

MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETO
TEISĖS FAKULTETO
CIVILINĖS IR KOMERCINĖS TEISĖS KATEDRA

VILMA KVEDARAVIČIŪTĖ

Civilinės teisės studijų programa

**TĖVŲ PAREIGA IŠLAIKYTI SAVO VAIKUS – LIETUVOS
TEISMŲ PRAKTIKOS ANALIZĖ**

Magistro baigiamasis darbas

**Darbo vadovas -
lekt. Egidijus Langys**

**Konsultantas -
doc. dr. Gediminas Sagatys**

Vilnius, 2009

TURINYS

IVADAS	3
I. TĖVŲ PAREIGOS IŠLAIKYTI SAVO VAIKUS SAMPRATA, ATSIKADIMO BEI PASIBAIGIMO MOMENTAS, SUBJEKTAI	6
1.1. Tėvų pareigos išlaikyti savo vaikus samprata, atsiradimo bei pasibaigimo momentas.....	6
1.2. Išlaikymo prievolės šalys.....	16
1.2.1. Išlaikymo prievolės kreditorius.....	16
1.2.2. Išlaikymo prievolės skolininkas.....	19
1.3. Valstybės vaidmuo išlaikymo procese.....	23
II. TEISĖS PRINCIPAI, REGLAMENTUOJANTYS TĖVŲ PAREIGĄ MATERIALIAI IŠLAIKYTI VAIKUS	27
2.1. Prioritetinės vaikų teisių ir interesų apsaugos ir gynimo principas	27
2.2. „Pagal poreikius ir galimybes“ principas	30
2.3. Lygiateisiškumo principas	33
2.4. Tėvų ir vaikų turto atskyrimo principas.....	35
III. IŠLAIKYMO IŠRAIŠKOS NUSTATYMAS IR PAKEITIMAS	38
3.1. Išlaikymo formų nustatymo bei pakeitimo ypatumai	38
3.2. Išlaikymo dydžio nustatymo kriterijai	42
3.3. Išlaikymo dydžio pakeitimo aplinkybės	48
IV. TĖVŲ PAREIGOS IŠLAIKYTI SAVO VAIKUS VYKDYMO KONTROLĖ	54
IŠVADOS IR REKOMENDACIJOS	58
NAUDOTOS LITERATŪROS SĄRAŠAS	62
SANTRAUKA	69
SUMMARY	70

IVADAS

Tėvų teisių ir pareigų visumą savo nepilnamečių vaikų atžvilgiu galima įvardinti kaip tėvų valdžios institutą. Tėvų pareiga išlaikyti savo vaikus yra viena iš tėvų valdžios turinio pareigų. Ji glaudžiai susijusi su kitomis tėvų valdžios teisėmis ir pareigomis vaikams – tėvų teise ir pareiga dorai auklėti ir prižiūrėti savo vaikus, tėvų teise ir pareiga rūpintis vaikų sveikata, tėvų teise ir pareiga atsižvelgiant į fizinę ir protinę vaikų būklę sudaryti palankias sąlygas visapusiškai ir darniai jų raidai, kad vaikai būtų parengti savarankiškai gyventi visuomenėje (CK 3.155 straipsnio 2 dalis).

Išskirtinė vaiko padėtis lemia būtinybę įtvirtinti valstybės teisinėje sistemoje pakankamą jo teisių turinį bei sukurti teises procedūras, užtikrinančias kiekvieno vaiko teisių įgyvendinimą. Efektyvus šių teisių realizavimas priklauso nuo tėvų pareigos išlaikyti savo vaikus tinkamo atlikimo, teisinio šios pareigos reglamentavimo bei praktinio įgyvendinimo. Pastebėtina, jog šios pareigos įgyvendinimo užtikrinimui bei kontrolei teisės moksle skiriamas per mažas dėmesys. Tačiau jos aktualumą rodo išlaikymo bylų, nagrinėjamų Lietuvos teismuose, skaičius (statistiniais duomenimis per 2008 m. I ketv. – 1918 bylos, per 2009 m. I ketv. – 2149 bylos, iš viso per 2008 m. – 8095 bylos). Teisės normose tėvų pareigos išlaikyti vaikus įtvirtinimas nevisada leidžia garantuoti vaiko teisės į išlaikymą tinkamo realizavimo. Todėl būtinas šios pareigos įvykdymo užtikrinimas. Valstybė turi sukurti tėvų pareigos išlaikyti savo vaikus kontrolės mechanizmą bei apibrėžti jį įgyvendinančių subjektų ratą.

Tyrimo šaltiniai – tėvų pareigą išlaikyti savo vaikus reglamentuoja LR Konstitucija, LR Civilinis kodeksas, LR Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymas, kiti teisės aktai, kurių įtvirtintos teisės normos, reglamentuojančios išlaikymo pareigą, atinka Jungtinių Tautų vaiko teisių konvencijos, Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos nuostatas.

Lietuvos teisės literatūroje tėvų pareiga išlaikyti savo vaikus yra siaurai išanalizuota šeimos teisės specialistų. Išsamesnė analizė pateikta LR Civilinio kodekso komentaro III knygoje, taip pat ypatingai didelę reikšmę turi doc. dr. G. Sagačio darbai išlaikymo tema.

Paminėtini 2005 m. birželio 23 d. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo senato nutarimas Nr. 54 „Dėl įstatymų, reglamentuojančių tėvų pareigą materialiai išlaikyti savo nepilnamečius vaikus, taikymo teismų praktikoje“ bei šiuo nutarimu patvirtinta „Lietuvos Respublikos teismų praktikos taikant įstatymus, reglamentuojančius tėvų pareigą materialiai išlaikyti savo vaikus, apibendrinimo apžvalga“, kurioje aptariama tėvų pareiga išlaikyti savo vaikus, pagrindiniai jos principai, išraiška, paskirtis bei analizuojami kiti šios pareigos aktualūs aspektai. Ypatingą reikšmę turi Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2007 m. birželio 7 d. nutarimas „Dėl

Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 3.194 straipsnio 3 dalies (2004 m. lapkričio 11 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“, kuriuo buvo sprendžiamas klausimas, ar pilnamečiai vaikai turi teisę į išlaikymą, o tėvai pareigą juos išlaikyti.

Teismų praktika tėvų pareigos išlaikyti savo vaikus klausimu yra gausi. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas yra suformavęs vienodą praktiką išlaikymo bylose, kuria turi remtis bei remiasi žemesnės instancijos teismai. Pažymėtina, jog tėvų pareigos išlaikyti vaikus klausimas yra keliamas bylose, kuriose sprendžiamas klausimas dėl išlaikymo vaikams priteisimo ar pakeitimo bei santuokos nutraukimo, tėvystės nustatymo (nuginčijimo), tėvų valdžios apribojimo, nepilnamečiams globos ir rūpybos skyrimo ir kt. Lietuvos teismų praktikoje svarbu atkreipti dėmesį ir į daromas klaidas vykdomuosiuose dokumentuose, kurie yra priimtų sprendimų tąsa išlaikymo bylose.

Šio magistro baigiamojo darbo **tyrimo objektas** yra tėvų pareiga materialiai išlaikyti savo vaikus, jos įtvirtinimas teisės aktuose, teisės literatūroje, teismų praktikoje, problemos ir galimi šių problemų sprendimo būdai. Darbe analizuojama tėvų pareigos išlaikyti savo vaikus samprata, atsiradimo bei pasibaigimo momentas, subjektai, valstybės vaidmuo išlaikymo procese, aptariamais pagrindiniais teisės principais, reglamentuojantys išlaikymo pareigą, taip pat išlaikymo išraiškos - dydžio ir formos nustatymo bei pakeitimo ypatumai, aplinkybės, tėvų pareigos išlaikyti savo vaikus vykdymo kontrolė.

Tyrimo dalykas – tėvų pareigos išlaikyti savo vaikus teisinio reguliavimo ypatumai bei teisės normų, reglamentuojančių pareigą, taikymas ir aiškinimas Lietuvos teismų praktikoje.

Tyrimo tikslas – išanalizuoti teisės normas, reglamentuojančias tėvų pareigą išlaikyti savo vaikus, bei šių normų praktinio taikymo problematiką teismų praktikoje.

Tyrimo uždaviniai:

1. Išanalizuoti mokslinę literatūrą išlaikymo klausimais bei teisės aktus, reglamentuojančius tėvų pareigą išlaikyti vaikus;
2. Nustatyti tėvų pareigos išlaikyti savo vaikus praktinio realizavimo ypatumus, pasiremiant Lietuvos Aukščiausiojo Teismo bei žemesnių teismų praktika;
3. Išanalizuoti tėvų pareigos išlaikyti savo vaikus sampratą, atsiradimo bei pasibaigimo momentą, subjektus, pagrindinius principus, išlaikymo išraiškos nustatymo bei pakeitimo kriterijus, tėvų pareigos išlaikyti savo vaikus vykdymo kontrolę;
4. Remiantis teoriniais ir empiriniais mokslinio tyrimo metodais, išskirti egzistuojančias problemas tėvų pareigos išlaikyti vaikus teisiniame reguliavime bei surasti šių problemų sprendimo būdus.

Teorinis ir praktinis tėvų pareigos išlaikyti savo vaikus analizavimas leido iškelti tyrimo hipotezę – tėvų pareiga išlaikyti savo vaikus kyla iš tėvų prigimtinės išlaikymo prievolės būti atsakingiems už jų padėtį iki jų pilnametystės.

Tyrimo metodika:

Mokslinio tyrimo *teoriniai* metodai, panaudoti darbe:

1. Analitinis – metodas, kurio pagalba atsižvelgta į teisinio reguliavimo ypatumus tėvų pareigos išlaikyti savo vaikus realizavime;
2. Sisteminės analizės – tėvų pareiga išlaikyti savo vaikus nagrinėjama kaip vienas iš išlaikymo prievolės elementų;
3. Dedukcijos – indukcijos metodas panaudotas analizuojant problemas ir siūlant jų sprendimo būdus;
4. Lyginamasis istorinis metodas – atskleista tėvų pareigos išlaikyti vaikus teisinio reguliavimo genezė, palygintas 1969 m. SŠK ir 2001 m. CK bei apžvelgtas istorinis šios pareigos kitimas.

Mokslinio tyrimo *empiriniai* metodai, panaudoti darbe:

➤ Dokumentų analizė - analizuojamos Lietuvos Aukščiausiojo Teismo bei žemesnių instancijų bylos, kuriose nagrinėjami išlaikymo nepilnamečiams vaikams priteisimo klausimai, taip pat vykdomieji dokumentai bei juose dažniausiai daromos praktinės klaidos. Šio tyrimo tikslas – išanalizuoti teismų praktiką tėvų pareigos išlaikyti savo vaikus aspektu.

Magistro darbo struktūra - darbą sudaro įvadas, keturi skyriai, išvados bei rekomendacijos. Pirmajame skyriuje nagrinėjama tėvų pareigos išlaikyti savo vaikus samprata, atsiradimo bei pasibaigimo momentas, išlaikymo prievolės subjektai bei valstybės vaidmuo išlaikymo procese. Antrajame skyriuje nagrinėjami teisės principai, reglamentuojantys tėvų pareigą išlaikyti savo vaikus. Trečiajame skyriuje analizuojama išlaikymo išraiškos - dydžio ir formos nustatymo bei pakeitimo ypatumai bei aplinkybės. Ketvirtajame skyriuje nagrinėjama tėvų pareigos išlaikyti savo vaikus vykdymo kontrolės problema. Išvados ir rekomendacijos apibendrina baigiamąjį darbą. Darbe pateikta santrauka lietuvių bei anglų kalbomis, naudotos literatūros sąrašas.

I. TĖVŲ PAREIGOS IŠLAIKYTI SAVO VAIKUS SAMPRATA, ATSIKADIMO BEI PASIBAIGIMO MOMENTAS, SUBJEKTAI

1.1. Tėvų pareigos išlaikyti savo vaikus samprata, atsiradimo bei pasibaigimo momentas

Lietuvos Respublikos Konstitucijos 38 straipsnio 6 dalyje nustatyta tėvų teisė ir pareiga auklėti savo vaikus dorais žmonėmis ir ištikimais piliečiais, iki pilnametystės juos išlaikyti. „Ši Konstitucijos norma atitinka Jungtinių Tautų Vaiko teisių konvencijos 27 straipsnio 2 dalies nustatančios tėvų didžiausią atsakomybę už gyvenimo sąlygų, būtinų vaikui vystytis, sudarymą pagal tėvų sugebėjimus ir finansines galimybes, Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymo 21 straipsnio 2 dalies, įtvirtinančios abiejų tėvų pareigą vienodai rūpintis vaiko auklėjimu, tinkamai jį prižiūrėti, materialiai išlaikyti, aprūpinti gyvenamuoju būstu, bei Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 3.192-3.203 straipsnių, įtvirtinančių tėvų pareigą išlaikyti savo nepilnamečius vaikus, nuostatas“.¹ „Tėvai, siekdami garantuoti, jog vaikas turėtų materialines sąlygas fiziškai ir socialiai vystytis, realizuoti ir tenkinti savo įgimtus ir įgytus gebėjimus, privalo šias pareigas vykdyti tinkamai“.²

Lietuvoje ratifikuota Jungtinių Tautų Vaiko teisių konvencija numato visuotinai pripažįstamą kiekvieno vaiko teisę turėti tokias gyvenimo sąlygas, kokių reikia jo fiziniui, protiniui, doroviniui ir socialiniam vystymuisi, bei tėvų didžiausią atsakomybę už gyvenimo sąlygų, būtinų vaikui vystytis, sudarymą pagal tėvų sugebėjimus ir finansines galimybes (Konvencijos 27 straipsnio 1, 2 dalys). Taigi „materialinio išlaikymo esmė yra būtinų sąlygų vystytis ir kitų jo poreikių tenkinimo užtikrinimas“.³

Visuotinė lietuvių enciklopedija išlaikymą apibrėžia kaip „prievolę, atsirandančią tarp asmenų iš giminystės ar santuokos, kai vienas asmuo privalo teikti kitam asmeniui materialinę paramą“.⁴ Tai „vieno asmens reikalingų lėšų ar kito turto teikimas kitam asmeniui su tikslu suteikti jam būtinas gyvenimui sąlygas“.⁵ „Išlaikymas - tai prievolė, atsirandanti įstatymo nustatytų juridinių faktų pagrindu, kai vieni šeimos nariai privalo teikti išlaikymą kitiems šeimos nariams, o šie turi teisę reikalauti išlaikymo“.⁶

¹ LAT CBS teisėjų kolegijos 2006 m. rugsėjo 13 d. nutartis civ. b. Nr. 3K-3-469/2006 m. A.S. v. R.S. Bylų kategorija 78.2.

² LAT CBS teisėjų kolegijos 2005 m. balandžio 15 d. nutartis civ. b. Nr. 3K-3-193/2005 m. Ž.K. v. V.V. Bylų kategorija 75.8, 78.2.1.

³ Ten pat.

⁴ Visuotinė lietuvių enciklopedija. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas, 2005. T. VIII. P. 346.

⁵ http://ec.europa.eu/civiljustice/maintenance_claim/maintenance_claim_lit_lt.htm; prisijungimo laikas: 2009-05-10.

⁶ Антокольская М.В. Семейное право institutiones. Москва: Юристъ, 2000. P. 197.

Doc. dr. G. Sagatys išlaikymą traktuoja kaip absoliučią turtinę asmeninę prievolę. Pastebėtina, jog Lietuvos teismų praktikoje išlaikymas taip pat suvokiamas kaip imperatyvaus pobūdžio prievolė. LAT konstatavo, jog „išlaikymo prievolė yra individuali, asmeninė ir kitas tokią pat prievolę turintis subjektas neturi teisės atleisti asmeninę išlaikymo prievolę turintį tėvą nuo jos vykdymo (CK 3.159 straipsnis, 3.192 straipsnio 3 dalis)“.⁷

Tačiau išlaikymo prievolės negalima sutapatinti su tėvų pareiga išlaikyti savo vaikus. Pastaroji sąvoka kur kas siauresnė, tai tik viena iš tėvų pareigų vaikui. Pasak V. Mikelėno, „civilinės teisės požiūriu pareigos ir prievolės negalima tapatinti“.⁸ „Pareiga yra prievolės rezultatas. Prievolė yra vienas iš pareigos atsiradimo pagrindų, šaltinių, o ne pati pareiga. Pareiga gali egzistuoti ir nesant prievolės“.⁹ Taigi tėvų pareiga išlaikyti savo vaikus – tai tik vienas iš išlaikymo prievolės elementų, tačiau ne vienintelis. Lyginant Lietuvos bei Latvijos nacionalinę teisę pastebėtina, jog pastarojoje nėra išsamaus sąvokų „išlaikymas“ ir „išlaikymo pareiga“ apibrėžimo, tačiau egzistuoja bendras tam tikrų klausimų, susijusių su išlaikymu, supratimas. Pavyzdžiui, vaiko išlaikymas – tai parama vaikui, t. y. išlaidos, kurias kiekvienas ir visi tėvai turi suteikti vaikui, kad ir kokia būtų jų finansinė padėtis, ir kurių minimalų dydį nustato Ministrų kabinetas. Vaiko išlaikymo sąvokos apibrėžimą pateikia Išlaikymo garantinio fondo įstatymas. „Vaiko išlaikymas reiškia, kad jam turi būti suteikiamas maistas, drabužiai, gyvenamoji vieta ir sveikatos apsauga; taip pat vaiku turi būti rūpinamasi, jis turi būti mokamas ir auginamas (t. y. tėvai turi rūpintis protiniu ir fiziniu vystymusi, atsižvelgiant į jo asmenybę, įgūdžius ir interesus, rengiant vaiką visuomenei naudingai veiklai)“.¹⁰

Išlaikymo prievolė šeimos teisėje atsiranda tik tarp šeimos narių. LR Konstitucijos 38 straipsnyje yra įtvirtinta, jog „šeima yra visuomenės ir valstybės pagrindas“.¹¹ LR CK tiesiogiai neįtvirtina „šeimos“ sąvokos, tačiau teisės literatūroje yra nurodoma, jog „šeima yra santuoka, giminystė, įvaikinimu ir vaikų priėmimu auklėti pagrįsta socialinė grupė, kurios nariai tarpusavyje yra susiję asmeninėmis ir turtinėmis teisėmis bei pareigomis“.¹² Šeimos narys – tai asmuo, susijęs su tam tikra šeima santuoka, giminystė, įvaikinimu ar kita forma paėmus vaikus auklėti, bendru gyvenimu, taip pat šeimos teisėmis ir pareigomis. Taigi vaikus ir tėvus, kaip tam tikrus šeimos narius, sieja išlaikymo pareiga, pagrįsta giminystės ar įvaikinimo ryšiais. Pastaruoju atveju sukuriama tėvų bei įvaikių tarpusavio asmeninės teisės bei pareigos kaip giminaičiams pagal kilmę, išlaikymo pareiga pereina įvaikintojams, kadangi įvaikinimu

⁷ LAT CBS teisėjų kolegijos 2006 m. kovo 29 d. nutartis civ. b. Nr. 3K-3-236/2006 m. L.S. v. V.S. Bylų kategorija 78.2.1.

⁸ Mikelėnas V. Prievolių teisė. Vilnius: Justitia, 2002. P. 17.

⁹ Ten pat.

¹⁰ http://ec.europa.eu/civiljustice/maintenance_claim/maintenance_claim_lat_lt.htm; prisijungimo laikas: 2009-05-12.

¹¹ Lietuvos Respublikos Konstitucija // Valstybės žinios. 1992, Nr. 31 – 953.

¹² Jačkonienė J. Ar šeimos sąvoka privalo būti legalizuota? // Justitia. 1996, Nr. 4. P. 22.

panaikinamos tėvų ir vaikų bei jų giminaičių pagal kilmę tarpusavio asmeninės ir turtinės teisės bei pareigos ir sukuriamos tėvams bei jų giminaičiams ir įvairiems bei jų palikuonims tarpusavio asmeninės ir turtinės teisės bei pareigos kaip giminaičiams pagal kilmę (CK 3.227 straipsnio 1 dalis). Taip užtikrinama kiekvieno vaiko prigimtinė išlaikymo teisė nežiūrint į tai, ar vaiką ir tėvus sieja kraujo ryšys. Kartu įvairinimas neatima teisės prisiteisti iš biologinių tėvų įsiskolinimą už neteiktą vaikui išlaikymą. Tačiau pažymėtina, jog „CK neįtvirtina nuostatos, jog patėvis (pamotė), kuris nėra įsivaikinęs kito sutuoktinio vaiko turi išlaikymo pareigą, skirtingai, nei buvo įtvirtinta SŠK 95 straipsnyje“.¹³

Gali kilti klausimas, ar vaikas, gimęs nesantuokoje turi tas pačias teises į išlaikymą kaip ir santuokinis vaikas, ar šiuo atveju vaiką ir tėvus galima traktuoti kaip šeimą, socialinę grupę, susietą asmeninėmis turtinėmis prievolėmis. Antai sociologas, etnografas, apskritai žmogaus gyvenimo tyrėjas Claudas Lévi-Straussas, nagrinėdamas šeimos kaip socialinės grupės bruožus, teigia, jog „šeima kyla iš santuokos, ją sudaro vyras, žmona, vaikai, gimę iš jų sąjungos, taip pat prisijungę prie šio branduolio kiti giminaičiai bei šeimos narius jungia teisėti ryšiai, ekonominio, religinio ir kitokio pobūdžio teisės ir pareigos, apibrėžtas tinklas lytinių teisių ir draudimų, visuma įvairių ir nevienarūšių psichologinių jausmų, tokių kaip kad meilė, prisirišimas, pagarba, baimė ir kt.“.¹⁴

Prof. habil. dr. P. S. Vitkevičius knygoje „Šeimos narių turtiniai teisiniai santykiai“ teigia, jog „šeimos teisinius santykius teisingiau vadinti šeimos santykiais, o asmenų, nesančių šeimos nariais, bet turinčių kai kurias teises ir pareigas, - šeiminiais santykiais.<....> Šeima yra fizinių asmenų susivienijimas, atsirandantis iš santuokos, giminystės bei įvairinimo; tie asmenys tarpusavyje susiję subjektinėmis teisėmis ir pareigomis, numatytais šeimos ir kai kurių kitų įstatymų normose“.¹⁵

„Europos Žmogaus Teisių Teismas (EŽTT) šeimos gyvenimo sampratos neapriboja santuokos pagrindu susiformavusiomis šeimomis ir teigia, kad jis gali apimti ir kitokius *de facto* santykius. Šeima suprantama plačiau nei santuokos pagrindu susidaręs socialinis vienetas, todėl apsaugos objektas suvokiamas atsižvelgiant į bylos aplinkybes, socialinį, ekonominį, kultūrinį kontekstą bei tradicijas“.¹⁶ LAT praktikoje taip pat laikomasi Europos Žmogaus Teisių Teismo (EŽTT) šeimos koncepcijos bei konstatuojama, jog „nesantuokinio vaiko tėvas ir motina turi tokias pačias pareigas išlaikyti vaiką, kaip ir jei jis būtų gimęs santuokoje (Europos konvencijos dėl nesantuokinių vaikų teisinio statuso 6 straipsnio 1 dalis). Turi būti imamasi visų reikiamų priemonių, kad vaikas gautų geresnį išlaikymą iš tėvų ar kitų finansiškai už jį atsakingų asmenų

¹³ Mikelėnas V., Kaserauskas Š., Smirnovienė Z. ir kiti. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Trečioji knyga. Šeimos teisė. Vilnius: Justitia, 2002. P. 373.

¹⁴ Lévi-Strauss C. Textes de et sur Lévi-Strauss, coll. Idées. Paris: Gallimard, 1979. P. 52.

¹⁵ Vitkevičius P. S. Šeimos narių turtiniai teisiniai santykiai. Vilnius: Justitia, 2006. P. 36.

¹⁶ http://www.lrkt.lt/APublikacijos_20071211a.html; prisijungimo laikas: 2009-10-02.

ties valstybės viduje, tiek iš užsienio (Vaiko teisių konvencijos 27 straipsnio 4 dalis). Šių konvencijų nuostatų reikalavimai suderinti su nacionalinės teisės aktų nuostatomis. Galiojančiuose Lietuvos teisės aktuose vienodai pripažįstama ir ginama tiek gimusio santuokoje vaiko, tiek nesantuokinio vaiko teisė į išlaikymą, nes ši teisė yra prigimtine¹⁷.

Svarbus tėvų pareigos išlaikyti savo vaikus aspektas – privalomas pobūdis. Šio pareigos imperatyvaus vykdymo suvokimas susiformavo palaipsniui. „Ilgą laiką pasaulyje vyravo nuostata, jog tėvai turi tik moralinę, o ne teisinę pareigą išlaikyti savo vaikus. Pasak anglų teisininko V. Blackstone, XVIII amžiuje visos šeimos pajamos ir nuosavybė buvo vyro rankose, tėvai neturėjo viešos pareigos išlaikyti savo vaikus. Vėliau industrinė revoliucija atnešė pasikeitimų ir šeimos teisėje, būtent tas laikotarpis yra ištakos skyrybų teisės bei išlaikymo vaikams reikalavimų“.¹⁸

Analizuojant Lietuvos teisės doktriną bei teismų praktiką pastebėtina, jog kaip ir visoms prievolėms, taip ir išlaikymo prievolei yra būdingas *privalomumas*, kuris lemia tai, jog šios prievolės negalima vienašališkai atsisakyti, bei jos nevykdymas lemia atsakomybę. Įstatyme nustatyta, kad asmeninę prievolę išlaikyti savo nepilnamečius vaikus tėvai vykdo geruoju arba priverstiniu būdu (CK 3.192-3.194 straipsniai). Tėvo ar motinos atsisakymas nuo pareigų savo nepilnamečiams vaikams negalioja (CK 3.159 straipsnio 1 dalis). „Ši teisės norma yra *imperatyvaus pobūdžio*, tai reiškia, kad tėvai privalo vykdyti išlaikymo prievolę vaikams, gali kisti tik šios prievolės dydis ir forma“.¹⁹ Tėvai negali būti atleisti nuo šios prievolės ar kitaip panaikintas jos privalomumas, taip pat vienas tėvas atleisti kita tėvą nuo jos vykdymo. LAT 2006 m. kovo 29 d. nutartyje civilinėje byloje Nr. 3K-3-236/2006 konstatavo, jog „motinos atsisakymas nuo išlaikymo prievolės vykdymo neužkerta kelio priteisti įsiskolinimą iš tėvo, jeigu jis savo noru nevykdė šios prievolės. Nagrinėjamoje byloje nustatyta, kad teismai, remdamiesi ieškovės, su kuria gyvena vaikai, pareiškimu dėl atsisakymo nuo priverstinio vykdymo, atleido atsakovą nuo įstatyminės pareigos išlaikyti vaikus vykdymo, pažeisdami CK 3.159 straipsnio 1 dalį, draudžiančią tokį atsisakymą ir atleidimą nuo įstatyminės prievolės įvykdymo“.²⁰

„Netinkamas tėvų pareigų vykdymas arba visiškai jų nevykdymas yra pateisinami tik išimtiniais, nepriklausančiais nuo tėvų valios atvejais, visais kitais atvejais tėvams objektyviai esant pajėgiems teikti išlaikymą, privalu teikti tokio dydžio išlaikymą, kuris leistų užtikrinti būtinas vaikui vystytis sąlygas (CK 3.192 straipsnio 2 dalis). Tai reiškia, kad tėvai privalo iš

¹⁷ LAT CBS teisėjų kolegijos 2006 m. birželio 5 d. nutartis civ. b. Nr. 3K-3-368/2006 m. M.O. v. V.M. Bylų kategorija 76.4; 78.2.1.

¹⁸ Harry D. Krause, Linda D. Elrod, Garrison M., ir kiti. Family law Cases, comments and questions. St.Paul, 2003. P. 54.

¹⁹ LAT CBS teisėjų kolegijos 2006 m. kovo 29 d. nutartis civ. b. Nr. 3K-3-236/2006 m. L.S. v. V.S. Bylų kategorija 78.2.1; 129.8.

²⁰ Ten pat.

anksto įvertinti esamą turtinę padėtį, savo pasirengimą reikiamai rūpintis vaiku. Priešingu atveju tėvams neįvertinus savo pasirengimo užauginti vaiką, ugdyti jo asmenybę, sudaryti būtinas sąlygas vaikui vystytis, atsakomybė už sąmoningai prisiimtą pernelyg didelę socialinę riziką ir pasekmes tenka patiems tėvams“.²¹

Tėvų pareiga išlaikyti vaikus yra ir *prigimtinė*. „Motinos ir tėvo pareiga rūpintis vaiku, auklėti jį ir išlaikyti kyla iš tėvų prigimtinės prievolės būti atsakingiems už vaikų padėtį iki jiems sulaukiant pilnametystės. Jei tėvai savo noru neteikia vaikui išlaikymo, įstatymo (CK 3.192 straipsnio 1 dalies) pagrindu išlaikymas priteisiamas iš tėvų, kurių tėvystė (motinystė) yra teisiškai įforminta. Pagal įstatymą atsiradusi išlaikymo prievolė gali būti įvykdoma priverstine tvarka“.²² Tokios pozicijos laikomasi ir Vokietijos Respublikos nacionalinėje teisėje, kurios teisės aktuose numatoma, jog „vaikų priežiūra ir auklėjimas yra prigimtinė tėvų teisė ir svarbiausia pareiga“.²³ Pagrindinis šios pareigos tikslas – suteikti pakankamą materialinį aprūpinimą vaikui, patenkinti jo svarbiausius poreikius.

Išlaikymas - *turtinė* prievolė, nes šios prievolės šalių teisės ir pareigos turi tam tikrą ekonominę išraišką ir gali būti įvertintos pinigais, šios prievolės kreditoriaus reikalavimo teisė ir skolininko pareiga susijusios su tam tikru jų turtinių interesų tenkinimu. „Materialinio išlaikymo esmė yra būtinų sąlygų vaikui vystytis ir kitų jo poreikių tenkinimo užtikrinimas“.²⁴ Taigi tėvų pareiga išlaikyti vaikus, kylanti iš išlaikymo prievolės, pasireiškia tam tikra materialine išraiška.

Atkreiptinas dėmesys, jog išlaikymo prievolė atsiranda vien kreditoriaus interesais, skolininkas negali reikalauti, kad prievolės įvykdymą priimtų kiti asmenys, ir tai lemia išlaikymo prievolės *asmeniškumą*. Išlaikymo prievolė yra nepaveldima, neperleidžiama kitiems asmenims (CK 3.194 straipsnio 4 dalis 4 punktas), nes ši prievolė yra skirta tik konkretaus kreditoriaus (vaiko) turtiniam interesui tenkinti. Šios prievolės asmeniškumas bei turtinis pobūdis lemia tai, jog skolininko pareiga mokėti išlaikymą jam mirus pereina įpėdiniais, tačiau tik tiek, kiek leidžia paveldėtas turtas (CK 3.194 straipsnio 5 dalis), t. y. už išlaikymo prievolės įvykdymą įpėdiniai neatsako savo asmeniniu turtu. Taip pat išlaikymo įsiskolinimas, susidaręs iki kreditoriui mirštant, sudaro palikimą, todėl kreditoriaus įpėdiniai turi teisę šį įsiskolinimą išreikalauti (CK 3.200 straipsnis).

Išlaikymo prievolės atsiradimo pagrindas yra *įstatymas*, kadangi išlaikymo „prievolei atsirasti nereikia prievolės šalių valios išraiškos ar kitokių nors kitų šalių veiksmų arba

²¹ LAT CBS teisėjų kolegijos 2006 m. rugsėjo 13 d. nutartis civ. b. Nr. 3K-3-469/2006 m. A.S. v. R.S. Bylų kategorija 78.2.1; 121.19.2.

²² LAT CBS teisėjų kolegijos 2005 m. sausio 12 d. nutartis civ. b. Nr. 3K-3-37/2005 m. R.Z. v. A.J. Bylų kategorija 78.2.1.

²³ Vitkevičius P. S. Šeimos narių turtiniai teisiniai santykiai. Vilnius: Justitia, 2006. P. 34.

²⁴ LAT CBS teisėjų kolegijos 2005 m. balandžio 15 d. nutartis civ. b. Nr. 3K-3-193/2005 m. Ž.Kubeckis v. V.Visockytė. Bylų kategorija 75.8, 78.2.1.

papildomų juridinių faktų“.²⁵ Įstatymas nustato faktinę sudėtį, kuriai esant išlaikymo prievolės subjektai įgyja išlaikymo teises ir pareigas. Viena iš šių pareigų – tėvų pareiga išlaikyti savo vaikus.

Siekiant tinkamai įgyvendinti vaiko teisę į išlaikymą, svarbu nustatyti momentą, nuo kurio atsiranda tėvų pareiga išlaikyti savo vaikus. LR CK 3.137 straipsnis nustato, jog vaiko kilme yra grindžiamos vaiko ir tėvų tarpusavio teisės ir pareigos. Vaiko iš tėvų kilmė patvirtinama nuo vaiko gimimo dienos ir nuo tos dienos sukuria su jais susijusias, įstatymo nustatytas teises ir pareigas. Remiantis šia norma darytina išvada, jog tėvų pareiga išlaikyti vaiką *atsiranda* nuo vaiko gimimo dienos. Tuo tarpu išlaikymas yra *priteisiamas* nuo tos dienos, kada atsirado teisė jo reikalauti, t. y. kada tėvas ar motina nebevykdo savo pareigos materialiai išlaikyti vaikus. Todėl ieškinio pareiškime dėl išlaikymo priteisimo reikia nurodyti datą, nuo kurios prašoma jį priteisti.

Lietuvos teismų praktikoje dažnai klystama nustatinėjant momentą, nuo kurio priteisiama periodinė išmoka, kai nėra išlaikymo įsiskolinimo. Atkreiptinas dėmesys, jog žemėsinės instancijos teismai nutartyse bei sprendimuose skirtingai traktuoja šį momentą. Paprastai nurodoma, jog periodinė išmoka priteisiama nuo ieškinio pateikimo teismui dienos, bylos iškėlimo momento, teismo sprendimo įsiteisėjimo, sprendimo priėmimo dienos ir pan. Šios klaidos pasitaiko ne tik teismo priimamose nutartyse, sprendimuose, bet ir vykdomuosiuose dokumentuose (pavyzdžiui, Vilniaus m. 1-ojo apylinkės teismo 2006 m. lapkričio mėn. 24 d. vykdomajame rašte Nr. N2-10416-127/2006 nurodoma, jog periodinė išmoka priteisiama nuo teismo sprendimo įsiteisėjimo dienos). Vis dėlto reikėtų laikytis bendros praktikos, jog periodinė išmoka, kai nėra išlaikymo įsiskolinimo, priteisiama nuo ieškinio pateikimo dienos, nes ši diena laikoma momentu, kada atsiranda teisė reikalauti išlaikymo.

Laikino išlaikymo atveju periodinė išmoka priteisiama nuo teismo nutarties priėmimo dienos (įsiteisėjimo dienos) (pavyzdžiui, Vilniaus m. 1-ojo apylinkės teismo 2008 m. birželio mėn. 3 d. nutartis civilinėje byloje Nr. N2-1714-600/2009; Vilniaus m. 1-ojo apylinkės teismo 2008 m. gruodžio mėn. 3 d. nutartis civilinėje byloje Nr. N2-18980-55/2008) iki teismo sprendimo priėmimo dienos (CPK 145 straipsnis, CK 3.65 straipsnis, CK 3.196 straipsnio 2 dalis). Tačiau dažnai teismai klaidingai nurodo iki kada priteisiamas laikinas išlaikymas. Pavyzdžiui, kai kuriose nutartyse nurodoma, jog laikinas išlaikymas priteisiamas iki teismo sprendimo įsiteisėjimo dienos (Vilniaus m. 1-ojo apylinkės teismo 2008 m. gruodžio mėn. 18 d. nutartis civilinėje byloje Nr. N2-19621-600/2008). Pastaruoju atveju prieštaraujama minėtoms LR CPK bei LR CK nuostatoms, reglamentuojančios laikinosios apsaugos priemonės – laikino išlaikymo taikymą.

²⁵ Mikelėnas V. Prievolių teisė. Vilnius: Justitia, 2002. P. 26.

Svarbu nustatyti, nuo kokio momento vaikui bus priteisiamas išlaikymas kai yra nuginčijama tėvystė bei patvirtinama kito asmens tėvystė. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas (toliau – LAT) konstatavo, jog „vaiko kilmės iš tėvų patvirtinimas nesiejamas su vaiko gimimo įrašo padarymo data, taip pat su teismų sprendimų, nustatančių tėvystę (motinystę) įsiteisėjimo data. Vaiko kilmės patvirtinimas siejamas su jo gimimo diena ir nuo jos atsiranda su kilme susijusios vaikų ir tėvų tarpusavio teisės ir pareigos“.²⁶ Vadinasi, nuginčijus tėvystę (motinystę) bei patvirtinus kito asmens tėvystę (motinystę), skolininko pareiga išlaikyti vaiką atsiranda nuo vaiko gimimo momento. LAT, sprenddamas išlaikymo priteisimo pagrįstumo bei teisėtumo klausimą, konstatavo, jog „apeliacinės instancijos teismas, taikydamas CK 3.200 straipsnį, teisingai motyvavo, kad išlaikymas priteisiamas nuo teisės į išlaikymą atsiradimo dienos; tokią teisę atsakovo nepilnametė duktė Kotryna pagal kilmę įgijo nuo savo gimimo dienos (CK 3.137 straipsnis), o teismo sprendimu atsakovą pripažinus vaiko tėvu, tėvystė buvo teisiškai įforminta, ir šis teisinis faktas tapo pagrindu priteisti ir priverstinai išieškoti iš atsakovo išlaikymą nepilnametei dukteriai“.²⁷ Tačiau pažymėtina, jog „jeigu vaiko kilmė iš tėvo ar motinos yra nustatoma ne šiam gimus, o esant vyresniam, pati išlaikymo pareiga atsiranda nuo vaiko gimimo, tačiau išlaikymo srityje įstatymo jos *ginamos iš dalies*, ribojant išlaikymo priteisimo terminą trejais metais iki ieškinio pareiškimo dienos (CK 3.200 straipsnis)“.²⁸

„Teisė reikalauti išlaikymo atsiranda tada, kai vaiko tėvas ar motina nevykdo savo pareigos išlaikyti savo nepilnamečius vaikus. Taigi teisės į išlaikymą atsiradimo ir bylos iškėlimo momentas paprastai nesutampa, todėl įstatymo leidėjas nustatė apribojimą, kad išlaikymo įsiskolinimas negali būti išieškotas daugiau kaip už trejus metus nuo ieškinio pareiškimo dienos“.²⁹ Šią nuostatą įtvirtina CK 3.200 straipsnis, numatantis, jog leidžiama priteisti išlaikymą nuo teisės į išlaikymą atsiradimo dienos, tačiau išlaikymo įsiskolinimas negali būti išieškomas daugiau kaip už trejus metus iki ieškinio pareiškimo dienos. „Išlaikymo įsiskolinimas, kaip ir išlaikymas, nustatomas remiantis CK 3.192 straipsnio 2 dalyje įtvirtintomis nuostatomis, todėl teismas, kilus ginčui dėl išlaikymo įsiskolinimo priteisimo, siekdamas priimti teisėtą ir pagrįstą sprendimą, turi imtis priemonių, kad būtų nustatytos šios reikšmingos faktinės aplinkybės: (a) vaiko poreikiai, (b) kiekvieno iš tėvų turtinė padėtis, (c) būtinas išlaikymo dydis, proporcingas vaiko poreikiams ir tėvų turtinei padėčiai, (d) kokią dalį reikalingo išlaikymo teikė kiekvienas iš tėvų ginčijamu laikotarpiu, (e) nuo kurio momento vaiko tėvas ar motina

²⁶ LAT senato 2005 m. birželio 23 d. nutarimas Nr. 54 „Dėl įstatymų, reglamentuojančių tėvų pareigą materialiai išlaikyti savo nepilnamečius vaikus, taikymo teismų praktikoje“ // Teismų praktika. 2005, Nr. 23.

²⁷ LAT CBS teisėjų kolegijos 2005 spalio 10 d. nutartis civ. b. Nr. 3K-3-464/2005 m. A.D. v. J.D. Bylų kategorija 78.2.1.

²⁸ LAT senato 2005 m. birželio 23 d. nutarimas Nr. 54 „Dėl įstatymų, reglamentuojančių tėvų pareigą materialiai išlaikyti savo nepilnamečius vaikus, taikymo teismų praktikoje“ // Teismų praktika. 2005, Nr. 23.

²⁹ LAT CBS teisėjų kolegijos 2007 m. sausio 29 d. nutartis civ. b. Nr. 3K-3-21/2007 m. Z.T. v. R.T. Bylų kategorija 77.4.2, 78.2.1.

nebevykdė savo pareigos materialiai išlaikyti savo vaikus. Reikalavimas dėl išlaikymo įsiskolinimo yra retroaktyvus pobūdžio, todėl nustatant teisiškai reikšmingus faktus dėl CK 3.200 straipsnio taikymo turi būti remiamasi tuo metu egzistavusiomis faktinėmis aplinkybėmis, atsižvelgiant į prioritetinės vaiko teisių ir interesų apsaugos ir gynimo principą bei į protingumo, teisingumo, sąžiningumo principus (CK 3.3, 1.5 straipsniai)“.³⁰

Taigi „išlaikymo įsiskolinimas gali atsirasti dėl to, kad išlaikymas neteikiamas iš viso ar jeigu jis neteikiamas iš dalies, t. y. teikiamas tik tokio dydžio aprūpinimas, kuris nepatenkina vaiko visų būtinų poreikių. Pagal nepatenkintų poreikių dalies dydį turi būti konstatuojamas išlaikymo įsiskolinimas ir jis gali būti priteisiamas pagal CK 3.200 straipsnį“.³¹ Mūsų nuomone, priteisiant išlaikymo įsiskolinimą reikėtų taikyti prievolių įvykdymo užtikrinimo būdą – delspinigius. Tai kartu būtų ir priemonė, skatinanti greičiau įvykdyti išlaikymo pareigą vaikui. Lietuvos teismų praktikoje retai galima rasti pavyzdžių, kada priteisiant išlaikymo įsiskolinimą, kartu taikomas šios prievolės įvykdymo užtikrinimo būdas – delspinigiai (pavyzdžiui, Klaipėdos m. apylinkės teismo 2008 m. rugsėjo mėn. 18 d. sprendimu iš skolininko M. P. priteista vaikui T. M. 15000 Lt išlaikymo įsiskolinimo, nustatant 0,5 proc. dydžio delspinigius už kiekvieną uždelstą dieną nuo priteistos sumos.).

Be išlaikymo prievolės atsiradimo, svarbus yra ir šios prievolės pasibaigimo klausimas. Išlaikymo pareiga yra tęstinė įstatyminė tėvų pareiga, kuri ribojama laiku, t. y. vaiko pilnametystė (LR Konstitucijos 38 straipsnis, CK 3.194 straipsnis). Vaikui sulaukus pilnametystės išnyksta tėvams teisinė pareiga išlaikyti vaiką. Tai yra tik bendroji taisyklė, nurodanti, jog tėvų išlaikymo pareiga baigiasi vaikui sulaukus pilnametystės, nes pripažįstama, kad veiksnus pilnametis asmuo pats privalo pasirūpinti savo išlaikymu. Įstatymas numato tam tikras išimtis kuomet išlaikymas priteisiamas pilnamečiui vaikui (CK 3.194 straipsnio 3 dalis) arba nutraukiamas vaikui nesulaukus pilnametystės (CK 3.194 straipsnio 4 dalis).

Išlaikymo pareiga baigiasi nepilnamečiui nesulaukus pilnametystės šias atvejais (CK 3.194 straipsnio 4 dalis):

1. *Nepilnametis emancipuojamas*. Vienas iš emancipacijos ypatumų yra tai, jog baigiasi tėvų pareiga išlaikyti emancipuotą asmenį, kadangi emancipuotas asmuo yra pripažįstamas visiškai veiksniu (CK 2.9 straipsnis). „Emancipacijos atveju vaikas iki 18 metų nėra pripažįstamas pilnamečiu, bet jis įgauna ekonominį savarankiškumą, ko pasekoje išlaikymo prievolė yra nutraukiama“.³² „Tačiau emancipacija nebūtinai yra tęstinė. Ji gali būti panaikinta

³⁰ LAT CBS teisėjų kolegijos 2007 m. sausio 29 d. nutartis civ. b. Nr. 3K-3-21/2007 m. Z.T. v. R.T. Bylų kategorija 77.4.2, 78.2.1.

³¹ LAT CBS teisėjų kolegijos 2008 m. sausio 28 d. nutartis civ. b. Nr. 3K-3-14/2008 m. A.B. v. A.B. Bylų kategorija 75.4.3; 75.8; 78.2.1.

³² Антокольская М.В. Семейное право insitutiones. Москва: Юрист, 2000. P. 194.

bet kuriuo vaiko nepilnametystės metu. Todėl nepilnamečio santuoką pripažinus negaliojančia tėvų pareiga išlaikyti nepilnamečius vaikus atkuriamą“.³³

2. *Vaikas įvaikinamas.* Įvaikinimas reiškia vaiko ir jo biologinių tėvų teisinių santykių pabaigą, todėl įvaikinus biologinių tėvų teisės ir pareigos baigiasi, tačiau tokiu atveju tėvus ir įvaikius pradeda sieti išlaikymo prievolė.

3. *Vaikas miršta.* Tėvų pareiga išlaikyti savo vaikus yra asmeninė ir turtinė, teisė gauti išlaikymą nėra paveldima ir baigiasi mirus vaikui. Išlaikymo įsiskolinimas, susidaręs iki vaiko mirties, sudaro palikimą, todėl kreditoriaus įpėdiniai turi teisę šį įsiskolinimą išsireikalauti (CK 3.200 straipsnis).

4. *Nepilnametis sudaro santuoką.* Be CK 3.194 straipsnyje 4 dalyje nurodytų pagrindų, CK III knygos komentare nurodoma, jog „išlaikymo prievolė baigiasi, kai nepilnametis įstatymo nustatyta tvarka sudaro santuoką. Kadangi šiuo, kaip ir pilnametystės, atveju vaikas įgyja visišką civilinį veiksnumą, jis taip pat netenka teisės į išlaikymą (CK 2.5 straipsnio 2 dalis)“.³⁴

Be pagrindų kada tėvų išlaikymo pareiga baigiasi vaikui nesulaukus pilnametystės, CK 3.194 straipsnio 3 dalis nustato dvi išimtis, kada tėvų pareiga išlaikyti savo vaikus išlieka jiems sulaukus pilnametystės:

1) *Kai vaikas yra nedarbingas dėl invalidumo, kuris buvo nustatytas jam būnant nepilnamečiu* (pavyzdžiui, vaikas gimė fiziškai ar psichiškai neįgalus ir pan.). „Priteisiant išlaikymą nepilnamečiui vaikui, kuris atitinkamos komisijos pripažintas neįgalus, nedarbingas ar iš dalies darbingas dėl neįgalumo, išlaikymo terminas gali būti nustatomas iki vaiko gyvos galvos arba iki kol jis taps visiškai darbingas, priklausomai nuo komisijos išvados“.³⁵ Santuokos ir Šeimos kodekso (toliau – ŠŠK) 80 straipsnis nurodė, jog tėvai privalo išlaikyti paramos reikalingus nedarbingus pilnamečius vaikus. „Nedarbingais buvo laikomi I, II ir III grupės invalidai, o paramos reikalingais – vaikai, kuriems pragyventi nepakanka jų turimų lėšų“.³⁶ Taigi, CK neįgalių pilnamečių teisės ginamos labiau, nes nėra išlaikymo pareiga siejama su jų turimomis lėšomis.

2) *Kai vaikui būtina parama ir jis mokosi vidurinių, aukštųjų ar profesinių mokyklų dieniniuose skyriuose bei yra ne vyresnis negu 24 metų.* Tačiau šią išimtį reikėtų laikyti sąlygine. Visų pirma, reikia atsižvelgti į LR Konstitucinio Teismo 2007 m. birželio 7 d. nutarimą „Dėl

³³ Kudinavičiūtė I. Nepilnamečių emancipacija: nuolatinis ar eksperimentinis statusas // Jurisprudencija. 2002, Nr. 31(23). P. 120.

³⁴ Mikelėnas V., Kaserauskas Š., Smirnovienė Z. ir kiti. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Trečioji knyga. Šeimos teisė. Vilnius: Justitia, 2002. P. 376.

³⁵ Lietuvos Respublikos neįgaliųjų socialinės integracijos įstatymas // Valstybės žinios. 2005, Nr. 127 - 4534.

³⁶ Dičius P., Rasimavičius P., Staskonis V. ir kiti. Lietuvos TSR santuokos ir šeimos kodekso komentaras. Vilnius: Mintis, 1985. P. 32.

Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 3.194 straipsnio 3 dalies (2004 m. lapkričio 11 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“. Konstitucinis Teismas pripažino, jog Lietuvos Respublikos CK 3.194 straipsnio 3 dalis ta apimtimi, kuria nustatyta, kad teismas visais atvejais privalo priteisti iš tėvų (ar vieno iš jų) išlaikymą paramos reikalingam, vidurinį išsilavinimą jau įgijusiam, aukštosios ar profesinės mokyklos dieniniame skyriuje besimokančiam ir ne vyresniam nei 24 metų pilnamečiam asmeniui, prieštarauja Lietuvos Respublikos Konstitucijos 109 straipsnio 1 daliai, konstituciniam teisinės valstybės principui. Minėtame nutarime pažymėta, jog „aiškinant Konstitucijos 38 straipsnio 6 dalies nuostatą, jog tėvai turi pareigą išlaikyti savo vaikus iki pilnametystės, yra skirta tėvų ir jų nepilnamečių vaikų santykiams reguliuoti ir nereguliuoja tėvų ir vaikų santykių po to, kai vaikai tapo pilnamečiais“.³⁷ Tačiau „šios konstitucinės nuostatos negalima aiškinti kaip reiškiančios, jog įstatymų leidėjas apskritai negali įstatymu nustatyti tėvų pareigos remti savo paramos reikalingus pilnamečius vaikus, jeigu tokią pareigą galima pagrįsti“.³⁸

Pastaraisiais metais Lietuvos teismų praktikoje daug dėmesio skiriama paramos pilnamečiams vaikams priteisimo klausimams nagrinėti. LAT pabrėžė, jog „sprendžiant klausimą dėl paramos pilnamečiam vaikui nustatymo ir jos dydžio, būtina atsižvelgti į paramą teikiančio tėvo (motinos) ar kitų šeimos narių padėtį, įvertinti, ar ji nedaro esminę žalą tėvui (motinai), teikiančiam paramą, ar kitų asmenų teisėms, taip pat ar dėl tėvo (motinos) turtinės padėties nustatytoji parama apskritai galėtų būti įvykdyta. Pilnamečiams vaikams parama neturėtų būti priteisiama iš tėvų, kuriems patiems reikia paramos, globos ir pan“.³⁹

Pagal CK 2.5 straipsnio 1 dalį pilnametystės sulaukęs asmuo turi visišką civilinį veiksnumą – jis gali savo veiksmais įgyti civilines teises ir sukurti civilines pareigas. „Sprendžiant dėl paramos pilnamečiam vaikui nustatymo, turi būti įvertinamas ir tas faktas, ar šis asmuo yra išnaudojęs visas protingas galimybes pats pasirūpinti lėšomis, reikalingomis mokytis (studijoms) atitinkamoje mokykloje, taip pat ir galimybę gauti studijoms būtiną valstybės paskolą“.⁴⁰ LAT pripažįsta, jog „paramos būtinumo sąvoka, nurodyta CK 3.194 straipsnio 3 dalyje yra vertinamoji, todėl apie tai teismas sprendžia, įvertinęs byloje surinktus įrodymus apie vaiko turimą turtą ir pajamas“.⁴¹

³⁷ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2007 m. birželio 7 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 3.194 straipsnio 3 dalies (2004 m. lapkričio 11 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ // Valstybės žinios. 2007, Nr. 65 - 2529.

³⁸ Ten pat.

³⁹ LAT CBS teisėjų kolegijos 2007 m. gruodžio 11 d. nutartis civ. b. Nr. 3K-3-564/2007 m. I.A. T.A. v. V.A. Bylų kategorija 78.2.1; 93.2.4.

⁴⁰ Ten pat.

⁴¹ LAT CBS teisėjų kolegijos 2007 m. kovo 13 d. nutartis civ. b. Nr. 3K-3-95/2007 m. J.A. v. A.U. Bylų kategorija 78.2.1; 113.6.1.7.

„Remiantis Konstitucinio Teismo 2007 m. birželio 7 d. nutarimu ir kasacinio teismo išaiškinimais galima išskirti tokias sąlygas, kurioms esant teismas gali priteisti išlaikymą pilnamečiams vaikams pagal CK 3.19 straipsnio 3 dalį: sunki vaikų turtinė padėtis; tėvai turi turėti galimybių išlaikymui teikti; negalima iš esmės pabloginti paramą teikiančių tėvų ir kitų šeimos narių turtinės padėties; išlaikymo priteisimas turi nedaryti esminės žalos jį teikiantiems tėvams ar kitiems asmenims; priteistą paramą turi būti įmanoma įvykdyti; tėvams patiems turi būti nereikalinga parama, globa ir pan.; paramos reikalingas pilnametis vaikas turi būti išnaudojęs visas protingas galimybes pats pasirūpinti mokytis reikalingomis lėšomis ir kita“.⁴²

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktikoje konstatuota, jog „išlaikymas turi užtikrinti būtinas sąlygas vaikui augti, vystytis, realizuoti ir tobulinti įgimtus ir įgytus gebėjimus (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2004 m. balandžio 26 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-259/2004, 2006 m. rugsėjo 13 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-469/2006 ir kt.). Išlaikymas skirtas vaiko kasdieniams poreikiams patenkinti ir reikalingas nuolat, kiekvieną dieną, o ne kada nors ateityje, kai tėvai turės galimybę ar norą vaikų poreikius patenkinti“.⁴³ Taigi besąlyginė tėvų pareiga išlaikyti savo vaikus kyla iš išlaikymo prievolės, kuria turi būti siekiama įgyvendinti vaiko visapusišką vystymąsi.

1.2. Išlaikymo prievolės šalys

Pasak V.Mikelėno, „prievolė yra dviejų šalių – kreditoriaus ir skolininko- teisinis santykis, kai viena šalis – kreditorius, turi teisę reikalauti iš kitos šalies – skolininko, ką nors įvykdyti, o pastarasis pareigą atlikti tam tikrus veiksmus kreditoriaus naudai“.⁴⁴ Tai juris vinculum santykis, kurios šalys viena kitos atžvilgiu turi teises bei pareigas. Išlaikymas, kaip tam tikra prievolė, sieja du subjektus – kreditorių, kuris turi teisę reikalauti išlaikymo, bei skolininką, kuris privalo tinkamai vykdyti išlaikymo pareigą.

1.2.1. Išlaikymo prievolės kreditorius

Nepilnamečių vaikų išlaikymo prievolės kreditorius gali būti apibūdinamas kaip išlaikytinis. Visuotinė lietuvių enciklopedija išlaikytinį apibrėžia kaip „asmenį, išlaikomą kitų asmenų. Išlaikytiniais dažnai yra paramos reikalingi nedarbingi asmenys (nepilnamečiai vaikai,

⁴² LAT CBS teisėjų kolegijos 2007 m. gruodžio 11 d. nutartis civ. b. Nr. 3K-3-564/2007 m. I.A. T.A. v. V.A. Bylų kategorija 78.2.1; 93.2.4.

⁴³ LAT CBS teisėjų kolegijos 2008 m. gegužės 26 d. nutartis civ. b. Nr. 3K-3-303/2008 m. V.L. v. A.L. Bylų kategorija 78.2.1.

⁴⁴ Mikelėnas V. Prievolių teisė. Vilnius: Justitia, 2002. P. 17.

neįgalieji, asmenys sulaukę pensinio amžiaus). Darbingi asmenys tik tam tikrais įstatymo nustatytais atvejais gali būti išlaikytiniais (darbingos moterys nėštumo laikotarpiu, sutuoktinis, slaugantis namuose neįgalų vaiką ir kt.)“.⁴⁵

Nepilnamečių vaikų išlaikymo prievolės kreditorius - išlaikymo prievolės šalis, kuriai yra *reikalingas išlaikymas* ir kuri turi reikalavimo teisę į išlaikymą. Darytina išvada, jog šios prievolės kreditorius yra vaikas, tai yra *žmogus, neturintis 18 metų, jeigu pagal nacionalinį įstatymą jo pilnametystė nepripažįstama anksčiau* (1989 m. Vaiko teisių konvencijos 1 straipsnis, LR vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymo 2 straipsnis). Pažymėtina, jog „vaiko padėtis Lietuvos teisės sistemoje per pastarąjį dešimtmetį smarkiai kito“.⁴⁶ Skirtumus galima nustatyti pasitelkiant istorinį teisės aiškinimą.

Visų pirma, esminį vaiko padėties kitimą galima pastebėti lyginant dabartinį LR CK bei anksčiau galiojį SŠK, kuriame nebuvo numatyta vaiko, kaip savarankiško teisės subjekto teisių. SŠK vaiko turtinės ir neturtinės teisės nebuvo atskirtos nuo jo tėvų turtinių ir neturtinių teisių, vaikų teisės buvo išvestinės iš jo tėvų teisių, todėl išlaikymas buvo priteisiamas tėvo ar motinos, su kuriuo gyveno turintis teisę gauti išlaikymą vaikas, naudai. Toks išlaikymo teikimas neatitiko vaikų ir tėvų turto atskyrimo principo. „Tėvai, būdami vaikų įstatyminiai atstovai, neretai veikė kaip vieninteliai teisių turėtojai, neatsižvelgdami į kitą teisės subjektą – vaiką, tuo pažeisdami vaiko interesus. Nors ir galiojant SŠK teisinėje literatūroje buvo pabrėžiama, jog motina ar tėvas, reikalaujantis alimentų vaikui, yra ne alimentinės prievolės subjektas, o teisėtas nepilnamečio vaiko atstovas“.⁴⁷

Vaiko teisinis statusas pasikeitė 1995 metais Lietuvai ratifikavus JT Vaikų teisių konvenciją, kuri numatė kiekvienos valstybės narės pareigą gerbti ir garantuoti visas Konvencijoje numatytas teises kiekvienam vaikui, priklausančiam jos jurisdikcijai. Pasak J.Stripeikienės, „šis tarptautinis teisės aktas gana sunkiai skynėsi kelią į praktinį gyvenimą“.⁴⁸

Antrasis svarbus žingsnis – LR vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymas, kuris įtvirtino vaiko teises ir laisves, ginamas visais civilinių teisių gynimo būdais, o svarbiausia numatė, jog „vaikas, kaip teisės subjektas įgyja įstatymo nustatytas teises, o joms įgyvendinti kuriama vaiko teisių apsaugos sistema, paremta vaiko interesų viršenybės principu“.⁴⁹ Tai buvo „pirmas svarbus žingsnis praktiškai ginant vaiką, kaip savarankišką teisės subjektą“.⁵⁰ Šiame įstatyme įtvirtintos

⁴⁵ Visuotinė lietuvių enciklopedija. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas, 2005. T. VIII. P. 347.

⁴⁶ Sagatys G. Tėvų pareiga išlaikyti nepilnamečius vaikus: aktualūs subjektų klausimai // Jurisprudencija. 2005, Nr. 67(59). P. 124.

⁴⁷ Rasimavičius P. Tarybinė šeimos teisė. Vilnius: Mintis, 1981. P. 65.

⁴⁸ Stripeikienė J. Vaiko, kaip savarankiško teisės subjekto, problema // Jurisprudencija. 2003, Nr.42(34). P. 13.

⁴⁹ Ten pat.

⁵⁰ Ten pat.

pagrindinės vaiko teisės bei laisvės, kurios turėjo būti saugomos visais civilinių teisių gynimo būdais.

Vykstant koncepciniams vaiko teisių sampratos pasikeitimams, „esminis lūžis, su kuriuo sietinas vaiko kaip savarankiško teisės subjekto, statuso atsiradimas Lietuvos teisėje įvyksta teismų praktikoje“.⁵¹ Civilinėje byloje Nr. 3K-3-471/2000 LAT konstatavo, jog „alimentinės prievolės subjektas yra nepilnametis vaikas, kuris pagal įstatymą turi subjektyvinę teisę gauti iš savo tėvo ar motinos išlaikymą, o motina ar tėvas, reikalaujantis alimentų vaikui išlaikyti, yra ne alimentinės prievolės subjektas, o teisėtas nepilnamečio vaiko atstovas. Todėl, kai nustatoma, jog tėvas ar motina vykdo SŠK 80 straipsnyje numatytą pareigą ir išlaiko nepilnamečius vaikus, tai alimentai tokiems vaikams išlaikyti kitam iš tėvų, kaip įstatyminiam atstovui negali būti priteisiami“.⁵²

Vaiko teisinį statusą galutinai įtvirtino LR CK, kuriame aiškiai atskiriamos turtinės vaiko ir tėvų teisės. LR CK 3.185 straipsnis numatė, jog „turtą kuris yra nepilnamečių vaikų nuosavybė, tvarko jų tėvai uzufrukto teisėmis“.⁵³ Visai tai teismus įpareigojo vaiką laikyti tikruoju prievolinio teisinio išlaikymo santykio subjektu – kreditoriumi. „CK patvirtinimo, įsigaliojimo ir įgyvendinimo įstatymo 19 straipsnio 2 dalyje nustatyta, kad esant šeimos santykiams, atsiradusiems iki CK įsigaliojimo, šis kodeksas taikomas toms teisėms ir pareigoms, kurios atsiradusios jam įsigaliojus bei iš šių teisių ir pareigų atsirandančioms pasekmėms. Vaiko išlaikymas ir yra pasekmė, kuri atsirado iš teisių ir pareigų, kilusių iš šeimos santykių iki šio kodekso įsigaliojimo“.⁵⁴

„Tėvų ir globėjų pareigos dabar įvardijamos ne vaiko teisių *įgyvendinimo*, o veikiau jų *įgyvendinimo užtikrinimo*“.⁵⁵ Kadangi nepilnametis negali savarankiškai spręsti visų klausimų, susijusių su jo turto valdymu, naudojimu ir disponavimu juo, tai atlieka vaiko tėvai pagal įstatymą – tėvai uzufrukto teise (CK 3.185 straipsnis). Tai sąlygoja nuostatą, kad vaikų ir tėvų turtas yra atskiras. „Vaiko turtinių teisių atskyrimas nuo jo tėvų turtinių teisių, vaiko teisinės padėties sudarant sandorius nustatymas iš esmės įtvirtino vaiką, kaip savarankišką civilinių santykių subjektą, Lietuvos civilinėje teisėje“.⁵⁶ Todėl teismas CK 3.192, 3.194, 3.196 straipsnių pagrindu turi priteisti išlaikymą vaikui, o ne jo įstatyminiam atstovui – tėvui (motinai) ar globėjui (rūpintojui). Lietuvos Aukščiausiasis Teismas ne kartą atkreipė dėmesį į tėvų ir vaikų

⁵¹ Sagatys G. Tėvų pareiga išlaikyti nepilnamečius vaikus: aktualūs subjektų klausimai // Jurisprudencija. 2005, Nr. 67(59). P. 124.

⁵² LAT CBS teisėjų kolegijos 2000 m. balandžio 19 d. nutartis civ. b. Nr. 3K-3-471/2000 m. V.Ž. v. R.Ž. Bylų kategorija 19.

⁵³ Lietuvos Respublikos Civilinis kodeksas // Valstybės žinios. 2000, Nr. 54 - 1556.

⁵⁴ LAT CBS teisėjų kolegijos 2002 m. gegužės 29 d. nutartis civ. b. Nr. 3K-3-790/2002 m. E.Andriuškienė v. A.Andriuška. Bylų kategorija 72.2.

⁵⁵ Sagatys G. Vaiko atskyrimas nuo tėvų ir alternatyvioji globa Europos Žmogaus Teisių Teismo jurisprudencijoje // Jurisprudencija. 2003, Nr. 41(33). P. 26.

⁵⁶ Stripeikienė J. Vaiko, kaip savarankiško teisės subjekto, problema // Jurisprudencija. 2003, Nr. 42(34). P. 14.

turto atskyrimo principo pažeidimus (2005 m. sausio 12 d. nutartyje, priimtoje civilinėje byloje Nr. 3K-3-30/2005).

Atkreiptinas dėmesys, jog LR CPK 631 straipsnio 1 dalies 1 punktą nustato, jog vykdomasis dokumentas grąžinamas išieškotojo prašymu. Pažymėtina, jog ši norma taisyta. Kadangi vaiko motina (tėvas), reikalaujanti(-is) išlaikymo priteisimo, nėra kreditorius(-ė), o įstatyminis atstovas(-ė), įgyvendinantis vaiko – išlaikymo prievolės kreditoriaus - interesus. Taigi vykdomasis dokumentas išlaikymo atveju gali būti grąžinamas išieškotojo įstatyminio atstovo(-ės) prašymu.

Tačiau apibendrinus galima teigti, jog Lietuvoje vis labiau įsigali nuostata, įtvirtinta Vaiko teisių konvencijoje, jog vaikas yra savarankiškas teisės subjektas, galintis nepriklausomai nuo tėvų naudotis savo teisėmis. Kartu su vaiko, kaip savarankiško teisės subjekto suvokimu, įsitvirtina ir tėvų bei vaikų turto atskyrimo principas, kuris nurodo, jog vaikai neturi nuosavybės teisės į savo tėvų turtą, o tėvai neturi nuosavybės teisės į savo vaikų turtą. Vaiko ir jo tėvų turto atskyrimo principas įpareigoja teismą priteisti išlaikymą vaikui, o ne jo turto užufruitoriui.

1.2.2. Išlaikymo prievolės skolininkas

Išlaikymo prievolės šalis, turinti pareigą, vadinama skolininku. Pažymėtina tai, jog „skolininku gali būti tik veiksnus asmuo, nes tiek pareigai, tiek atsakomybei už jos nevykdymą atsirasti būtina, kad asmuo suvoktų savo veiksmų esmę ir galėtų juos valdyti“.⁵⁷ LR CK visų pirma nepilnamečių vaikų išlaikymo pareigą numato tėvams (įtėviams), o jiems negalint savo vaikų išlaikyti – broliams, seserims ar seneliams. Pagal LR vaikų išlaikymo fondo įstatymo 2 straipsnio 4 dalį, „skolininkas yra asmuo, kuris teismo sprendimu arba pagal teismo patvirtintą vaiko (vaikų) išlaikymo sutartį kiekvieną mėnesį privalo mokėti periodines išmokas vaikui išlaikyti, bet nevykdo teismo sprendimo arba nemoka visos teismo priteistos sumos“.⁵⁸

Kiekvienas vaikas turi du biologinius tėvus – vieną tėvą ir vieną motiną, iš kurių vaikas yra kilęs ir su kuriais jį jungia glaudūs dvasiniai, emociniai ryšiai. Todėl visų pirma išlaikymo prievolė sieja tėvus ir vaikus, o vaiko tėvai yra išlaikymo prievolės skolininkai. LR CK 3.192 straipsnio 1 dalyje numatyta pareiga išlaikyti vaikus taikytina biologinių vaiko tėvų atžvilgiu arba įvaikinimo atveju. LAT pabrėžė, jog „motinos ir tėvo pareiga rūpintis vaiku, auklėti jį ir išlaikyti kyla iš tėvų prigimtinės prievolės būti atsakingiems už vaikų padėtį iki jiems sulaukiant pilnametystės“.⁵⁹

⁵⁷ Mikelėnas V. Prievolių teisė. Vilnius: Justitia, 2002. P. 54.

⁵⁸ LR vaikų išlaikymo fondo įstatymas // Valstybės žinios. 2006, Nr. 144 - 5464.

⁵⁹ LAT CBS teisėjų kolegijos 2005 m. sausio 12 d. nutartis civ. b. Nr. 3K-3-37/2005 m. R.Z. v. A.J. Bylų kategorija 78.2.1.

Tačiau teismų praktikoje galima rasti pavyzdžių, kada išlaikymo pareiga perkeliama kitam asmeniui, todėl negalima susiaurinti skolininko sąvokos, apimančios vaiko tėvus ir įtėvius. Pavyzdžiui, Vilniaus rajono apylinkės teismo 1998 m. birželio 15 d. sprendimu pagal ieškovės V. S. ieškinį atsakovui S. V. dėl žalos atlyginimo pareiškėjos naudai buvo priteistas nužudytojo vyro J. S. vaiko išlaikymo žalos atlyginimas. Teismas rėmėsi tuo metu galiojusio CK keturiasdešimt antrojo skirsnio „Prievolės, atsirandančios dėl žalos padarymo“ nuostatomis (499, 500 str.), pagal kurias nukentėjusiojo mirties atveju teisę į žalos atlyginimą turėjo nedarbingi asmenys, kurie buvo mirusiojo išlaikomi arba jo mirties dieną turėjo teisę gauti iš jo išlaikymą, taip pat mirusiojo vaikas (vaikai), gimęs (gimę) po jo mirties. LVAT 2009 m. birželio 9 d. sprendimu administracinėje byloje Nr. A¹⁴³ – 743/2009 nustatė, jog „S. V. atitinka sąlygas, numatytas LR vaikų išlaikymo fondo įstatymo 2 straipsnio 4 dalyje, todėl jis yra skolininkas, nevykdantis pareigos teikti priteistą Vilniaus rajono apylinkės teismo 1998 m. birželio 15 d. sprendimu išlaikymą“.⁶⁰

Tėvų teisių ir pareigų visumą savo nepilnamečių vaikų atžvilgiu galima įvardinti kaip tėvų valdžios institutą. Tėvų teisė ir pareiga išlaikyti savo vaikus yra viena iš tėvų valdžios turinio teisių ir pareigų, kurių įgyvendinimas lemia ir vaiko teisių tinkamą realizavimą. Lietuvos statutuose (1529, 1566, 1588 m.) vaikų teisė į išlaikymą nebuvo numatyta. „Vėlesnėse teisės sistemose vienas iš pagrindinių tėvų ir vaikų turtinių santykių bruožų yra tėvų ir vaikų alimentacija arba išlaikymo klausimas. Lietuvos statutams tai nėra būdinga. Iš jų normų galima spręsti, kad nepilnamečių vaikų išlaikymas buvo priskirtas prie natūralių santykių“.⁶¹ Lietuvoje galiojant Rusijos imperijos civiliniams įstatymams „tėvų pareiga buvo išlaikyti vaikus. Jeigu vaikai likdavo prie vieno iš tėvų, antras nebuvo atleidžiamas nuo pareigos išlaikyti vaikus. Tėvų pareiga išlaikyti vaikus galėjo baigtis nesukakus pastariesiems pilnų metų, jeigu jiems nebūtinai reikėjo tėvų išlaikymo ir globos“.⁶²

LR Konstitucijos 38 straipsnis 6 dalis nurodo, jog „tėvų teisė ir pareiga – auklėti savo vaikus dorais žmonėmis ir ištikimais piliečiais, iki pilnametystės juos išlaikyti“.⁶³ Taigi motinos ir tėvo pareiga išlaikyti vaiką kyla iš imperatyvios, asmeninio pobūdžio išlaikymo prievolės. Šie asmenys yra individualiai atsakingi už išlaikymo teikimą bei negali šios prievolės atsisakyti ar perleisti kitiems asmenims, taip pat vienam iš tėvų, su kuriuo gyvena vaikas. LAT pažymėjo, jog „tėvams tenka dalytis normalaus vaikų vystymosi asmenine atsakomybe, kurios negalima

⁶⁰ LVAT teisėjų kolegijos 2009 m. birželio 9 d. sprendimas administracinėje byloje Nr. A¹⁴³ – 743/2009 m. V.S. v. *Garantinio ir vaikų išlaikymo fondų administracija prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos*. Bylų kategorija 38.

⁶¹ Andriulis V. Lietuvos statutų (1529, 1566, 1588 m.) Šeimos teisė. Vilnius: Justitia, 2003. P. 155.

⁶² Vasnevičius S. Šeimos santykių teisinis reguliavimas pagal Lietuvoje galiojusius Rusijos imperijos civilinius įstatymus // Teisė. 2000, Nr. 34. P. 51.

⁶³ Lietuvos Respublikos Konstitucija // Valstybės žinios. 1992, Nr. 31 – 953.

atsisakyti“.⁶⁴ Pateisinamos tik išimtinės tėvų pareigų nevykdymo priežastys, nepriklausančias nuo tėvų valios atvejais, visais kitais atvejais, tėvams objektyviai esant pajėgiems teikti išlaikymą, privalu teikti tokio dydžio išlaikymą, kuris leistų užtikrinti būtinas vaikui vystytis sąlygas (CK 3.192 straipsnis 2 dalis). Todėl „tėvai privalo iš anksto įvertinti esamą turtinę padėtį, savo pasirengimą reikiamai pasirūpinti vaiku. Priešingu atveju, atsakomybė už sąmoningai prisiimtą pernelyg didelę socialinę riziką ir pasekmes tenka patiems tėvams“.⁶⁵

Teismas negali tvirtinti sutarties dėl santuokos nutraukimo pasekmių, kurią sudaro tėvai nutraukdami santuoką (CK 3.51 straipsnis) arba pradėdami gyventi skyrium (CK 3.73 straipsnis, 3.76 straipsnio 4 dalis), kurioje numatytos sąlygos, darančios vaikų išlaikymą priklausomą nuo tam tikrų sąlygų įvykdymo (pavyzdžiui, tėvas įsipareigoja išlaikyti vaikus, jeigu motina nesudarys kitos santuokos arba jeigu vaikai liks gyventi su tėvu ir pan.), taip pat nustatančios akivaizdžiai per mažą, atsižvelgiant į išlaikymą mokančio tėvo (motinos) pajamas ir vaiko poreikius išlaikymo dydį, ar kai vienas iš tėvų, su kuriuo gyvena vaikas, visiškai atsisako nuo išlaikymo iš vaiko tėvo (motinos) vaikui priteisimo ir kt. Tokia sutartis prieštarautų vaiko interesams, LR Konstitucijos 38 straipsnio nuostatai, jog tėvai privalo išlaikyti savo vaikus iki pilnametystės.

Tais atvejais, kai tėvai vengia vykdyti savo pareigas vaikams yra taikomas tėvų valdžios ribojimas, tačiau ir šiuo atveju tėvams lieka pareiga išlaikyti savo nepilnamečius vaikus (CK 3.180 straipsnis). „Nors įstatyme imperatyviai nėra nurodyta, kad apribodamas tėvų valdžią teismas privalo spręsti nepilnamečių vaikų išlaikymo klausimus, tačiau pagal CPK 376 straipsnio 1 dalį teismas privalo imtis priemonių, kad būtų apsaugotos vaikų teisės ir interesai. Dėl to iš turimų duomenų matydamas, kad išlaikymo vaiko tėvai arba vienas iš jų neteikia, teismas privalo išspręsti išlaikymo klausimą savo iniciatyva nepriklausomai nuo to, ar toks reikalavimas buvo pareikštas, taip pat įpareigoti valstybinę vaiko teisių apsaugos instituciją pasirūpinti vaiko gyvenimo ir išlaikymo sąlygomis (CPK 376 straipsnio 1 dalis, 406 straipsnio 3 dalis)“.⁶⁶

Vaiko teisių konvencija įpareigoja valstybes imtis visų reikiamų priemonių, kad vaikas gautų geresnį išlaikymą iš tėvų ar kitų už jį finansiškai atsakančių asmenų tiek valstybės viduje, tiek iš užsienio. Tais atvejais, kai vaiko tėvas (motina) ar kiti už vaiką finansiškai atsakingi asmenys gyvena užsienio valstybėje, to asmens pareigą materialiai padėti vaikui reglamentuoja tarptautinės dvišalės sutartys dėl teisinės pagalbos ir teisinių santykių civilinėse, šeimos, darbo ir

⁶⁴ LAT CBS teisėjų kolegijos 2004 m. balandžio 26 d. nutartis civ. b. Nr. 3K-3-259/2004 m. *V.Sinkevič v. M.Sinkevič*. Bylų kategorija 78.2.

⁶⁵ Ten pat.

⁶⁶ LAT senato 2005 m. birželio 23 d. nutarimu Nr. 54 patvirtinta „Lietuvos Respublikos teismų praktikos taikant įstatymus, reglamentuojančius tėvų pareigą materialiai išlaikyti savo vaikus, apibendrinimo apžvalga“ // Teismų praktika. 2005, Nr. 23.

baudžiamosiose bylose. Kad Lietuvos teismo sprendimas, kurį būtina vykdyti kitos valstybės teritorijoje (pavyzdžiui, ten gyvena atsakovas ar yra jo turtas), būtų pradėtas vykdyti, būtina dar viena procedūra - to teismo sprendimo pripažinimas ir leidimas jį vykdyti. Lietuva yra ratifikavusi tarptautinę 1973 m. Hagos konvenciją dėl sprendimų, susijusių su išlaikymo pareigomis pripažinimo ir vykdymo (toliau – Konvencija), reglamentuojančią teismų sprendimų pripažinimą ir vykdymą užsienio valstybėse. Šios konvencijos nuostatos taikomos teismo arba administravimo institucijų priimtų sprendimų dėl išlaikymo pareigos, atsirandančių iš šeimos santykių, tėvystės, motinystės, santuokos ar svainystės, įskaitant išlaikymo pareigą nesantuokiniam vaikui, pripažinimui.

„Tuo atveju, jei teismo sprendimas priimtas užsienio valstybėje Europos Sąjungos narėje, teismo sprendimui pripažinti ir vykdyti taikytinas 2000 m. gruodžio 22 d. Tarybos reglamentas (EB) Nr. 44/ 2001 dėl jurisdikcijos ir teismo sprendimų civilinėse ir komercinėse bylose pripažinimo bei vykdymo. Pagal Reglamento 66 straipsnio 1 dalį šis taikomas tik byloms, kurios iškeliamos, ir dokumentams, kurie formaliai parengiami arba įregistruojami kaip autentiški dokumentai po šio Reglamento įsigaliojimo, t. y. po 2004 m. gegužės 1 d.“⁶⁷ Tačiau praktikoje retai kreipiamasi į kitą valstybę dėl Lietuvos teismo sprendimo vykdymo išlaikymo bylose. Vis dėlto vaiko įstatyminės atstovės atsisako šios teisės, bijodamos piniginių lėšų bei laiko sąnaudų.

Kaip jau buvo minėta, išlaikymo prievolė visų pirma nukreipiama į tėvus, o šiems negalint išlaikyti savo vaikų – į pilnamečius brolius ar seseris, turinčius galimybę išlaikyti nepilnamečius vaikus (CK 3.236 straipsnis). Įstatymas numato sąlygas kurioms esant galima reikalauti išlaikymo iš brolių ar seserų:

- 1) Brolis ar sesuo turi būti pilnametis;
- 2) Brolis ar sesuo turi turėti galimybę išlaikyti. „Realioji galimybė teikti išlaikymą reiškia tai, kad jų turtinė padėtis turi būti tokia, kad išieškojus išlaikymą, gerokai nepablogėtų“⁶⁸;
- 3) Brolis ar sesuo turi pareigą išlaikyti tik nepilnametį brolių (seserį), kuris yra reikalingas paramos, t. y. nepilnametis neturi turto ar pajamų savęs išlaikymui;
- 4) Išlaikymo reikalaujantis brolis ar sesuo turi neturėti tėvų ar negalėti gauti iš jų išlaikymo, t. y. ši pareiga – subsidarinė, išlaikymas išieškomas tada, kai nėra tėvų, privalančių pagal įstatymą teikti išlaikymą.

⁶⁷ LAT senato 2005 m. birželio 23 d. nutarimu Nr. 54 patvirtinta „Lietuvos Respublikos teismų praktikos taikant įstatymus, reglamentuojančius tėvų pareigą materialiai išlaikyti savo vaikus, apibendrinimo apžvalga“ // Teismų praktika. 2005, Nr. 23.

⁶⁸ Mikelėnas V., Kaserauskas Š., Smirnovienė Z. ir kiti. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Trečioji knyga. Šeimos teisė. Vilnius: Justitia, 2002. P. 455.

Tik esant šių sąlygų visetui yra priteisiamas išlaikymas iš brolių ar seserų. Nepilnamečiui vaikui neturint brolių ar seserų arba negalint gauti iš jų išlaikymo, ši pareiga nukreipiama į senelius, turinčius galimybę išlaikyti savo paramos reikalingus nepilnamečius vaikaičius. Tačiau praktikoje tėvams neišlaikant savo vaikų, nors įstatymas ir numato pareigą nepilnamečių broliams ar seserims bei seneliams tai daryti, išlaikymo prievolę vykdo valstybė, teikdama socialinę paramą.

Apibendrinus galima teigti, jog visų pirma, vaikų išlaikymo prievolė priklauso vaiko tėvams, tačiau jiems dėl objektyvių ar subjektyvių priežasčių negalint išlaikyti savo vaikų, išlaikymo prievolė yra nukreipiama į artimuosius asmenis. Remiantis LR CK 3.135 straipsniu artimieji giminaičiai – tai tiesiosios linijos giminaičiai iki antrojo laipsnio imtinai (tėvai ir vaikai, seneliai ir vaikaičiai) ir šoninės linijos antrojo laipsnio giminaičiai (broliai ir seserys).

1.3. Valstybės vaidmuo išlaikymo procese

Tikriausiai niekas nepaneigs, kad didžiausia atsakomybė už gyvenimo sąlygų, būtinų vaikui vystytis, sudarymą tenka tėvams arba kitiems vaiką auklėjantiems asmenims. Tačiau tais atvejais, kai vaiko tėvai ar kiti įgalioti vaiką išlaikyti asmenys neįstengia įvykdyti savo pareigos išlaikyti vaikus, konstitucinės vaiko teisių garantijos įpareigoja valstybę užtikrinti finansinės paramos gavimą iš kitų šaltinių. LR Konstitucijos 38 straipsnio 2 dalyje tvirtinta valstybės konstitucinė pareiga saugoti ir globoti vaikystę, 39 straipsnio 1 dalyje numatyta, jog valstybė globoja šeimas, auginančias ir globojančias vaikus namuose, įstatymo nustatyta tvarka teikia joms paramą bei 52 straipsnyje yra numatyta teisė į socialinę paramą. LR vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymo 15 straipsnis tik pabrėžia, jau LR Konstitucijoje įtvirtintą nuostatą, jog vaikas turi teisę į valstybės paramą ir išlaikymą. Tačiau reikia pažymėti, jog valstybė tik teikia socialinę paramą vaikams, o ne tampa išlaikymo prievolės skolininke.

CK 3.204 straipsnio 1 dalis numato, jog valstybės pareiga teikti socialinę paramą vaikams siejama su dviem sąlygomis:

1. Vaikai negauna išlaikymo iš asmenų, privalančių juos išlaikyti – tai yra tėvo (motinos) ar iš kitų pilnamečių artimųjų giminaičių, turinčių galimybę juos išlaikyti. Įstatymas tokią pareigą suteikia tik seneliams bei pilnamečiams broliams ar seserims (CK 3.236-3.237 straipsniai).
2. Vaikas teisę į socialinę paramą iš valstybės turi tik mėnesį negavęs išlaikymo iš asmenų, privalančių teikti išlaikymą.

Pažymėtina, jog valstybės parama vaikams užtikrina gyvenimo sąlygų, būtinų vaikui vystytis, suteikimą. Ši parama gali pasireikšti įvairiomis formomis, pavyzdžiui, pagal LR piniginės socialinės paramos mažas pajamas gaunančioms šeimoms (vieniems gyvenantiems asmenims) įstatymą valstybė remia vaikus, kurie yra socialiai remtini ir kurie kartu su savo tėvais stokoja pragyvenimui lėšų, pagal LR išmokų vaikams įstatymą valstybė teikia paramą vaikams iš socialinės rizikos šeimų (tai vaikai iš šeimų, kuriose šeimos nariai piktnaudžiauja alkoholiu, narkotinėmis, psichotropinėmis ar toksinėmis medžiagomis, yra priklausomi nuo azartinių lošimų, naudoja psichologinę, fizinę ar seksualinę prievartą ir pan.), bei globojamiems vaikams (tai vaikai, kuriems įstatymų nustatyta tvarka yra nustatyta vaiko laikinoji arba nuolatinė globa ar rūpyba), pagal LR valstybinių šalpos išmokų įstatymą valstybė remia našlaičius, neįgalius vaikus.

Viena iš naujausių valstybės teikiamų paramos formų yra išmokos iš Vaikų išlaikymo fondo, skirtos užpildyti tėvų nevykdomą išlaikymo pareigą vaikams nustatytomis pinigėmis lėšomis. Tai viena svarbiausių pastarųjų metų valstybės teikiamos paramos formų išlaikymo srityje. Įpatingą reikšmę lemia tai, jog Vaiko išlaikymo fondo teikiamos išmokos tampa svarbia pagalba vaikams, kurių tėvai neteikia ar teikia tik iš dalies išlaikymą.

Ši socialinė parama įgyvendinama nuo 2008 m. sausio 1 dienos, kada savo veiklą pradėjo Garantinio ir vaikų išlaikymo fondo administracija prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos. Teisę kreiptis į Garantinį ir vaikų išlaikymo fondo administraciją išmokoms iš Vaiko išlaikymo fondo (toliau fondas) gauti turi vienas iš tėvų, su kuriuo teismo sprendimu gyvena vaikas, arba teismo sprendimu paskirtas vaiko globėjas (rūpintojas), kurie nuolat gyvena Lietuvos Respublikoje (t. y. Lietuvos Respublikos piliečiai, kurių duomenys apie gyvenamąją vietą Lietuvos Respublikoje, o neturinčiųjų gyvenamosios vietos – apie savivaldybę, kurioje gyvena, yra įrašyti į Lietuvos Respublikos gyventojų registrą arba nuolat Lietuvos Respublikoje gyvenantys užsieniečiai).

LR vaikų išlaikymo fondo įstatyme numatyta, jog „teisę gauti išmokas iš šio fondo turi tie vaikai, kurie iš vieno ar abiejų tėvų negauna viso ar dalies išlaikymo, nustatyto teismo sprendimu ar teismo patvirtinta vaiko (vaikų) išlaikymo sutartimi kas mėnesį privalomomis mokėti periodinėmis išmokomis“.⁶⁹ Taigi remiantis šio įstatymo 2 straipsnio 5 dalimi, vaikas laikomas „nuolat gyvenantis Lietuvos Respublikoje jaunesnis nei 18 metų asmuo, taip pat vyresnis nei 18 metų nedarbingas asmuo, kuriam iki sukankant 18 metų buvo nustatytas invalidumas (neįgalumas)“⁷⁰ ir kuris ilgiau kaip mėnesį negauna teismo sprendimu arba teismo

⁶⁹ LR vaikų išlaikymo fondo įstatymas // Valstybės žinios. 2006, Nr. 144 - 5464.

⁷⁰ Ten pat.

patvirtinta vaiko (vaikų) išlaikymo sutartimi nustatyto išlaikymo arba gauna tik dalį nustatyto išlaikymo iš vieno ar abiejų tėvų.

Fondų administracijos direktoriui, priėmus per 10 darbo dienų teigiamą sprendimą dėl išmokos iš Vaikų išlaikymo fondo vaikui skyrimo, iš fondo vienam vaikui pradedama mokėti ne daugiau kaip 1,5 bazinės socialinės išmokos (anksčiau MGL) dydžio išmoka. Šiuo metu 1 bazinė socialinė išmoka yra lygi 130 Lt. Taigi vaikas per mėnesį gali gauti iki 195 Lt išmoką. Konkretus išmokos dydis priklauso nuo teismo sprendime arba teismo patvirtintoje sutartyje priteisto vaiko išlaikymo dydžio bei informacijos, pateiktos antstolio išduotoje pažymoje apie priteisto išlaikymo mokėjimą. Svarbu žinoti, kad lėšos iš Fondo nėra mokamos už praėjusį laikotarpį iki Fondo veikimo pradžios, t. y. 2008 m. sausio 1 dienos. Už skolos, susidariusios iki 2008 m. sausio 1 dienos, išieškojimą bei už tolimesnį teismo sprendimo vykdymo administravimą ir toliau liks atsakingas antstolis.

Skolininkas informuojamas apie tai, kad valstybė pradės mokėti lėšas vaikui išlaikyti ir įstatymų nustatytais būdais sieks iš skolininko išsireikalauti iš Vaikų išlaikymo fondo išmokėtas sumas ir 5 procentus metinių palūkanų, skaičiuojant nuo išmokėtų sumų iki jų visiško išieškojimo iš skolininko. Tuo atveju, kai „skolininko gyvenamoji vieta yra nežinoma, informacija apie Garantinio ir vaikų išlaikymo fondo administracijos priimtą sprendimą ne vėliau kaip per 20 darbo dienų nuo tokio sprendimo priėmimo paskelbiama „Valstybės žiniose“.⁷¹ Reikia pažymėti, jog Fondų administracija turi teisę iš pareiškėjų, kurių prašymu buvo mokamos Vaikų išlaikymo fondo išmokos, teisės aktų nustatyta tvarka išieškoti nepagrįstai išmokėtas sumas, jei pareiškėjas klaidingai pateikė klaidingą informaciją arba nepranešė fondų administracijai apie minėtų aplinkybių pasikeitimą.

CK 3.204 straipsnio 3 dalimi valstybei suteikiama teisė regresu tvarka išieškoti vaikui išlaikyti skirtas lėšas iš asmenų, privalančių išlaikyti vaiką pagal įstatymą, bet nevykdančių savo pareigos. Šią teisę valstybė turi tik jeigu asmenys, privalantys išlaikyti vaiką šios pareigos nevykdė dėl priežasčių, teismo pripažintų nesvarbiomis. Jeigu priežastys yra svarbios, valstybė neturi regresu teisės. „Svarbiomis priežastimis gali būti pripažintos tik objektyvios aplinkybės – asmens, pagal įstatymą privalančio išlaikyti vaiką, sunki liga, nedarbingumas ir panašiai, kurios atsirado ne dėl asmens kaltės“.⁷²

Praktikoje regresu teisės įgyvendinimas gali susidurti su tokiais problemomis - kaip skolininkų nemokumas, vengimas vykdyti pareigą valstybei, piktnaudžiavimas ir pan. Tokios nuomonės laikosi ir Vaiko teisių kontrolierė R. Šalaševičiūtė. Ji siūlo remtis latvių taikoma praktika įgyvendinant valstybės regresu teisę nors ir netiesiogiai („Jei piktnaudžiavimo atvejų

⁷¹ LR vaikų išlaikymo fondo įstatymas // Valstybės žinios. 2006, Nr. 144 - 5464.

⁷² Mikelėnas V., Kaseraskas Š., Smirnovienė Z. ir kiti. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Trečioji knyga. Šeimos teisė. Vilnius: Justitia, 2002. P. 388.

bus daugiau, o kad jų gali būti, net neabejoju, mums labai praverstų latvių praktika“.⁷³). Latvijoje už tėvus, nemokančius alimentų, tą daro valstybė. Vaikams išlaikyti pinigų neduodantiems tėvams taikomi įvairūs ribojimai: banke jie negali gauti paskolos, užkertamas kelias įsigyti daiktų išperkamąja nuoma. Vaikų finansiškai neremiantiems tėvams netgi sunkiau gauti vairuotojo pažymėjimą.

Vyriausybės siūlymas panaikinti šį fondą yra nepagrįstas vien motyvuojant esama ekonomine krize. Visų pirma, reikia sukurti efektyvų valstybės regreso teisės įgyvendinimo modelį, antra, įvesti kontrolę išieškotojų įstatyminėms atstovėms, t. y. efektyviau bei operatyviau tikrinti išieškotojų įstatyminių atstovių pateikiamą informaciją apie gaunamas ar negaunamas išlaikymo išmokas. Šis fondas gali tapti puikia institucija, įgyvendinančia tėvų pareigos išlaikyti savo vaikus vykdymo kontrolę. Panaši praktika taikoma Didžiojoje Britanijoje, kurioje veikia Vaiko paramos agentūra, kontroliuojanti tėvus, kuriems nustatyta pareiga teikti išlaikymą vaikui.

Svarbu pabrėžti, jog įstatyme numatyta, kad tais atvejais, kai Fondų administracija nustatys, kad asmuo turi pajamų ir turto, bet piktybiškai vengia grąžinti skolą valstybei bei teikti išlaikymą savo vaikams, galės reikalauti pradėti ikiteisminį tyrimą dėl skolininko baudžiamosios atsakomybės nustatymo už vengimą mokėti išlaikymą vaikams bei vengimą grąžinti susidariusią skolą valstybei.

Apibendrinus galima teigti, jog CK 3.204 straipsnyje įtvirtinta valstybės pareiga išlaikyti nepilnamečius vaikus, ilgiau kaip mėnesį negaunančius išlaikymo, apima socialinės paramos teikimą, tačiau socialinė parama savo prasme negali būti prilyginama vaiko išlaikymui, kadangi neretai šeimai, kurioje vaikai yra išlaikomi abiejų tėvų, papildomai skiriama ir socialinė parama.

⁷³ <http://vilniaus.diena.lt/naujienos/lietuva/kokia-dabar-vaiko-kaina-212942>; prisijungimo laikas: 2009-09-05.

II. TEISĖS PRINCIPAI, REGLAMENTUOJANTYS TĖVŲ PAREIGĄ MATERIALIAI IŠLAIKYTI VAIKUS

Taikant materialinės teisės normas, reglamentuojančias tėvų pareigą materialiai išlaikyti savo vaikus, svarbu atsižvelgti ir į bendruosius bei specialiuosius teisės principus, jų įtaką reglamentuojamiems santykiams. „Principai nurodo, kokio pobūdžio turėtų būti kuriamos teisės normos, sprendžiama konkreti teisinė byla, kad kiekvieną kartą atliekant teisinį reguliavimą būtų įgyvendinami teisės sampratos formuluojami tikslai“.⁷⁴ Civilinės teisės principai - „tai Konstitucijoje suformuluotos teisinės idėjos, apimančios svarbiausias socialines vertybes, kuriomis remiasi įstatymų leidėjas civiliniais įstatymais reglamentuodamas privačius santykius, o institucijos ir asmenys taikydami ar kitaip įgyvendindami šiuos įstatymus“.⁷⁵ Remiantis LR CK normomis, šeimos teisiniai santykiai grindžiami monogamijos, santuokos savanoriškumo, sutuoktinių lygiateisiškumo, prioritetinės vaikų teisių ir interesų apsaugos ir gynimo, vaikų auklėjimo šeimoje, motinystės visokeriopos apsaugos principais bei kitais civilinių santykių teisinio reglamentavimo principais, kurie yra nurodyti CK 1.2, 1.5 straipsniuose (LR CK 3.3 straipsnio 1 dalis).

„Tėvų pareiga materialiai išlaikyti savo vaikus yra civilinės teisės dalies šeimos teisės institutas, todėl be bendrųjų civilinių santykių teisinio reglamentavimo principų (LR CK 1.2. straipsnis), taikytini šeimos santykių teisinio reglamentavimo (LR CK 3.3. straipsnis) ir kiti principai, kurie įstatyme atskirai neišskirti, tačiau įtvirtinti atskirose teisės normose“.⁷⁶ Toliau pabandysime aptarti pagrindinius teisės principus, reglamentuojančius tėvų pareigą materialiai išlaikyti vaikus.

2.1. Prioritetinės vaikų teisių ir interesų apsaugos ir gynimo principas

Kiekvienas vaikas visuomenėje turi specifinį teisinį statusą. Tai lemia jo fizinė bei psichologinė nebranda. Vaikas – tai ypatingos apsaugos reikalaujantis visuomenės subjektas, neturintis veiksnio arba turintis ribotą veiksnumą. Taigi vaiko galimybė įgyti savo veiksmais teises bei pareigas yra ribota, paprastai priklausoma nuo kitų asmenų valios. Šio principo esmė ir yra ta, jog visose sferose turi būti siekiama apsaugoti bei garantuoti vaiko interesų viršenybę.

⁷⁴ Vaišvila A. Teisės teorija. Vilnius: Justitia, 2004. P. 146.

⁷⁵ Kiršienė J., Pakalniškis V., Ruškytė R. ir kiti. Civilinė teisė. Bendroji dalis. Vilnius: Justitia, 2004. T. 1. P. 53.

⁷⁶ LAT senato 2005 m. birželio 23 d. nutarimu Nr. 54 patvirtinta „Lietuvos Respublikos teismų praktikos taikant įstatymus, reglamentuojančius tėvų pareigą materialiai išlaikyti savo vaikus, apibendrinimo apžvalga“ // Teismų praktika. 2005, Nr. 23.

Prioritetinės vaikų teisių ir interesų apsaugos ir gynimo principas įtvirtintas LR CK 3.3 straipsnio 1 dalyje bei JT Vaiko teisių konvencijos 3 straipsnio 1 dalyje, kuriose numatyta, jog šis principas yra vienas iš svarbiausių vaiko teisių bei interesų garantų, reiškiančių, jog „priimant bei taikant teisės aktus, sprendžiant klausimus, kurių teisės aktai nereglamentuoja, visada būtina įvertinti sprendimą ar bet kokią veiksmą vaiko interesų požiūriu bei užtikrinti, kad jie nebūtų pažeisti“.⁷⁷

Žodis „prioritetas“ reiškia „atradimo, išradimo ir pan. pirmenybę laiko atžvilgiu“.⁷⁸ Taigi vaiko interesams – kaip „svarbiam, rūpimam dalykui“ – turi būti teikiama pirmenybė. Sprendžiami klausimai, kurių dalyvais yra vaikai, įgyja ypatingą prioritetinį statusą. „Nustatydamas konkretaus vaiko poreikių turinį, teismas turi atsižvelgti į tai, kad nustatytas išlaikymas būtų pakankamas tenkinti būtinus vaiko vystymosi sąlygas (Vaiko teisių konvencijos 3.27 straipsniai, CK 3.155, 3.165 straipsniai, Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymo 7–8, 11–14, 18 ir kiti straipsniai). Būtinoms vaiko vystymosi sąlygoms sudaryti turi būti patenkinti vaiko poreikiai maistui, aprangai, būstui, sveikatai, mokslui, poilsiui, laisvalaikiui, kultūriniam ir kitokiam ugdymui“.⁷⁹ Tai lemia „vaiko, kaip sveikos dorovingos, tvirtos bei intelektualios asmenybės vystymasis, atsižvelgiant į jo dvasinius, psichologinius, kultūrinius, moralinius, tautinius materialinius ir kitokius poreikius“.⁸⁰

„Principo išskirtinį teisinį statusą lemia ir tai, jog teismai, sprenddami vaiko išlaikymo klausimus, privalo atsižvelgti į jo interesus bei poreikius (CK 3.192 – 3.208 straipsniai), visas abejones dėl išlaikymo priteisimo, jo dydžio, formos nustatymo ir pan. turi vertinti vaiko interesų naudai, vaikams priklausantis turtas, taip pat ir išlaikymas privalo būti tvarkomas ir naudojamas išimtinais vaiko interesais“.⁸¹ Šią nuostatą patvirtina ir LR CK, numatantis, jog išlaikymas priteisiamas vaiko interesų naudai bei privalo būti tvarkomas ir naudojamas išimtinais vaiko interesais. LAT pabrėžė, jog „CK 3.186 straipsnyje nustatyta, kad tėvai neturi teisės į nepilnamečio vaiko turtą, todėl ieškovo teikiamas išlaikymas yra skirtas vaiko poreikiams tenkinti ir negali būti naudojamas atsakovės prievoliniams įsipareigojimams – grąžinti 22000 Lt paskolą – vykdyti“.⁸²

⁷⁷ Šimonis M., Januškienė J. Vaiko teisės Lietuvos Respublikos teisės sistemoje // Teisės problemos. 2001, Nr. 4. P. 63.

⁷⁸ Visuotinė lietuvių enciklopedija. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas, 2005. T. VIII. P. 209.

⁷⁹ LAT CBS teisėjų kolegijos 2005 m. lapkričio 30 d. nutartis civ. b. Nr. 3K-3-620/2005 m. D.V. v. G.V. Bylų kategorija 75.4.3; 75.8; 78.2.1.

⁸⁰ LAT senato 2002 m. birželio 21 d. nutarimas Nr. 35 „Dėl įstatymo taikymo teismų praktikoje, nustatant nepilnamečių vaikų gyvenamąją vietą, tėvams gyvenant skyrium“ // Teismų praktika. 2005, Nr. 23.

⁸¹ LAT senato 2005 m. birželio 23 d. nutarimu Nr. 54 patvirtinta „Lietuvos Respublikos teismų praktikos taikant įstatymus, reglamentuojančius tėvų pareigą materialiai išlaikyti savo vaikus, apibendrinimo apžvalga“ // Teismų praktika. 2005, Nr. 23.

⁸² LAT CBS teisėjų kolegijos 2005 m. birželio 8 d. nutartis civ. b. Nr. 3K-3-337/2005 m. S.T. v. V.T. Bylų kategorija 78.2.1.

„Vaiko interesų turinys – tai ne paties vaiko subjektyvus požiūris į tai, kas svarbu, reikšminga ar naudinga“.⁸³ Su amžiumi kiekvieno vaiko poreikiai, interesai kinta. Tai gali lemti įvairūs faktoriai, pavyzdžiui, vaiko pomėgiai, sveikata, aplinka ir pan. Todėl teismai, sprenddami klausimą dėl išlaikymo priteisimo turi įvertinti subjektyvius ir objektyvius kriterijus. Pažymėtina, jog tais atvejais, kai sprendžiamas išlaikymo klausimas keliems vaikams, teismas turi įvertinti kiekvieno vaiko poreikius bei esamą tėvų turtinę padėtį. Taigi „vaikai turi lygias teises gauti išlaikymą, tačiau kiekvienam iš jų skiriamo išlaikymo dydis gali skirtis priklausomai nuo objektyvių ir subjektyvių priežasčių, būtent vaiko poreikių: gyvenimo sąlygų užtikrinimo, sveikatos priežiūros, fizinio ir dvasinio lavinimo ir kitų. Tiek tėvų galimybės teikti išlaikymą, tiek vaikų poreikiai per tam tikrą laikotarpį gali pakisti, todėl teismų sprendimai dėl išlaikymo šalims neįgyja *res judicata* galios, o CK 3.201 straipsnyje nustatyta, kad išlaikymo dydis gali būti sumažintas arba padidintas, priklausomai nuo pakitusių vaiko poreikių ar iš esmės pasikeitusios tėvų turtinės padėties“.⁸⁴

Prioritetinės vaikų teisių ir interesų apsaugos ir gynimo principas yra įtvirtintas 1989 m. lapkričio 20 d. Vaiko teisių konvencijos 3 straipsnio 1 dalyje, kurioje teigiama, jog „imantis bet kokių vaiką liečiančių veiksmų, nesvarbu, ar tai darytų valstybinės, ar privačios įstaigos, užsiimančios socialiniu aprūpinimu, teismai, administracijos ar įstatymų leidimo organai, svarbiausia – vaiko interesai“.⁸⁵ Šio principo svarbą pripažino Vaiko teisių komitetas bei Europos Tarybos Ministrų kabinetas. Pastarasis pabrėžė, jog „bet kurios institucijos sprendimas dėl tėvų pareigų priskyrimo ar vykdymo visų pirma turi būti paremtas vaiko interesais“.⁸⁶

Lietuvos teisės sistemoje šis principas buvo įtvirtintas 1996 m. LR vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatyme, kurio 4 straipsnio 1 punktas numatė vaiko interesų viršenybę. Tai buvo „pirmas svarbus žingsnis praktiškai ginant vaiką, kaip savarankišką teisės subjektą. Šiame įstatyme įtvirtintos pagrindinės vaiko teisės bei laisvės, kurios turėjo būti saugomos visais civilinių teisių gynimo būdais“.⁸⁷ Pažymėtina, jog LR vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymas įtvirtino nuostatą, jog esant kolizijai, t. y. kilus ginčui, kai įstatymai arba kiti teisės aktai nustato kitaip nei šitas įstatymas, vadovaujamosi šio įstatymo nuostatomis, o tai reiškė, jog vaiko interesai yra išskiriami iš vertybių visumos ir įgyja prioritetinį statusą.

Teismų praktikoje nurodytas principas taikomas gan plačiai. Juo vadovaujamosi sprendžiant klausimus dėl išlaikymo dydžio ir formos nustatymo, nagrinėjant įrodymų pakankamumą, sprendžiant kitus su vaiko išlaikymu susijusius klausimus. LAT ne kartą,

⁸³ Šimonis M., Januškienė J. Vaiko teisės Lietuvos Respublikos teisės sistemoje // Teisės problemos. 2001, Nr. 4. P. 65.

⁸⁴ LAT CBS teisėjų kolegijos 2005 m. birželio 8 d. nutartis civ. b. Nr. 3K-3-337/2005 m. S.T. v. V.T. Bylų kategorija 78.2.1.

⁸⁵ 1989 m. Jungtinių Tautų vaiko teisių konvencija // Valstybės žinios. 1995, Nr. 60 – 1501.

⁸⁶ Saulle M.R., Kojance F. The Rights of the child. International instruments. New York, 1995. P. 54.

⁸⁷ Striepienė J. Vaiko, kaip savarankiško teisės subjekto, problema // Jurisprudencija. 2003, Nr.42 (34). P. 13.

sprenddamas išlaikymo ir dydžio klausimus bei siekdamas išlaikyti balansą tarp vaiko poreikių ir tėvų galimybių, pažymėjo, jog „šių kriterijų pusiausvyrą padeda išlaikyti CK 3.3 straipsnio 1 dalyje įtvirtintas prioritetas vaiko teisių ir interesų apsaugos principas, kuriuo visais atvejais privalo vadovautis teismas, sprenddamas ne tik vaikų išlaikymo, bet ir kitus su vaiku susijusius klausimus“.⁸⁸

Prioritetinės vaikų teisių ir interesų apsaugos ir gynimo principas suteikia vaikui pilnaverčio teisinių santykių dalyvio statusą. Todėl teismas, sprenddamas išlaikymo klausimus, turi vadovautis subjektyviųjų ir objektyviųjų kriterijų visuma, įvertinti situaciją per vaiko interesų bei prioritetų prizmę.

2.2. „Pagal poreikius ir galimybes“ principas

„Pagal poreikius ir galimybes“ principas, dar kitaip vadinamas proporcingumo principu, reiškia, jog turi būti išlaikyta pusiausvyrą tarp vaiko teisėtų interesų bei esamos tėvų turtinės padėties. Taigi turi būti randamas išeities taškas, leidžiantis suderinti subjektyviuosius ir objektyviuosius kriterijus, nepažeidžiant vaiko ir tėvų interesų.

Proporcingumo principas „vienas iš esminių ne tik 8 straipsnio, bet ir visos EŽTK interpretavimo principų“.⁸⁹ Šiuo principu dažniausiai vadovaujama nustatinėjant išlaikymo dydį bei parenkant tinkamą išlaikymo formą. LR CK 3.192 straipsnio 2 dalyje įtvirtinta nuostata, jog išlaikymo dydis turi būti proporcingas nepilnamečių vaikų poreikiams bei jų tėvų turtinei padėčiai ir turi užtikrinti būtinas vaikui vystytis sąlygas. LAT pabrėžė, jog „proporcingumo principas, reiškiantis, kad vaiko išlaikymo dydis tiesiogiai priklauso nuo jo tėvų turtinės padėties, lemia išvadą, kad teismas negali priteisti vaikui išlaikyti (kad ir kokie būtų vaiko poreikiai) daugiau, negu tai objektyviai leidžia jo tėvų turtinė padėtis“.⁹⁰ Taigi yra suformuota vienoda praktika, jog teismas turi nustatyti šiuos teisiškai reikšmingus faktus: konkretaus vaiko poreikius ir abiejų vaiko tėvų turtinę padėtį (pavyzdžiui, Lietuvos Aukščiausiojo Teismo civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2006 m. kovo 22 d. nutartis, priimta civilinėje byloje *D. G. ir V. G. v. K. G.*; bylos Nr. 3K-3-216/2006; kategorija 78.2.1).

Teisės aktai vaiko išlaikymo dydį pirmiausia sieja su protingais jo paties poreikiais. Pažymėtina, jog „kiekvienam vaikui būdingi individualūs dvasiniai, psichologiniai, kultūriniai, moraliniai, turtiniai ir kitokie poreikiai, kuriuos patenkinti yra ne tik moralinė, bet ir teisinė

⁸⁸ LAT CBS teisėjų kolegijos 2006 m. rugsėjo 13 d. nutartis civ. b. Nr. 3K-3-469/2006 m. *A.S. v. R.S.* Bylų kategorija 78.2.1; 121.19.2.

⁸⁹ Sagatys G. Vaiko teisė į šeimos ryšius Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijoje ir Lietuvos teisėje: daktaro disertacija. socialiniai mokslai: teisė (01s)/ LTU. - Vilnius, 2004. P. 42.

⁹⁰ LAT CBS teisėjų kolegijos 2007 m. spalio 8 d. nutartis civ. b. Nr. 3K-3-365/2007 m. *N.R. v. Ž.Ž.* Bylų kategorija 78.2.1.

abiejų vaiko tėvų pareiga. Bendrieji vaiko poreikiai - tai vaiko maitinimosi, apsirengimo, sveikatos priežiūros, mokymo, auklėjimo, laisvalaikio poreikiai“.⁹¹

Vaiko teisių konvencijoje akcentuojama būtinybė sudaryti galimybę nepilnamečiam vaikui gauti išsilavinimą, profesinį pasirengimą, būti medicinos darbuotojų aptarnaujamam, atstatyti sveikatą, sudaryti sąlygas ugdyti asmenybei ir bręsti kultūriniu bei dvasiniu požiūriu (Konvencijos 23 straipsnio 3 dalis). „Siekiant, jog suaugęs vaikas taptų visaverte asmenybe, išlaikymo forma bei dydis negali būti ribojami vien vaiko minimalių (fiziologinių) poreikių tenkinimu, visais atvejais svarbu užtikrinti, jog vaikas turėtų materialines sąlygas fiziškai ir socialiai vystytis, realizuoti ir tobulinti savo įgimtus bei įgytus gebėjimus. Tėvai atsakingi už vaiko aplinką ir sudaromas realias prielaidas formuoti normaliai vaiko vertybių (požiūrių) sistemai, už paramą vaikui siekiant išsilavinimo, jam realizuojant turimus sugebėjimus, pomėgius“.⁹²

Taigi vaiko poreikius galima suprasti siaurąja ir plačiąja prasme. Siaurąja prasme vaiko poreikiai – tai fiziologiniai poreikiai (gyvybiniai poreikiai), kaip maistas, drabužiai, būstas ir pan., leidžiantys vaikui vystytis fiziologiškai ir socialiai. Tuo tarpu vaiko poreikiai plačiąja prasme – tai besivystančios asmenybės dvasiniai, psichologiniai, kultūriniai, moraliniai poreikiai, ugdantys vaiką kaip tam tikrą asmenybę, bei jo pasaulėžūrą. Teismai, siekdami tinkamai taikyti proporcingumo principą, turi vertinti šių poreikių visumą.

Svarbus aspektas, taikant proporcingumo principą išlaikymo dydžio klausimais, - kiekvieno iš tėvų dalis vaikų išlaikymo prievolėje. CK 3.156 straipsnio 1 dalis įtvirtina tėvų valdžios lygybės principą, kuris reiškia, kad tėvo ir motinos teisės ir pareigos vaikams yra lygios - tiek tėvas, tiek motina yra vienodai atsakingi už tėvų valdžios įgyvendinimą ir turi lygias su savo vaikais susijusias teises ir pareigas. Taigi nustatant išlaikymo dydį teismas turi atsižvelgti į abiejų tėvų gaunamas pajamas. LAT Išplėstinė teisėjų kolegija pažymi, kad „vertinant kiekvieno iš tėvų turtinę padėtį turi būti atsižvelgiama į visų rūšių gaunamas pajamas: darbo užmokestį, kitas su darbo santykiais susijusias pajamas, autorinį atlyginimą, pensiją, stipendiją, socialinę pašalpą; pajamas iš komercinės ir ūkinės veiklos: nuompinigių, dividendus ir kt.; lėšas bankuose ir kitose kredito įstaigose; kilnojamąjį (automobilius, vertingus kilnojamuosius daiktus, brangakmenius) ir nekilnojamąjį (gyvenamuosius namus, butus, kitus pastatus, žemę, mišką ir kt.) turtą; vertybinius popierius (akcijas, obligacijas); juridinius asmenis (individualias įmones ir kt.) bei jų turtą, taip pat visas kitas pajamas“.⁹³ Tokios nuostatos laikomasi todėl, kad turtinės

⁹¹ LAT CBS teisėjų kolegijos 2007 m. sausio 29 d. nutartis civ. b. Nr. 3K-3-21/2007 m. Z.T. v. R.T. Bylų kategorija 77.4.2, 78.2.1.

⁹² LAT CBS teisėjų kolegijos 2006 m. rugsėjo 13 d. nutartis civ. b. Nr. 3K-3-469/2006 m. A.S. v. R.S. Bylų kategorija 78.2.1; 121.19.2.

⁹³ LAT CBS teisėjų kolegijos 2007 m. vasario 7 d. nutartis civ. b. Nr. 3K-7-6/2007 m. G.K. v. G.S. Bylų kategorija 75.4; 75.9; 78.2.1; 83.5; 83.6.

galimybės išlaikyti vaikus gali būti nevienodos, todėl priteistas išlaikymas turi būti proporcingas tėvų turtinei padėčiai. Tačiau teismų praktikoje pasitaiko atvejų, kada nepagrįstai vertinama tik tėvų turtinė padėtis ir nesigilinama į kitas esančias aplinkybes, turinčias įtakos išlaikymo dydžio nustatymui. Vienas iš tokių pavyzdžių yra Vilniaus m. 2-ojo apylinkės teismo 2005 m. birželio mėn. 23 d. sprendimu bei Vilniaus apygardos civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2005 m. lapkričio mėn. 16 d. nutartimi patenkintas ieškovės M. O. ieškinys atsakovui V. M. priteisiant vaikui D. O. kas mėnesį 2000 Lt periodinių išmokų, vien motyvuojant, jog atsakovo V. M. metinis darbo užmokestis viršija 200000 Lt. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas 2006 m. birželio mėn. 5 d. nutartimi civilinėje byloje Nr. 3K-3-368/2006, atsižvelgdamas į byloje esančių įrodymų visumą apie tėvų turtinę padėtį, ieškovės nepilnamečio sūnaus išlaikymo poreikius, taip pat į vaikų lygias teises gauti išlaikymą iš to paties tėvo bei proporcingumo principą, konstatavo, kad byloje teismų priteistas išlaikymas ieškovės nepilnamečiam sūnui turi būti sumažinamas iki 1400 Lt kas mėnesį mokamų periodinių išmokų.

Tėvų turtinė padėtis yra svarbus kriterijus, kuriuo vadovaujamasi sprendžiant išlaikymo dydžio klausimus. Tačiau minimalios gaunamos pajamos ne visada gali būti rodiklis, leidžiantis priteisti mažesnę išlaikymą. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktikoje vadovaujamasi nuostata, kad tėvo (motinos), privalančio teikti išlaikymą, gaunamos minimalios mėnesinės pajamos, negali būti pagrindiniu kriterijumi sprendžiant išlaikymo klausimą, nes, pripažįstant juos pagrįstais, būtų paneigtas įstatyme įtvirtintas imperatyvas - tėvų pareiga išlaikyti savo nepilnamečius vaikus. Tėvams į sunkią turtinę padėtį patekus dėl savo nerūpestingo elgesio (nuolatinio girtavimo, turto švaistymo ir kt.), jie negali remtis susidariusia sunkia turtine padėtimi prašydami mažesnio išlaikymo dydžio nustatymo“.⁹⁴

„Pagal poreikius ir galimybes“ principas „turi įtakos ne tik kiekvieno iš vaiko tėvų daliai išlaikymo prievolėje, bet ir kiekvieno iš vaikų teisės į išlaikymą apimčiai, kai jis priteisiamas dviem ar daugiau vaikų (CK 3.198 straipsnis). Nors lygiateisiškumo principas lemia tėvams vienodą pareigą teikti išlaikymą, kiekvieno iš tėvų teiktinos vaiko išlaikymo dalies dydis priklauso nuo jų turtinės padėties, t. y. išlaikymas proporcingas tėvų turtinei padėčiai“.⁹⁵ Ar konkrečioje byloje yra šie išlaikymo dydžio keitimo pagrindai, teismas konstatuoja, įvertinęs faktinius bylos duomenis.

Taigi apibendrinus, galima teigti, jog proporcingumo principas – vienas svarbiausių kriterijų siekiant išlaikyti protingą vaiko interesų ir tėvų galimybės teikti išlaikymą pusiausvyrą. Šio principo svarba pasireiškia dviem aspektais – nustatant išlaikymo dydį, paremtą vaiko

⁹⁴ LAT CBS teisėjų kolegijos 2006 m. rugsėjo 13 d. nutartis civ. b. Nr. 3K-3-469/2006 m. A.S. v. R.S. Bylų kategorija 78.2.1; 121.19.2.

⁹⁵ LAT CBS teisėjų kolegijos 2005 m. birželio 8 d. nutartis civ. b. Nr. 3K-3-337/2005 m. S.T. v. V.T. Bylų kategorija 78.2.1.

interesai bei tėvų turtine padėtimi, bei paskirstant išlaikymo pareigą tarp tėvų. Teismai turi vadovautis šiuo principu tam, kad būtų užtikrintas teisingas, protingas bei sąžiningas išlaikymo nustatymas.

2.3. Lygiateisiškumo principas

LR Konstitucijos 29 straipsnio 2 dalyje įtvirtinta nuostata, jog draudžiama varžyti žmogaus teises ir teikti jam privilegijų dėl jo kilmės. „Konstitucinės asmenų lygybės principas įpareigoja, jog vienodi faktai teisiškai turi būti vertinami vienodai bei draudžiama tokius pat faktus savavališkai vertinti skirtingai“.⁹⁶ Lygiateisiškumas negali būti pažeidžiamas diskriminuojant žmogaus teises bei interesus be pateisinamo pagrindo.

LR CK 3.26 straipsnio 2 dalyje numatyta, jog sutuoktiniai turi lygias teises ir vienodą civilinę atsakomybę vienas kitam ir vaikams visais šeimos klausimais, taip pat CK 3.156 straipsnio 1 dalis įtvirtina tėvų valdžios lygybės principą, kuris reiškia, kad tėvo ir motinos teisės ir pareigos vaikams yra lygios - tiek tėvas, tiek motina yra vienodai atsakingi už tėvų valdžios įgyvendinimą ir turi lygias su savo vaikais susijusias teises ir pareigas. Taigi „tėvai turi teisę ir pareigą auklėti savo vaikus ir yra atsakingi už savo vaikų auklėjimą ir vystymą, privalo rūpintis savo vaikų sveikata, jų dvasiniu ir moraliniu ugdymu (CK 3.165 straipsnio 1 dalis)“.⁹⁷

Pažymėtina, jog „civilinės teisės subjektų lygiateisiškumas nėra tapatinamas su jų lygybe. Lygiateisiškumas sudaro tik vienodas teises prielaidas veikti“.⁹⁸ „Tėvų valdžios lygybės principas nereiškia, kad tėvas ir motina turi visiškai vienodas konkrečias teises ir pareigas savo vaikams, nes konkrečios tėvų teisės ir pareigos vaikams priklauso nuo faktinių bylos aplinkybių, pavyzdžiui, nuo to, su kuriuo iš tėvų nustatyta nepilnamečio vaiko gyvenamoji vieta, kokia yra kiekvieno iš tėvų turtinė padėtis ir pan. Tačiau šis principas reiškia, kad, esant vienodomis faktinėms aplinkybėms, tėvų teisės ir pareigos vaikams turi būti lygios“.⁹⁹ Šio principo turi būti laikomasi paskirstant išlaikymo pareigą tarp vaiko tėvų proporcingai jų turtinei padėčiai (CK 3.192 straipsnio 3 dalis).

⁹⁶ LR Konstitucinio teismo 1996 m. sausio 24 d. nutarimas „Dėl LR akcinių bendrovių įstatymo 10 straipsnio pirmosios dalies bei 501 straipsnio pirmosios dalies normų ir LR valstybinio turto pirminio privatizavimo įstatymo 2 straipsnio antrosios dalies bei 14 straipsnio šeštosios dalies nuostatų atitikimo LR Konstitucijai“ // Valstybės žinios. 1996, Nr. 9 - 228.

⁹⁷ LAT CBS teisėjų kolegijos 2008 m. sausio 28 d. civ. b. Nr. 3K-3-49/2008 m. A.V. v. A.V. Bylų kategorija 75.4.3, 75.8, 77.4.2, 78.2.1.

⁹⁸ Kiršienė J., Pakalniškis V., Ruškytė R. ir kiti. Civilinė teisė. Bendroji dalis. Vilnius: Justitia, 2004. T. 1. P. 58.

⁹⁹ LAT senato 2005 m. birželio 23 d. nutarimu Nr. 54 patvirtinta „Lietuvos Respublikos teismų praktikos taikant įstatymus, reglamentuojančius tėvų pareigą materialiai išlaikyti savo vaikus, apibendrinimo apžvalga“ // Teismų praktika. 2005, Nr. 23.

Analizuoiant tėvų pareigą išlaikyti savo vaikus pastebimi du lygiateisiškumo aspektai: tėvų lygiateisiškumas bei vaikų lygiateisiškumas. Šiais kriterijais dažnai remiasi ir Lietuvos teismai, sprendami išlaikymo klausimus bei paskirstydami išlaikymo pareigą. LAT pažymėjo, jog „lygiateisiškumo principas lemia tėvams vienodą pareigą teikti išlaikymą, kiekvieno iš tėvų teiktinos vaiko išlaikymo dalies dydis priklauso nuo jų turtinės padėties, t. y. išlaikymas proporcingas tėvų turtinei padėčiai“.¹⁰⁰ Tačiau atkreiptinas dėmesys, jog šis principas kartu gali reikšti, jog turimos konkrečios tėvo ir motinos teisės bei pareigos tam tikrais atvejais gali būti nevienodos. Tai gali lemti įvairios faktinės aplinkybės, pavyzdžiui, su kuriuo iš tėvų nustatyta nepilnamečio vaiko gyvenamoji vieta, kokia yra turtinė tėvų padėtis ir pan.

„Sutarties sąlyga dėl santuokos nutraukimo pasekmių, kurioje nustatytas nepilnamečių vaikų išlaikymo dydis, teiktinas kiekvieno iš sutuoktinio, gali būti pripažinta iš esmės pažeidžianti vieno sutuoktinio teises ir teisėtus interesus tuo atveju, jei vienam iš sutuoktinių bus uždėta akivaizdžiai per didelė nepilnamečio vaiko išlaikymo našta, visų pirma atsižvelgiant į nepilnamečio vaiko interesus ir abiejų sutuoktinių gaunamas pajamas ir turimą turtą“.¹⁰¹

Be tėvų lygiateisiškumo svarbus ir kitas faktorius - vaikų lygiateisiškumas. Draudžiamas bet koks skirstymas į santuokinius ar nesantuokinius, gimusius iš tos pačios ar skirtingų santuokų vaikus draudžiamas. Tačiau vaikų lygiateisiškumo principas nėra absoliutus. Įstatymas nedraudžia atvejų, kuomet nukrypstama nuo vaikų lygiateisiškumo principo įvertinius bylos faktines aplinkybes. LAT pabrėžė jog „priteisiant išlaikymą, kai teisę jį gauti turi du ir daugiau vaikų, vadovaujamasi lygybės principu. Lygybės principas nereiškia, kad visiems vaikams visais atvejais turi būti priteisiamas vienodas išlaikymas. Išlaikymo dydis kiekvienam vaikui priklauso nuo individualių jo poreikių ir kito vaiko tėvo galimybių teikti išlaikymą. Vaikams augant, jų poreikiai didėja“.¹⁰²

Pareiga užtikrinti visiems vaikams lygias teises ir galimybes išreikšta LR Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymo 4 straipsnio 3 dalyje, Vaiko teisių konvencijos 2 straipsnyje, nurodant, jog gerbiamos ir garantuojamos kiekvieno vaiko teisės neatsižvelgiant į jokiais aplinkybės, nesvarbu, ar vaikas gimė susituokusiems, ar nesusituokusiems tėvams, jiems santuoką nutraukus, teismui pripažinus ją negaliojančia, ar tėvams gyvenant skyrium.

EŽTT byloje *Marckx prieš Belgiją* pabrėžė, kad Europos Tarybos narės turi veikti taip, kad užtikrintų suinteresuotų asmenų pilnavertį gyvenimą šeimoje be jokios vaikų gimusių ne santuokoje diskriminacijos. Teismas nustatė, kad „nesantuokinių“ vaikų ir „teisėtai“ gimusių

¹⁰⁰ LAT CBS teisėjų kolegijos 2005 m. birželio 8 d. nutartis civ. b. Nr. 3 K-3-337/2005 m. S.T. v. V.T. Bylų kategorija 78.2.1.

¹⁰¹ LAT CBS teisėjų kolegijos 2005 m. lapkričio 14 d. nutartis civ. b. Nr. 3K-3-575/2005 m. A.S. v. A1.S. Bylų kategorija 75.4.1; 78.2.1.

¹⁰² LAT CBS teisėjų kolegijos 2005 m. birželio 8 d. nutartis civ. b. Nr. 3K-3-337/2005 m. S.T. v. V.T. Bylų kategorija 78.2.1.

vaikų teisės turėtų būti interpretuojamos vienodai. Vaikų diskriminacija dėl to, kad jie gimė ne santuokoje yra negalima“.¹⁰³ Ši nuostata įtvirtinta ir 1997 m. Lietuvoje įsigaliojusioje 1975 m. Europos konvencijoje dėl nesantuokinių vaikų teisinio statuso, kuri įpareigoja valstybes imtis priemonių, kad nesantuokinių vaikų teisinė padėtis būtų tokia pat kaip ir gimusių santuokoje. Šios konvencijos 6 straipsnis nustato, kad „nesantuokinio vaiko tėvas ir motina turi tokias pačias pareigas išlaikyti vaiką, kaip ir jei jis būtų gimęs santuokoje. Kai pareiga išlaikyti santuokinį vaiką priklauso tam tikriems tėvo arba motinos šeimos nariams, ši pareiga taip pat taikoma ir nesantuokinio vaiko atžvilgiu“.¹⁰⁴

Taigi apibendrinus darytina išvada, jog lygiateisiškumo principas išlaikymo kontekste apima tėvų lygias teises teikti išlaikymą bei vaikų lygias teises gauti jį. Šios principo nesilaikymas galimas tik išimtiniais atvejais, įvertinus subjektyvias bei objektyvias priežastis, liečiančias vaiko bei jį išlaikančių tėvų interesus.

2.4. Tėvų ir vaikų turto atskyrimo principas

„Fizinis asmuo gali būti teisinių nuosavybės santykių subjektas neatsižvelgiant į amžių. Taigi tam tikro turto savininkas gali būti ir nepilnametis. Nuosavybės teisę į tam tikrą turtą nepilnametis gali įgyti įvairiais būdais: paveldėti, gauti kaip dovaną, kaip darbo užmokestį, stipendiją, laimėti loterijoje ir pan“.¹⁰⁵ „Vienas iš jų yra išlaikymo gavimas. Vaiko ir jo tėvų turto atskyrimo principas įpareigoja teismą priteisti išlaikymą vaikui, o ne jo turto uzufruktoriui (vaiko motinai ar tėvui, su kuriuo lieka gyventi vaikas)“.¹⁰⁶ LAT pažymėjo, jog „vaikų turtas – tai pirmiausia išlaikymui iš tėvų gaunamos lėšos“.¹⁰⁷

Vaiko ir jo tėvų turto atskyrimo principas suponuoja nuostatą, jog tėvai neturi teisės pretenduoti į vaiko turtą, jį įkeisti, parduoti ar kitokiu būdu perleisti, varžyti, bei atvirkščiai – vaikai neturi nuosavybės teisės į tėvų turtą. Tėvai privalo tvarkyti savo nepilnamečių vaikų turtą uzufrukto teise išimtinai vaikų interesais. Pajamas ir vaisius, gaunamas iš nepilnamečiui vaikui priklausančio turto, tėvai gali naudoti šeimos reikmėms, atsižvelgiant į vaiko poreikius (CK 3.186 straipsnis). Nepilnamečiams vaikams priklausančio turto duodamos pajamos priklauso vaikams (CK 4.53 straipsnis). Pažymėtina, jog „išlaikymą tvarkantis asmuo išlaikymui skirtas

¹⁰³ Europos žmogaus teisių teismo byla *Marckx v. Belgija* Nr. 6833/74, 1979 m.

¹⁰⁴ 1975 m. Europos konvencija dėl nesantuokinių vaikų teisinio statuso // Valstybės žinios. 1997, Nr. 60 - 1404.

¹⁰⁵ Mikelėnas V., Kaserauskas Š., Smirnovienė Z. ir kiti. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Trečioji knyga. Šeimos teisė. Vilnius: Justitia, 2002. P. 386.

¹⁰⁶ LAT CBS teisėjų kolegijos 2005 m. sausio 12 d. nutartis civ. b. Nr. 3K-3-30/2005 m. G.G. v. V.A. Bylų kategorija 77.4.3, 78.2.1.

¹⁰⁷ LAT CBS teisėjų kolegijos 2006 m. kovo 29 d. nutartis civ. b. Nr. 3K-3-236/2006 m. L.S. V. V.S. Bylų kategorija 78.2.1; 129.8.

pinigų sumas ir turtą turi tvarkyti kaip apdairus, rūpestingas ir atidus žmogus“.¹⁰⁸ Tėvas ar motina, su kuria gyvena vaikai, uzufrukto teise tvarko savo vaikų turtą, tačiau uzufruktorius be teisinio pagrindo negali mažinti vaikų turto (CK 3.190 straipsnis). Kai vaikui yra nustatyta globa (rūpyba), išlaikymas priteisiamas vaikui, išieškomų lėšų ir (ar) turto tvarkytoju skiriamas globėjas (rūpintojas), kuris gaunamą išlaikymą tvarko normų, reglamentuojančių turto administravimą, nustatyta tvarka (CK 3.275 bei 4.236–4.252 straipsniai), išimtinai vaiko interesais (CK 3.202 straipsnio 1 dalis). Vaikui gyvenant vaikų globos institucijoje, ši institucija atidaro kiekvieno išlaikymą gaunančio vaiko sąskaitą valstybės kontroliuojamoje kredito įstaigoje į kurią pervedamos visos lėšos, gaunamos kaip išlaikymas (CK 3.202 straipsnio 2 dalis).

CK 3.185 straipsnio 3 dalis tvirtina vieno iš tėvų, taip pat prokuroro bei valstybinės vaiko teisių apsaugos institucijos teisę kreiptis į teismą dėl tėvų uzufrukto teisės panaikinimo. „Pagrindas teismo tvarka panaikinti tėvų uzufrukto teisę yra faktai, patvirtinatys, kad tėvai ar vienas iš jų netinkamai tvarko nepilnamečių vaikų turtą ir šitaip padaro žalą turtiniams vaikų interesams“.¹⁰⁹ Tai atvejais, kai panaikinama vieno iš tėvų uzufrukto teisė, kitam sutuoktiniui gali būti leidžiama ją įgyvendinti vienaasmeniškai. Panaikinus abiejų tėvų uzufrukto teisę, skiriamas turto administratorius, kurio veikimą reglamentuoja CK 4.236–4.252 straipsniai.

Tėvų uzufrukto teisė nėra absoliuti. Įstatymas numato išimtis, kada tėvai neturi teisės tvarkyti uzufrukto teisėmis savo nepilnamečių vaikų turto. CK 3.187 straipsnio 1 dalis numato išimtis bei turto rūšis, į kurį tėvai neturi uzufrukto teisės. Tai vaiko paties uždirbtos lėšos, pajamos, skirtos vaiko lavinimui, jo pomėgiams tenkinti ar laisvalaikio organizavimo tikslams, taip pat dovanotas ar paveldėtas su sąlyga turtas, kad tam turtui nebus nustatomas uzufruktas (CK 3.187 straipsnis).

Lietuvos Aukščiausiasis Teismas ne kartą atkreipė dėmesį į tėvų ir vaikų atskyrimo principo pažeidimus (2005 m. sausio 12 d. nutartyje, priimtoje civilinėje byloje Nr. 3K-3-30/2005; 2005 m. birželio 8 d. nutartyje, priimtoje civilinėje byloje Nr. 3K-3-337/2005). „Lėšos vaikų išlaikymui turi būti priteisiamos vaikams, nes jie yra šių lėšų savininkai, o motina ar tėvas, su kuriuo nustatyta vaiko gyvenamoji vieta, tvarko šias vaiko lėšas uzufrukto teise“.¹¹⁰

Dažnai teismai netinkamai sprendimo rezoliucinėje dalyje nurodo, jog išlaikymas priteisiamas vienam iš tėvų, su kuriuo lieka vaikas. Tai prieštarauja CK įtvirtintam vaikų ir tėvų turto atskyrimo principui, pagal kurį nepilnametis gali būti nuosavybės teisinių santykių

¹⁰⁸ LAT senato 2005 m. birželio 23 d. nutarimas Nr. 54 „Dėl įstatymų, reglamentuojančių tėvų pareigą materialiai išlaikyti savo nepilnamečius vaikus, taikymo teismų praktikoje“ // Teismų praktika. 2005, Nr. 23.

¹⁰⁹ Mikelėnas V., Kaserauskas Š., Smirnovienė Z. ir kiti. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Trečioji knyga. Šeimos teisė. Vilnius: Justitia, 2002. P. 365.

¹¹⁰ LAT CBS teisėjų kolegijos 2006 m. vasario 1 d. nutartis civ. b. Nr. 3K-3-79/2006 m. D.D. v. R.V. Bylų kategorija 78.2.1.

subjektas, turto savininkas. Tuo remdamasi teismas turi priteisti išlaikymą vaikui, o ne jo įstatyminiam atstovui – tėvui (motinai) ar globėjui (rūpintojui) (CK 3.157 straipsnis, 3.272 straipsnio 1 dalis). LAT pažymėjo, jog „priteisiant išlaikymą nepilnamečiam vaikui iš jo tėvo, teismo sprendimo rezoliucinėje dalyje tai turi būti aiškiai nurodyta, o priteistą išlaikymą, kaip vaiko turtą, uzufrukto teise tvarko tas iš tėvų, su kuriuo lieka gyventi vaikas“.¹¹¹

Dažni vaiko turto atskyrimo principo pažeidimai, kada nurodoma, jog išlaikymas priteisiamas vaiko motinai (tėvui), o ne vaikui, pasitaiko vykdomuosiuose dokumentuose. Pavyzdžiui, Vilniaus m. 1 - ojo apylinkės teismo 2009 m. rugpjūčio 7 d. vykdomajame rašte nurodyta, jog išieškotoja yra A. K. (vaiko motina). Ta pati klaida pastebima ir Pasvalio rajono apylinkės teismo 2009 m. rugpjūčio 12 d. vykdomajame rašte, kuriame išieškotoja paliekama vaiko motina R. G.

Apibendrinus galima teigti, vaiko ir jo tėvų turto atskyrimo principas įtvirtina vaiko kaip savarankiško teisės subjekto suvokimą bei nurodo, jog vaikai neturi nuosavybės teisės į savo tėvų turtą, o tėvai neturi nuosavybės teisės į savo vaikų turtą. Šis principas įpareigoja teismą priteisti išlaikymą vaikui, o ne jo turto uzufruktoriui. Todėl turi būti vengiama teismų praktikoje klaidos, kada išlaikymas priteisiamas išieškotojo įstatyminei atstovei(-ui), o ne vaikui.

¹¹¹ LAT CBS teisėjų kolegijos 2006 m. balandžio 26 d. nutartis civ. b. Nr. 3K-3-302/2006 m. *I.J.(L.) v. V.U.* Bylų kategorija 30.10; 32.2; 77.3; 77.4.2; 78.2.1.

III. IŠLAIKYMO IŠRAIŠKOS NUSTATYMAS IR PAKEITIMAS

„Materiali tėvų pareigų vaikams atlikimo išraiška yra tinkamo išlaikymo forma ir dydis, tai yra esminiai vaiko išlaikymo pareigos vykdymo tinkamumo vertinimo kriterijai“.¹¹² LR CK 3.192 straipsnio 1 dalis nurodo, jog vaiko išlaikymo tvarka ir forma nustatoma bendru tėvų susitarimu, o tėvams to nepadarius – teismo sprendimu, pagal vieno iš vaiko tėvų, vaiko globėjo (rūpintojo) arba valstybinės vaiko teisių apsaugos institucijos ieškinį. LAT ne kartą pabrėžė, jog „vaiko išlaikymui užtikrinti turi būti parinktas vaikui naudingiausias išlaikymo būdas, kuris turėtų užtikrinti nuolatinį lėšų tiekimą“.¹¹³

3.1. Išlaikymo formų nustatymo bei pakeitimo ypatumai

LR CK 3.196 straipsnio 1 dalyje įtvirtintos trys išlaikymo priteisimo formas, kurias gali nustatyti teismas:

- 1) kas mėnesį mokamomis periodinėmis išmokomis;
- 2) konkrečia pinigų suma;
- 3) priteisiant vaikui tam tikrą turtą.

Ši sistema buvo įtvirtinta nuo 2001 m. liepos 1 d. naujajame Lietuvos Respublikos civiliniame kodekse. Ankstesniojo SŠK 81-84 straipsniai nustatė išlaikymo (alimentų) priteisimą tik pinigine išraiška (tam tikra atsakovo uždarbio ar pajamų dalimi arba kas mėnesį išieškoma tvirta pajamų suma). Vienam vaikui buvo nustatomas vienas ketvirtadalis, dviem vaikams – vienas trečdalis, trimis ir daugiau vaikų – pusė tėvų uždarbio (pajamų), bet ne mažiau ne vienas minimalus gyvenimo lygis (MGL). Taigi „laikantis procentinės pajamų dalies sistemos vaiko išlaikymo dydis kiekvienam vaikui nustatomas pagal aiškią ir besąlyginę matematinę formulę, įtvirtinančią tvirtą ir nekintančią asmens, privalančio teikti išlaikymą, pajamų dalį“.¹¹⁴ „Tai buvo ydinga sistema, kurios esminis trūkumas – „prasilenkimas su teisingumo ir sąžiningumo siekiu“.¹¹⁵ Atkreiptinas dėmesys, jog taikant šią išlaikymo formą, galima susidurti su geblumais nustatant periodinių išmokų įsiskolinimą (pavyzdžiui, Vilniaus 1-ojo apylinkės teismo 2001 m. vasario mėn. 19 d. sprendimu Nr. 2(10)-596/2001 iš skolininko J. P. vaikui E. P. priteista po 1/4 dydžio visų rūšių pajamų (uždarbio), bet ne mažiau nei vieną minimalų gyvenimo lygį (MGL) mokant nuo 2001 m. gruodžio mėn. 1 d. Taigi iki šios dienos būtų sunku nustatyti susidariusį

¹¹² LAT CBS teisėjų kolegijos 2006 m. rugsėjo 13 d. nutartis civ. b. Nr. 3K-3-469/2006 m. A.S. v. R.S. Bylų kategorija 78.2.1; 121.19.2.

¹¹³ LAT CBS teisėjų kolegijos 2007 m. vasario 19 d. nutartis civ. b. Nr. 3K-3-47/2007 m. D.P. v. G.P. Bylų kategorija 77.1; 77.4.3; 77.6; 78.2.1.

¹¹⁴ Sagatys G. Aktualūs išlaikymo dydžio nustatymo klausimai // Jurisprudencija. 2005, Nr. 71(63). P. 24.

¹¹⁵ Ten pat.

įsiskolinimą, jei skolininkas nemokėjo periodinių išmokų bei neturima duomenų apie jo gautas bei gaunamas pajamas.). Lietuvos teismų praktikoje vis dėlto laikomasi nuostatos, jog „tėvams gaunant kintamas pajamas, vaiko teisė gauti išlaikymą tinkamai apsaugoma, nustatant kas mėnesį mokamos išmokos konkrečią sumą“.¹¹⁶

Išlaikymas yra įstatyminė, tėstinio pobūdžio prievolė, kuri turi būti vykdoma nuolat bei su tikslu, jog vaikas turėtų „tokias gyvenimo sąlygas, kokių reikia jo fiziniam, protiniam, doroviniam ir socialiniam vystymuisi“.¹¹⁷ Todėl „siekiant, jog suaugęs vaikas taptų visaverte asmenybe, išlaikymo forma bei dydis negali būti ribojami vien vaiko minimalių (fiziologinių) poreikių tenkinimu, visais atvejais svarbu užtikrinti, jog vaikas turėtų materialines sąlygas fiziškai ir socialiai vystytis, realizuoti ir tobulinti savo įgimtus bei įgytus gebėjimus. Tėvai atsakingi už vaiko aplinką ir sudaromas realias prielaidas formuoti normaliai vaiko vertybių (požiūrių) sistemai, už paramą vaikui siekiant išsilavinimo, jam realizuojant turimus sugebėjimus, pomėgius“.¹¹⁸ Taigi parenkant ar keičiant išlaikymo formą pirmiausia turi būti atsižvelgiama į vaiko reikmių požiūriu reikšmingus bei naudingus dalykus.

Pabrėžtina, jog „išlaikymo forma turi būti parinkta tokia, kad būtų maksimaliai patenkinti vaiko poreikiai, atsižvelgiant į vaiko interesus ir tėvų turtinę padėtį. Išlaikymo formos parinkimo kriterijai yra šie: vaiko poreikiai, jo amžius, sveikatos būklė, tėvų turtinė padėtis, tėvų turto struktūra, gaunamų pajamų dydis, periodiškumas, tėvo (motinos) gebėjimas tinkamai tvarkyti turtą ir kita“.¹¹⁹ Tai turi būti „naudingiausias išlaikymo būdas, kuris turėtų užtikrinti nuolatinį lėšų tiekimą“.¹²⁰

Kokiu būdu bus priteistas išlaikymas, pirmiausia priklauso nuo išieškotojo reikalavimo, tačiau teismas, vadovaudamasis CK 3.3 straipsnyje įtvirtintu prioritinės vaiko teisių ir interesų apsaugos ir gynimo principu, nėra saistomas šalių pateiktais reikalavimais dėl išlaikymo formos. „Įstatyme (CPK 376 straipsnio 3 dalis) leidžiama teismui nustatyti ir kitokią išlaikymo formą, jeigu tai labiau atitinka vaiko interesus“.¹²¹ Tačiau Lietuvos teismų praktikoje dažnai vengiama savo iniciatyva parinkti ar pakeisti išlaikymo formą, naudingiausią vaiko interesų atžvilgiu. Todėl paprastai išlaikymas yra nustatomas tokia forma, kurios prašo šalis.

¹¹⁶ LAT CBS teisėjų kolegijos 2006 m. vasario 1 d. nutartis civ. b. Nr. 3K-3-79/2006 m. *D.D. v. R.V.* Bylų kategorija 78.2.1.

¹¹⁷ LAT CBS teisėjų kolegijos 2007 m. sausio 29 d. nutartis civ. b. Nr. 3K-3-21/2007 m. *Z.T. v. R.T.* Bylų kategorija 77.4.2, 78.2.1.

¹¹⁸ LAT CBS teisėjų kolegijos 2006 m. rugsėjo 13 d. nutartis civ. b. Nr. 3K-3-469/2006 m. *A.S. v. R.S.* Bylų kategorija 78.2.1; 121.19.2.

¹¹⁹ LAT senato 2005 m. birželio 23 d. nutarimu Nr. 54 patvirtinta „Lietuvos Respublikos teismų praktikos taikant įstatymus, reglamentuojančius tėvų pareigą materialiai išlaikyti savo vaikus, apibendrinimo apžvalga“ // Teismų praktika. 2005, Nr. 23.

¹²⁰ LAT CBS teisėjų kolegijos 2007 m. vasario 19 d. nutartis civ. b. Nr. 3K-3-47/2007 m. *D.P. v. G.P.* Bylų kategorija 77.1; 77.4.3; 77.6; 78.2.1.

¹²¹ LAT CBS teisėjų kolegijos 2006 m. rugsėjo 13 d. nutartis civ. b. Nr. 3K-3-469/2006 m. *A.S. v. R.S.* Bylų kategorija 78.2.1; 121.19.2.

Kiekviena išlaikymo priteisimo forma turi tam tikrų trūkumų ir privalumų, į kuriuos turi atsižvelgti teismas, priteisdamas vaikams išlaikymą. Toliau aptarsime kiekvieną iš išlaikymo formų.

1) „Išlaikymas kas mėnesį mokamomis *periodinėmis išmokomis* garantuoja nustatyto dydžio sumos gavimą vaikui išlaikyti kas mėnesį. Ši išlaikymo forma taikytina tuo atveju, kai vaiko tėvas ar motina turi nuolatinės pajamas (uždarbį, pensiją, pašalpas ir kt.)“.¹²² LR CK 3.208 straipsnis nustato, jog išlaikymas priteistas periodinėmis išmokomis turi būti indeksuojamas Vyriausybės nustatyta tvarka atsižvelgiant į infliaciją. Taigi nuo 2008 m. rugpjūčio mėnesio atsirado ne tik galimybė, bet ir pareiga indeksuoti priteistas išlaikymo sumas. Periodinės išmokos, kurios buvo teismo padidintos arba priteistos per paskutinius 6 mėnesius, neindeksuojamos. Jeigu periodines išmokas iš skolininko išieško ir į gavėjo sąskaitą perveda teismo sprendimą vykdomas antstolis, išmokas indeksuoja antstolis; jeigu priteistos išmokos yra išskaitomos iš mokėtojo darbo užmokesčio ar kitų jam prilygintų pajamų, indeksavimą atlieka išskaitas atliekantis asmuo (dažniausiai – darbovietės finansininkas); jeigu asmuo moka periodines išmokas savarankiškai, tai jis pats ir privalo jas indeksuoti. Nuo 2008 metų rugpjūčio iki šių metų vasario mėnesio periodinės išmokos pagal tuometinį vartotojų kainų indeksą buvo didinamos 8,1 proc. Nuo 2009 m. vasario iki 2010 m. vasario periodinėms išmokoms taikomas vartotojų kainų indeksas yra jau 8,5 proc., todėl išmokos atitinkamai didinamos 8,5 proc. (pavyzdžiui, jei vaikui priteista po 400 Lt periodinių išmokų kas mėnesį mokant nuo 2008 m. sausio mėn. 1 d., tai šiai diena periodinė išmoka sudarytų 469 Lt). Esminis šios formos trūkumas yra tas, jog „priteisus išlaikymą kas mėnesį periodinėmis išmokomis, išlaikymas priklauso nuo skolininko mokumo, jeigu skolininkas nemokus, vaikas išlaikymo negaus. Tačiau, jeigu skolininkas mokus, ši išlaikymo forma garantuoja nustatyto dydžio sumas vaiko išlaikymui kas mėnesį. Ši išlaikymo forma paprastai taikoma tuo atveju, kai vaiko tėvas (motina) turi nuolatinės pajamas (uždarbį, pensiją, pašalpas ir kt.)“.¹²³

2) „Išlaikymas *konkrečia suma* gali būti nustatytas tuo atveju, kai tai leidžia išlaikymą privalančio mokėti vaiko tėvo ar motinos turimos lėšos. Visas išlaikymo dydis tvirta pinigų suma nustatomas padauginus vieno mėnesinio išlaikymo dydį iš mėnesių skaičiaus iki vaiko pilnametystės“.¹²⁴ Ši išlaikymo forma gali neužtikrinti vaiko poreikių tenkinimo ateityje, nes egzistuoja priklausomybė nuo esamos infliacijos. Dažniausia išlaikymas konkrečia suma yra

¹²² LAT senato 2005 m. birželio 23 d. nutarimu Nr. 54 patvirtinta „Lietuvos Respublikos teismų praktikos taikant įstatymus, reglamentuojančius tėvų pareigą materialiai išlaikyti savo vaikus, apibendrinimo apžvalga“ // Teismų praktika. 2005, Nr. 23.

¹²³ LAT CBS teisėjų kolegijos 2006 m. birželio 14 d. nutartis civ. b. Nr. 3K-3-401/2006 m. D.B. v. R.B. Bylų kategorija 78.2.1.

¹²⁴ LAT senato 2005 m. birželio 23 d. nutarimas Nr. 54 „Dėl įstatymų, reglamentuojančių tėvų pareigą materialiai išlaikyti savo nepilnamečius vaikus, taikymo teismų praktikoje“ // Teismų praktika. 2005, Nr. 23.

priteisiamas išlaikymo įsiskolinimo atveju. Esminis privalumas – vaikas gauna išlaikymą iš karto ir išvengiama skolininko nemokumo faktoriaus. LAT pažymėjo, jog „išlaikymo įsiskolinimą priteisus konkrečia pinigų suma yra objektyviausiai kompensuojami vaiko turtinių poreikių tenkinimo trūkumai“.¹²⁵

3) Išlaikymas priteisiant vaikui *nuosavybės teise tam tikrą tėvo (motinos) turtą* yra „galimas tada, kai tėvas (motina) turi turto, kurį naudojant ar realizuojant būtų gaunamos pajamos vaikui išlaikyti ar kitaip būtų tenkinami vaiko poreikiai. Teismas, sprendamas klausimą dėl išlaikymo priteisimo šia forma, turi atsižvelgti į galimo priteisti turto rūšį, tėvo (motinos) gebėjimus tvarkyti priteistiną turtą, būsimas turto išlaikymo išlaidas, turto likvidumą ir kita“.¹²⁶ Taigi turi būti atsižvelgiama į realių išlaikymo alternatyvų nebuvimą, atsakovo įsiskolinimą periodinėmis išlaikymo įmokomis, taip pat į tą faktą, ar išlaikymo priteisimas natūra nepilnamečio vaiko išlaikymui leis užtikrinti vaiko interesus naudojantis juo. LAT nurodė, jog „turto perdavimas vaikams reiškia, kad vaikai tampa savininkais, o vaikų tėvas netenka turto dalies. Vaikai turi prisiimti turto savininkų prievoles (mokėti mokesčius, susijusius su turtu, turėti lėšų jo išlaikymui ir kt.), todėl turtas gali būti perduodamas gerai pasvėrus, ar vaikams iš tikrųjų naudinga turtą gauti dėl naujai atsirandančių pareigų. Kita vertus, kadangi tėvas turto ar jo dalies netenka, tai turi būti įvertinama, ar jo teisės nėra pernelyg pažeidžiamos“.¹²⁷

Taigi kiekviena išlaikymo forma turi tam tikrus ypatumus, kurie skirtingai lemia vaiko interesų įgyvendinimą. Todėl būtinas tinkamas bei apgalvotas išlaikymo formos parinkimas, kurio procese svarbus teismo aktyvus vaidmuo.

Tiek tėvų galimybės teikti išlaikymą, tiek vaikų poreikiai per tam tikrą laiką kinta, todėl įstatymas įtvirtina išlaikymo dydžio bei formos pakeitimo institutą. LAT pažymi, jog „nepilnamečių vaikų išlaikymo teisiniai santykiai yra tęstinio pobūdžio, todėl iš esmės pasikeitus tėvų turtinei padėčiai teismo sprendimas dėl išlaikymo priteisimo gali būti peržiūrimas (CK 3.201 straipsnio 1 dalis)“.¹²⁸

LR CK 3.201 straipsnio 3 dalyje nustatyta, jog teismas pagal šio straipsnio 1 dalyje nustatytą asmenų prašymą gali pakeisti priteisto išlaikymo formą. „Išlaikymo formos pakeitimo pagrindų įstatyme tiesiogiai nenustatyta, todėl teismas, sprendamas išlaikymo formos pakeitimo klausimą, turi vadovautis bendraisiais šeimos santykių teisinio reglamentavimo principais (CK

¹²⁵ LAT senato 2005 m. birželio 23 d. nutarimu Nr. 54 patvirtinta „Lietuvos Respublikos teismų praktikos taikant įstatymus, reglamentuojančius tėvų pareigą materialiai išlaikyti savo vaikus, apibendrinimo apžvalga“ // Teismų praktika. 2005. Nr. 23.

¹²⁶ LAT CBS teisėjų kolegijos 2006 m. birželio 14 d. nutartis civ. b. Nr. 3K-3-401/2006 m. *D.B. v. R.B.* Bylų kategorija 78.2.1.

¹²⁷ LAT CBS teisėjų kolegijos 2003 m. sausio 17 d. nutartis civ. b. Nr. 3K-7-96/2003 m. *J.Jakimavičienė v. P.Jakimavičius*. Bylų kategorija 78.2.

¹²⁸ LAT CBS išplėstinės teisėjų kolegijos 2007 m. vasario 7 d. nutartis civ. b. Nr. 3K-7-6/2007 m. *G.K. v. G.P.* Bylų kategorija 75.4; 75.9; 78.2.1; 83.5; 83.6.

3.3 straipsnio 1 dalis), taip pat atsižvelgti į vaikų išlaikymo instituto paskirtį“.¹²⁹ „Vaikų interesų apsauga lemia būtinumą keisti išlaikymo formą, jei anksčiau nustatytoji nėra pakankamai efektyvi arba kitos išlaikymo formos pritaikymas yra naudingesnis vaikui“.¹³⁰ Iš esmės pablogėjus skolininko turtinei padėčiai, jis gali reikalauti pakeisti išlaikymo formą (pavyzdžiui, išlaikymas buvo priteistas periodinėmis išmokomis, tačiau skolininko turtinė padėtis pasikeitė, jis tapo bedarbis, neįgalus ir panašiai, tačiau turi turto, tokiu atveju jis gali reikalauti, kad išlaikymas periodinėmis išmokomis būtų pakeistas vienkartinė pinigine suma ar priteisiant tam tikrą turtą). Išlaikymo forma gali būti pakeista į bet kurią kitą CK 3.196 straipsnyje numatytą formą, kuri geriausiai užtikrina vaiko teisės į išlaikymą realizavimą.

Taigi vienas iš esminių juridinių faktų, reikšmingų išlaikymo formos pakeitimui - *esminis šalių turtinės padėties pasikeitimas*, atsiradęs po teismo sprendimo, kuriuo buvo priteistas išlaikymas, priėmimo. Pagrindas reikalauti keisti priteisto išlaikymo formą dėl šalių turtinės padėties pasikeitimo yra svarbios aplinkybės, patvirtinančios skolininko turtinės padėties pablogėjimą ar pagerėjimą. Teismų praktika pripažįsta, jog „išlaikymo periodiniais mokėjimais žymus įsiskolinimas gali būti vertinamas kaip pagrindas persvarstyti vaiko išlaikymo teikimo formą pagal CK 3.201 straipsnio 3 dalį, jeigu kitokios formos taikymas yra įmanomas ir naudingas vaiko interesų požiūriu. Jei nuolatinio lėšų šaltinio nėra nei mokėjimams, nei skolos padengimui, tai gali būti svarstoma dėl susidariusio įsiskolinimo ir būsimo išlaikymo formos pakeitimo“.¹³¹

3.2. Išlaikymo dydžio nustatymo kriterijai

„Materialinio išlaikymo esmė yra būtinų sąlygų vaikui vystytis ir kitų jo poreikių tenkinimo užtikrinimas, todėl išlaikymo dydis visų pirma sietinas su šiuo tikslu“.¹³² Pagrindinius vaiko išlaikymo dydžio nustatymo kriterijus įtvirtina LR CK 3.192 straipsnio 2 dalis. Šiomis nuostatomis, vadovaudamasis bei įvertindamas konkrečias faktines aplinkybes, teismas turi nustatyti konkretų išlaikymo dydį kiekvienu atveju.

Pagrindiniai priteistino išlaikymo dydį lemiantys kriterijai, įtvirtinti LR CK, yra vaiko poreikiai ir tėvų turtinė padėtis. Tai patvirtina ir Lietuvos Aukščiausiojo Teismo suformuota

¹²⁹ LAT CBS teisėjų kolegijos 2007 m. vasario 19 d. nutartis civ. b. Nr. 3K-3-47/2007 m. D.P. v. G.P. Bylų kategorija 77.1; 77.4.3; 77.6; 78.2.1.

¹³⁰ LAT CBS teisėjų kolegijos 2004 m. balandžio 26 d. nutartis civ. b. Nr. 3K-3-259/2004 m. V.Sinkevič v. M.Sinkevič. Bylų kategorija 78.2.

¹³¹ LAT CBS teisėjų kolegijos 2003 m. sausio 17 d. nutartis civ. b. Nr. 3K-7-96/2003 m. J.Jakimavičienė v. P.Jakimavičius. Bylų kategorija 78.2.

¹³² LAT CBS teisėjų kolegijos 2005 m. balandžio 15 d. nutartis civ. b. Nr. 3K-3-193/2005 m. Ž.K. v. V.V. Bylų kategorija 75.8, 78.2.1.

vienoda praktika, jog „teismas turi nustatyti šiuos teisiškai reikšmingus faktus: konkretaus vaiko poreikius ir abiejų vaiko tėvų turtinę padėtį“.¹³³ Pasak G. Sagačio, „kadangi nė vienas iš šių kriterijų negali būti laikomas absoliučiu ar dominuojančiu, akivaizdu, jog turi būti kažkas, kas sietų juos į vieną visumą ir leistų išspręsti suderinimo problemą. Ši jungiamoji grandis, mūsų manymu, yra CK 3.3 straipsnio 1 dalyje įtvirtintas prioritetingas vaiko teisių ir interesų apsaugos principas, kuriuo visais atvejais privalo vadovautis teismas, sprenddamas ne tik vaiko, bet ir kitus su vaiku susijusius klausimus“.¹³⁴ LAT taip pat laikosi šios nuomonės bei pažymėjo, jog „sprendžiant nepilnamečio vaiko išlaikymo dydžio klausimą turi būti laikomasi ir vieno iš pagrindinių šeimos santykių teisinio reglamentavimo principų, įtvirtintų CK 3.3 straipsnio 1 dalyje, – prioritetingas vaiko teisių ir interesų apsaugos ir gynimo principo, kurio esmė nagrinėjamos bylos kontekste yra ta, kad, priimdamas sprendimą dėl išlaikymo dydžio, teismas privalo pirmiausia atsižvelgti į vaiko interesus; abejonės dėl išlaikymo dydžio nustatymo turi būti vertinamos vaiko interesų naudai“.¹³⁵ Taigi „vaiko poreikiai ir tėvų turtinė padėtis turi būti nustatinėjami kiekvieną kartą sprendžiant išlaikymo priteisimo ar jo dydžio pakeitimo klausimą. Tik nustačius šiuos reikšmingus duomenis, galima nustatyti proporcingumo principą atitinkantį išlaikymo dydį“.¹³⁶ Toliau pabandysime aptarti kiekvieną iš išvardytų vaiko išlaikymo dydžio kriterijų.

Vaiko poreikiai. „Kiekvienam vaikui būdingi individualūs dvasiniai, psichologiniai, kultūriniai, moraliniai, turtiniai ir kitokie poreikiai, kuriuos patenkinti yra ne tik moralinė, bet ir teisinė abiejų vaiko tėvų pareiga. Bendrieji vaiko poreikiai - tai vaiko maitinimosi, apsirengimo, sveikatos priežiūros, mokymo, auklėjimo, laisvalaikio poreikiai. Vaiko teisių konvencijoje akcentuojama būtinybė sudaryti galimybę nepilnamečiam vaikui gauti išsilavinimą, profesinį pasirengimą, būti medicinos darbuotojų aptarnaujamam, atstatyti sveikatą, sudaryti sąlygas ugdyti asmenybei ir bręsti kultūriniu bei dvasiniu požiūriu (Konvencijos 23 straipsnio 3 dalis)“.¹³⁷ „Išlaikymas skirtas vaiko kasdieniams poreikiams patenkinti ir reikalingas nuolat, kiekvieną dieną, o ne kada nors ateityje, kai tėvai turės galimybę ar norą vaikų poreikius patenkinti, taigi svarbus ir vaiko išlaikymo stabilumo išsaugojimas“.¹³⁸ Teismų praktikoje formuluojama nuostata, kad „siekiama, jog vaikas taptų pilnaverte asmenybe, išlaikymo forma ir

¹³³ LAT CBS teisėjų kolegijos 2007 m. vasario 7 d. nutartis civ. b. Nr. 3K-7-6/2007 m. G.K. v. G.S. Bylų kategorija 75.4; 75.9; 78.2.1; 83.5; 83.6.

¹³⁴ Sagatys G. Aktualūs išlaikymo dydžio nustatymo klausimai // Jurisprudencija. 2005, Nr. 71(63). P. 30.

¹³⁵ LAT CBS teisėjų kolegijos 2005 m. sausio 12 d. nutartis civ. b. Nr. 3K-3-37/2005 m. R.Z. v. A.J. Bylų kategorija 78.2.1.

¹³⁶ LAT CBS teisėjų kolegijos 2006 m. lapkričio 22 d. nutartis civ. b. Nr. 3K-3-628/2006 A.B. v. V.U. Bylų kategorija 78.2.1.

¹³⁷ LAT CBS teisėjų kolegijos 2006 m. rugsėjo 13 d. nutartis civ. b. Nr. 3K-3-469/2006 m. A.S. v. R.S. Bylų kategorija 78.2.

¹³⁸ LAT CBS teisėjų kolegijos 2008 m. gegužės 26 d. nutartis civ. b. Nr. 3K-3-303/2008 m. V.L. v. A.L. Bylų kategorija 78.2.1.

dydis negali būti ribojami vien vaiko minimalių (fiziologinių) poreikių tenkinimu, visais atvejais svarbu užtikrinti, jog vaikas turėtų materialines sąlygas fiziškai ir socialiai vystytis, realizuoti ir tobulinti savo įgimtus ir įgytus gebėjimus“.¹³⁹ LAT senatas yra pažymėjęs, jog „būtinoms vaiko vystymosi sąlygoms sudaryti turi būti patenkinti vaiko poreikiai maistui, aprangai, būstui, sveikatai, mokslui, poilsiui, laisvalaikiui, kultūriniam ir kitokiam ugdymui“.¹⁴⁰ Šiems poreikiams įrodyti šalys privalo pateikti vaiko poreikių detalius apskaičiavimus, kuriais remdamasi teismas gali spręsti, kiek konkrečiai išleidžiama lėšų vaiko poreikiams tenkinti per mėnesį.

Vaikui būdingi individualūs poreikiai, tai gali lemti pomėgiai, sveikatos būklė, gabumai, polinkiai ir pan. „Individualieji vaiko poreikiai yra būdingi vaikui, pasiekusiam atitinkamą socialinės, psichologinės, fizinės ar kitokios brandos laipsnį arba turinčiam įgimtų ar įgytų savybių, išskiriančių jį iš bedraamžių būrio“.¹⁴¹ Šie „vaiko poreikiai, jo kaip asmenybės vystymasis sąlygoja ir reikalingą realų išlaikymo dydį“.¹⁴² Tačiau nustatant išlaikymo dydį vaikui reikia vadovautis ir protingumo kriterijumi. „Išlaikymo dydis pirmiausia siejamas su protingais vaiko poreikiais, o pastaruosius lemia jo gabumai ir polinkiai. Išlaikymas apima visas lėšas, reikalingas vaikui tinkamai maitinti, aprengti, jo sveikatos priežiūrai, auklėjimui, mokymui, laisvalaikiui ir kt“.¹⁴³ Vadinas, priteisiamo išlaikymo suma turi būti tokia, kad jos pakaktų būtinųjų vaikui vystytis sąlygų užtikrinimui ir protingų vaiko poreikių tenkinimui. Protingumo kriterijumi yra vadovaujamasi nepriteisiant vaiko išlaikymui neprotingai didelį išlaikymą ar neprotingai per mažą.

Turtinė padėtis. Kadangi teikiams išlaikymas priklauso ir nuo tėvų galimybės jį teikti, tai yra nuo jų turtinės padėties, sprendžiant priteisiamo išlaikymo dydį, atsižvelgiama ir į šį kriterijų (CK 3.192 straipsnis 2 dalis).

„Vertinant kiekvieno iš tėvų turtinę padėtį turi būti atsižvelgiama į visų rūšių gaunamas pajamas: darbo užmokestį, kitas su darbo santykiais susijusias pajamas, autorinį atlyginimą, pensiją, stipendiją, socialinę pašalpą; pajamas iš komercinės ir ūkinės veiklos: nuompinigių, dividendus ir kt.; lėšas bankuose ir kitose kredito įstaigose; kilnojamąjį (automobilius, vertingus kilnojamuosius daiktus, brangakmenius) ir nekilnojamąjį (gyvenamuosius namus, butus, kitus pastatus, žemę, mišką ir kt.) turtą; vertybinius popierius (akcijas, obligacijas); juridinius asmenis

¹³⁹ LAT CBS teisėjų kolegijos 2004 m. balandžio 26 d. nutartis civ. b. Nr. 3K-3-259/2004 m. *V.Sinkevič v. M.Sinkevič*. Bylų kategorija 78.2.

¹⁴⁰ LAT senato 2005 m. birželio 23 d. nutarimas Nr. 54 „Dėl įstatymų, reglamentuojančių tėvų pareigą materialiai išlaikyti savo nepilnamečius vaikus, taikymo teismų praktikoje“ // Teismų praktika. 2005, Nr.23.

¹⁴¹ Sagatys G. Aktualūs išlaikymo dydžio nustatymo klausimai // Jurisprudencija. 2005, Nr. 71(63). P. 26.

¹⁴² LAT CBS teisėjų kolegijos 2004 m. balandžio 26 d. nutartis civ. b. Nr. 3K-3-259/2004 m. *V.Sinkevič v. M.Sinkevič*. Bylų kategorija 78.2.

¹⁴³ LAT CBS teisėjų kolegijos 2005 m. sausio 26 d. nutartis civ. b. Nr. 3K-3-36/2005 m. *R.Bogvilaitė v. M.Urbonas*. Bylų kategorija 78.2.1.

(individualias įmones ir kt.) bei jų turtą, taip pat visas kitas pajamas“.¹⁴⁴ Teismų praktikoje atkreipiamas dėmesys, jog „butpinigiai ir maitinimosi išlaidų pinigine kompensacija yra kasatoriaus pajamos, kurios įskaitytinos į bendrąsias pajamas turtinei padėčiai nustatyti“.¹⁴⁵

„Jei tėvų turtinė padėtis objektyviai leidžia priteisti būtinų vaikui vystytis sąlygų sudarymą atitinkantį išlaikymą, toks pakankamas vaikų išlaikymas ir turi būti priteisiamas. Konkretus vaikui reikalingas išlaikymas nustatomas tiriant faktines aplinkybes, patvirtinančias vaiko poreikius“.¹⁴⁶

„Sprendžiant dėl šalių turtinės padėties ir kiekvieno iš jų finansinės galimybės tenkinti vaiko poreikius svarbu pažymėti, jog tėvų pareiga išlaikyti savo nepilnamečius vaikus turi būti aiškinama atsižvelgiant į CK 3.156 straipsnio 1 dalyje įtvirtintą tėvų valdžios lygybės principą, kuris reiškia, kad tėvo ir motinos teisės ir pareigos savo vaikams yra lygios. Šis principas įtvirtintas ir nepilnamečių vaikų išlaikymą reglamentuojančiose teisės normose – abu vaiko tėvai privalo išlaikyti savo vaikus (CK 3.192 straipsnio 1, 2 dalys). Tačiau konkrečios tėvų teisės ir pareigos vaiko atžvilgiu priklauso nuo konkrečių bylos faktinių aplinkybių, pavyzdžiui, nuo to, su kuriuo iš tėvų nustatyta nepilnamečio vaiko gyvenamoji vieta, kokia yra kiekvieno iš tėvų turtinė padėtis ir pan“.¹⁴⁷

„Kilus ginčui dėl tėvų turtinės padėties, įstatyminė pareiga tėvams išlaikyti vaiką suponuoja pareigą teikti įrodymus apie realią jų turtinę padėtį. Šios kategorijos bylose turtinės padėties įrodinėjimo pareigą turi abu tėvai (CPK 178 straipsnis)“.¹⁴⁸ Tačiau rinkti įrodymus, reikšmingus išlaikymo dydžio nustatymui turi ir teismas, kuris, „kai yra pagrindas, užklausia tėvo (motinos) darbovietes apie gaunamą darbo užmokestį ir kitas su darbo užmokesčiu susijusias pajamas, valstybės įmonės Registrų centro teritorinį skyrių ar centrinę įmonės būstinę apie tėvo (motinos) nuosavybės teise turimą nekilnojamąjį turtą ir daiktines teises bei jo vardu įregistruotus juridinius asmenis; kitus registruojamų daiktų ir daiktinių teisių į juos registrus apie nuosavybės teise tėvo (motinos) turimus daiktus ir daiktines teises; bankus apie turimas pinigines lėšas (tiek atsiskaitomosiose sąskaitose, tiek indėlių ar kita forma), valstybinės mokesčių inspekcijos apie deklaruotą turtą (prašant pateikti deklaracijas), valstybės įmonę „Regitra“ ar jos filialus apie tėvo (motinos) vardu įregistruotas transporto priemones. Taip pat teismas gali užklausti ir kitus

¹⁴⁴ LAT CBS teisėjų kolegijos 2007 m. vasario 7 d. nutartis civ. b. Nr. 3K-7-6/2007 m. G.K. v. G.S. Bylų kategorija 75.4; 75.9; 78.2.1; 83.5; 83.6.

¹⁴⁵ Ten pat.

¹⁴⁶ LAT CBS teisėjų kolegijos 2005 m. gegužės 11 d. nutartis civ. b. Nr. 3K-3-306/2005 m. I.K. v. A.K. Bylų kategorija 78.2.1.

¹⁴⁷ LAT CBS teisėjų kolegijos 2008 m. gruodžio 9 d. nutartis civ. b. Nr. 3K-3-569/2008 m. S.S. v. R.K. Bylų kategorija 78.2.1.

¹⁴⁸ LAT CBS teisėjų kolegijos 2006 m. vasario 1 d. nutartis civ. b. Nr. 3K-3-79/2006 m. D.D. v. R.D. Bylų kategorija 78.2.1.

asmenis, kurie gali turėti informacijos apie tėvo (motinos) turtą, pavyzdžiui, užklausti atitinkamas įmones apie asmeniui priklausančias jų akcijas, AB „Lietuvos Centrinis Vertybinių Popierių Depozitoriumas“ dėl turimos informacijos apie asmens akcijas“.¹⁴⁹

„Tėvams į sunkią turtinę padėtį patekus dėl savo nerūpestingo elgesio (nuolatinio girtavimo, turto švaistymo ir kt.), jie negali remtis susidariusia sunkia turtine padėtimi prašydami mažesnio išlaikymo dydžio nustatymo“.¹⁵⁰ Tai reiškia, jog tėvai „nepaisant sunkios materialinės padėties, privalo teikti tam tikrą dalį vaikui išlaikyti būtinų išlaidų“.¹⁵¹ LAT pažymėjo, jog „CK 3.192 straipsnio, reglamentuojančio tėvų pareigą materialiai išlaikyti savo vaikus, 2 ir 3 dalyse vartojama sąvoka „turtinė padėtis“ aiškinama ir taikytina atsižvelgiant ne tik į faktines pajamas, bet ir į asmens galimybę uždirbti, t. y. darbinį potencialą“¹⁵², taip pat „darbo istoriją, gebėjimus, profesinio pasirengimo ir kitų aplinkybes, reikšmingas nustatant darbinį potencialą, t. y. tikrąją, o ne oficialiąją jo turtinę padėtį“.¹⁵³ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija 2006 m. rugsėjo 13 d. nutartyje civilinėje byloje Nr. 3K-3-469/2006, plėtodama šios sąvokos aiškinimą, reikšminga aplinkybe turtinei padėčiai nustatyti pripažino ne tik asmens turimą turtą ir gaunamas pajamas, bet ir tai, kad „asmuo, privalantis teikti išlaikymą, dėl nerūpestingumo nesiima priemonių tam, jog gautų atitinkančias savo amžių, išsilavinimą bei profesinį pasirengimą pajamas, iš kurių būtų teikiamas išlaikymas vaikams, ir konstatavo, kad žemesniųjų instancijų teismai, nustatydami priteistiną išlaikymo dydį, pagrįstai atsižvelgė ir į tai, kad išlaikymą privalantis teikti asmuo, būdamas darbingas, turi galimybę rasti geriau apmokamą darbą“.¹⁵⁴

Sprendžiant išlaikymo dydžio klausimus, teismai taip pat turi atsižvelgti į asmens, iš kurio priteisiamas išlaikymas, pareigas išlaikyti kitus asmenis. Tačiau galiojantys teisės aktai išlaikytinio sampratą sieja tik su tais asmenimis, kurie turi teisę į išlaikymą, t. y. išlaikomi nepilnamečiai ar pilnamečiai vaikai, kurie mokosi (CK 3.194 straipsnio 3 dalis), pilnametystės sulaukę vaikai nedarbingi dėl invalidumo, sutuoktiniai ar tėvai, reikalingi išlaikymo ir kt. Tais atvejais kai išlaikymas skiriamas keliems vaikams, „kiekvieno iš tėvų teiktinos vaiko išlaikymo dalies dydis priklauso nuo jų turtinės padėties, t. y. išlaikymas proporcingas tėvų turtinei

¹⁴⁹ LAT senato 2005 m. birželio 23 d. nutarimu Nr. 54 patvirtinta „Lietuvos Respublikos teismų praktikos taikant įstatymus, reglamentuojančius tėvų pareigą materialiai išlaikyti savo vaikus, apibendrinimo apžvalga“ // Teismų praktika. 2005, Nr. 23.

¹⁵⁰ LAT CBS teisėjų kolegijos 2006 m. rugsėjo 13 d. nutartis civ. b. Nr. 3K-3-469/2006 m. A.S. v. R.S. Bylų kategorija 78.2.

¹⁵¹ Sagatys G. Tėvų pareiga išlaikyti nepilnamečius vaikus: aktualūs subjektų klausimai // Jurisprudencija. 2005, Nr. 67 (59). P. 27.

¹⁵² LAT CBS teisėjų kolegijos 2008 m. gegužės 26 d. nutartis civ. b. Nr. 3K-3-303/2008 m. V.L. v. A.L. Bylų kategorija 78.2.1.

¹⁵³ LAT CBS teisėjų kolegijos 2006 m. vasario 1 d. nutartis civ. b. Nr. 3K-3-79/2006 m. D.D. v. R.V. Bylų kategorija 78.2.1.

¹⁵⁴ LAT CBS teisėjų kolegijos 2006 m. rugsėjo 13 d. nutartis civ. b. Nr. 3K-3-469/2006 m. A.S. v. R.S. Bylų kategorija 78.2.

padėčiai. Vaikai turi lygias teises gauti išlaikymą, tačiau kiekvienam iš jų skiriamo išlaikymo dydis gali skirtis priklausomai nuo objektyvių ir subjektyvių priežasčių, būtent vaiko poreikių: gyvenimo sąlygų užtikrinimo, sveikatos priežiūros, fizinio ir dvasinio lavinimo ir kitų“.¹⁵⁵

Be vaiko poreikių tenkinimo bei tėvų turtinės padėties, kitu reikšmingu kriterijumi, sprendžiant išlaikymo dydžio priteisimą, galėtų būti bazinė socialinė išmoka (anksčiau MGL). Jau panaikintame LR gyventojų pajamų garantijų įstatymo 1 straipsnyje buvo nustatyta, jog minimalus gyvenimo lygis – tai „šeimos mėnesinių pajamų suma, tenkanti vienam šeimos nariui per mėnesį ir garantuojanti visiems minimalų socialiai priimtina poreikių patenkinimo lygį, atitinkantį organizmo maisto poreikius pagal fiziologines normas, taip pat minimalus drabužių, avalynės, baldų, ūkinių, sanitarijos ir higienos reikmenų, buto, komunalinių, buitinių, transporto, ryšių, kultūros ir švietimo paslaugų poreikius“.¹⁵⁶ Ši teisės aktą pakeitusio LR socialinės apsaugos išmokų atskaitos rodiklių ir bazinio bausmių ir nuobaudų dydžio nustatymo įstatymo 2 straipsnio 1 punkte numatyta, jog „bazinė socialinė išmoka - rodiklis socialinės apsaugos išmokoms ir kitiems teisės aktų nustatytiems dydžiams apibrėžti ir apskaičiuoti“.¹⁵⁷ Šio įstatymo 4 straipsnis numato, jog „minimalus gyvenimo lygis“ arba „MGL“ atitinka bazinę socialinę išmoką. Kitu orientaciniu kriterijumi, nustatant priteistino išlaikymo dydį, gali būti, „pavyzdžiui, CK 6.461 straipsnio 2 dalies nuostata, kad vieno mėnesio išlaikymo vertė negali būti mažesnė už vieną minimalią mėnesio algą (MMA) (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2004 m. balandžio 26 d. nutartis civilinėje byloje V.S. v. M.S., bylos Nr. 3K-3-259/2004)“.¹⁵⁸ Tačiau „tuo atveju, kai vaiko tėvo (motinos) turtinė padėtis yra sunki ir ji pagrįsta byloje surinktais įrodymais, teismas gali nustatyti ir mažesnę nei minimali mėnesio alga išlaikymą, tačiau išlaikymo dydis, atsižvelgiant į bylos aplinkybes, neturėtų būti mažesnis už minimalų gyvenimo lygį“.¹⁵⁹ Taigi „nuo šio orientacinio išlaikymo dydžio gali būti nukrypta, nustačius aplinkybes, dėl kurių tėvai objektyviai negali teikti tokio dydžio išlaikymo“.¹⁶⁰

„Tėvai atsakingi už vaiko aplinką ir sudaromas realias prielaidas formuoti normaliai vaiko vertybių (požiūrių) sistemai, už paramą vaikui siekiant išsilavinimo, jam realizuojant turimus sugebėjimus, pomėgius“.¹⁶¹ Taigi tinkamas išlaikymo dydis – tai viena iš priemonių,

¹⁵⁵ LAT CBS teisėjų kolegijos 2005 m. birželio 8 d. nutartis civ. b. Nr. 3 K-3-337/2005 m. S.T. v. V.T. Bylų kategorija 78.2.1.

¹⁵⁶ Lietuvos Respublikos gyventojų pajamų garantijų įstatymas // Valstybės žinios. Nr. 1990, Nr. 30 - 711.

¹⁵⁷ LR socialinės apsaugos išmokų atskaitos rodiklių ir bazinio bausmių ir nuobaudų dydžio nustatymo įstatymas // Valstybės žinios. 2008, Nr. 149 – 6013.

¹⁵⁸ LAT CBS teisėjų kolegijos 2006 m. kovo 22 d. nutartis civ. b. Nr. 3K-3-216/2006 m. D.G. V.G. v. K.G. Bylų kategorija 78.2.1.

¹⁵⁹ LAT CBS teisėjų kolegijos 2005 m. gegužės 11 d. nutartis civ. b. Nr. 3K-3-306/2005 m. I.K. v. A.K. Bylų kategorija 78.2.1.

¹⁶⁰ LAT CBS teisėjų kolegijos 2008 m. gruodžio 9 d. nutartis civ. b. Nr. 3K-3-584/2008 m. D.M. v. M.M. Bylų kategorija 75.6.2; 78.2.1; 99.9.

¹⁶¹ LAT CBS teisėjų kolegijos 2006 m. rugsėjo 13 d. nutartis civ. b. Nr. 3K-3-469/2006 m. A.S. v. R.S. Bylų kategorija 78.2.

leidžiančių įgyvendinti vaiko poreikius, bei įtakančių vaiko vystymąsi. Teismų praktikoje nustatant išlaikymo dydį remiamasi vaiko poreikių bei tėvų turtinės padėties suderinamumo sistema. Vienas iš šios sistemos bruožų - išlaikymo dydžio orientaciniai kriterijai – MMA ir bazinė socialinė išmoka. Išlaikymo dydis turi atitikti MMA dydį, tačiau atsižvelgiant į bylos aplinkybes, neturėtų būti mažesnis už bazinę socialinę išmoką.

3.3. Išlaikymo dydžio pakeitimo aplinkybės

„Nepilnamečių vaikų išlaikymo teisiniai santykiai yra tęstinio pobūdžio, todėl iš esmės pasikeitus tėvų turtinei padėčiai teismo sprendimas dėl išlaikymo priteisimo gali būti peržiūrimas“.¹⁶² Tai reiškia, jog „nepilnamečiams vaikams priteistas išlaikymo dydis nėra nuolatinis ir nekintamas. LR CK 3.201 straipsnyje nustatyta, kad, esant tam tikroms sąlygoms, pagal vaiko, jo tėvo (motinos) arba valstybinės vaiko teisių apsaugos institucijos ar prokuroro ieškinį teismas gali padidinti ar sumažinti priteisto išlaikymo dydį“.¹⁶³

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktikoje pripažįstama, kad išlaikymo dydžiui pakeisti būtina nustatyti pagrindą, kurį sudaro konkrečios faktinės aplinkybės, t. y. esminiai tėvo (motinos) turtinės padėties pasikeitimai arba vaiko poreikių pasikeitimas. Šias aplinkybes teismai skirsto į dvi grupes: „aplinkybes, susijusias su tėvų turtinės padėties esminiu pasikeitimu, ir aplinkybes, susijusias su vaiko (vaikų) poreikių pasikeitimu – padidėjimu ar sumažėjimu“.¹⁶⁴ Aplinkybės, susijusias su tėvų turtinės padėties esminiu pasikeitimu, gali būti laikomos tokios aplinkybės, kuomet vienas iš tėvų, teikęs vaikui išlaikymą, iš dalies ar visiškai prarado darbingumą ir dėl to gerokai sumažėjo jo nuolatinės pajamos arba, priešingai, pakeitė darbą ir gauna gerokai didesnes pajamas; pablogėjus sveikatos būklei, jei toks pablogėjimas yra nuolatinio pobūdžio, padidėjo išlaidos sveikatos priežiūrai; gavo palikimą arba laimėjo didelę pinigų sumą loterijoje; atsirado kitų pagal įstatymą išlaikytinų asmenų ir kt. Tuo tarpu teismas, vertindamas aplinkybes, susijusias su vaiko poreikių pasikeitimu, privalo atsižvelgti į vaiko poreikų padidėjimą (pavyzdžiui, dėl vaiko ligos atsirado papildomų sveikatos priežiūros išlaidų, didesnių išlaidų reikia vaiko mokymui, gebėjimų ugdymui, pomėgiams ir kt.) ar sumažėjimą (pavyzdžiui, vaikas nebelanko papildomo ugdymo užsiėmimų, pasveiko po ligos, kurios gydymui reikėjo specialių išlaidų, ir kt.). Tačiau LAT konstatavo, jog „be aptartų atvejų, kada

¹⁶² LAT CBS teisėjų kolegijos 2007 m. vasario 7 d. nutartis civ. b. Nr. 3K-7-6/2007 m. *G.K. v. G.S.* Bylų kategorija 75.4; 75.9; 78.2.1; 83.5; 83.6.

¹⁶³ LAT CBS teisėjų kolegijos 2007 m. gruodžio 18 d. nutartis civ. b. Nr. 3K-3-574/2007 m. *E.K. v. A.K.* Bylų kategorija 50.11.4; 78.2.1.

¹⁶⁴ LAT CBS teisėjų kolegijos 2008 m. lapkričio 10 d. nutartis civ. b. Nr. 3K-3-495/2008 m. *M.S. v. A.B.* Bylų kategorija 78.2.1.

gali būti pakeistas išlaikymo dydis, įstatymas (CK 3.201 straipsnio 2 dalis) numato specialų išlaikymo dydžio pakeitimo (jį padidinant) pagrindą – kai atsiranda papildomų vaiko priežiūros išlaidų (vaiko liga, sužalojimas, slaugymas ar nuolatinė priežiūra)¹⁶⁵. Šias aplinkybes galima traktuoti kaip specialiąsias, taikomas tik įvertinus faktines aplinkybes, leidžiančias daryti išvadą, jog vaiko priežiūrai reikalingas papildomas lėšų teikimas. Toliau pabandysime aptarti išlaikymo dydžio pakeitimo aplinkybes.

Aplinkybės, susijusios su tėvų turinės padėties esminiu pasikeitimu. Kokio pobūdžio ir masto turinės padėties pasikeitimas laikytinas esminiu, įstatyme nekonkretizuota. „Šią įstatymo nuostatą aiškina ir taiko teismas bei konkrečioje byloje sprendžia, ar nurodoma asmens turinė padėtis pasikeitė iš esmės, vadovaudamasis teisingumo, protingumo ir sąžiningumo principais, taip pat prioritetinės vaiko teisių ir interesų apsaugos ir gynimo principu (CK 1.5 straipsnio 4 dalis, 3.3 straipsnis)“.¹⁶⁶ „Pastarasis principas reiškia, kad teismas, priimdamas sprendimą, visų pirma turi tai įvertinti vaiko teisių ir interesų atžvilgiu, t. y. į juos atsižvelgti prioritetiškai. Mažinant vaikui nustatytą išlaikymo dydį, galimybės visapusiškai patenkinti jo poreikius sumažėja. Tokiu būdu gali būti pažeisti vaiko interesai“.¹⁶⁷

Esminio tėvų turinės padėties pasikeitimo koncepcija apima tėvų turinės padėties pagerėjimą arba pablogėjimą. Išlaikymo dydis gali būti didinamas, jeigu gerokai pagerėja skolininko turinė padėtis (skolininkas pradeda gauti kur kas daugiau pajamų, sumažėja jo išlaikomų asmenų ir pan.). Pavyzdžiui, Rokiškio rajono apylinkės teismo 2007 m. kovo 15 d. sprendimu buvo pakeistas išlaikymo dydis, konstatuojant, jog atsižvelgiant į šalių turinę padėtį civilinės bylos iškėlimo metu, matyti, jog atsakovo materialinė padėtis yra pagerėjusi, nei ji buvo santuokos nutraukimo ir išlaikymo nepilnametei dukteriai priteisimo metu. Jis įsidarbino, įsigijo žemės sklypą, įregistravo ūkininko ūkį ir deklaravo žemės ūkio naudmenų bei pasėlių plotus, vien per 2006 metus gavo 10 867 Lt, jau 2007 m. vasario 1 d. buvo išmokėta 5432,92 Lt ir dar numatoma išmokėti 6218,55 Lt.

Pagrindas sumažinti priteisto išlaikymo dydį yra iš esmės pablogėjusi skolininko turinė padėtis (pavyzdžiui, priėmus sprendimą dėl išlaikymo priteisimo, labai pablogėja tėvo (motinos), iš kurio priteistas išlaikymas vaikui, gaunamos pajamos, jis tampa nedarbingas, padaugėja skolininko išlaikomų asmenų ir kita). LAT pažymėjo, jog „mažinant vaikui nustatytą išlaikymo dydį, galimybės visapusiškai patenkinti jo poreikius sumažėja. Tokiu būdu gali būti pažeisti

¹⁶⁵ LAT senato 2005 m. birželio 23 d. nutarimu Nr. 54 patvirtinta „Lietuvos Respublikos teismų praktikos taikant įstatymus, reglamentuojančius tėvų pareigą materialiai išlaikyti savo vaikus, apibendrinimo apžvalga“ // Teismų praktika. 2005, Nr. 23.

¹⁶⁶ LAT CBS teisėjų kolegijos 2008 m. lapkričio 10 d. nutartis civ. b. Nr. 3K-3-531/2008 m. J.K. v. A.S. Bylų kategorija 78.2.1.

¹⁶⁷ LAT CBS teisėjų kolegijos 2006 m. lapkričio 22 d. nutartis civ. b. Nr. 3K-3-628/2006 m. A.B. v. V.U. Bylų kategorija 78.2.1.

vaiko interesai. Kolegija, atsižvelgdama į vaiko interesų prioritetą, konstatuoja, kad, sprendžiant, ar išlaikymo sumažinimo reikalaujančio tėvo turtinė padėtis pablogėjo iš esmės, būtina įvertinti, ar ji pablogėjo tiek, jog, atsisakius sumažinti išlaikymo dydį, jis negalėtų tenkinti būtinų, gyvybiškai svarbių savo poreikių ir būtų pažeistas proporcingumo principas¹⁶⁸. „Pažymėtina, jog siekiant, kad suaugęs vaikas taptų visaverte asmenybe, išlaikymo dydis negali būti ribojamas vien vaiko minimalių (fiziologinių) poreikių tenkinimu, visais atvejais svarbu užtikrinti, kad vaikas turėtų materialines sąlygas fiziškai ir socialiai vystytis, ugdyti ir tobulinti savo įgimtus gebėjimus bei įgyti naujus. Tėvams objektyviai esant pajėgiems teikti išlaikymą privalu teikti tokio dydžio išlaikymą, kuris leistų užtikrinti būtinas vaikui vystytis sąlygas (CK 3.192 straipsnio 2 dalis)“¹⁶⁹.

„Vertinant tėvų pablogėjusią padėtį, kartu reikia atsižvelgti ir į tai, dėl kokių priežasčių gerokai pablogėjo skolininko turtinė padėtis. Jeigu dėl to kaltas pats skolininkas (pavyzdžiui, iššvaistė savo turtą vartodamas narkotikus, lošdamas azartinius lošimus ir pan.), pagrindo mažinti išlaikymo dydį nėra. Kadangi abu vaiko tėvai turi išlaikyti vaiką proporcingai savo turtinei padėčiai (CK 3.192 straipsnio 3 dalis), keičiant išlaikymo dydį būtina atsižvelgti į abiejų tėvų galimybes išlaikyti vaiką“¹⁷⁰.

Tėvų pareiga išlaikyti du ir daugiau vaikų nesuponuoja turtinės padėties pablogėjimo. LAT 2008 m. gegužės 26 d. nutartimi civilinėje byloje pažymėjo, jog „pagal bendrąją taisyklę aplinkybė, kad vienas iš tėvų pagal įstatymą turi išlaikyti dar ir kitus asmenis, kurių išlaikymo prievolės teismo sprendimo dėl išlaikymo priėmimo metu nebuvo, gali reikšti jo turtinės padėties pasikeitimą, tačiau šiuo atveju ieškovo nurodyta aplinkybė, kad jis, be šalių sūnaus T. L., išlaiko dar du nepilnamečius vaikus, gimusius antroje santuokoje, nepatvirtina jo turtinės padėties esminio pablogėjimo“¹⁷¹.

Dažnai teismai netinkamai įvertina esamas faktines aplinkybes, jų visumą bei be pagrindo sumažina išlaikymo dydį. Pavydžiui, Panevėžio apygardos teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija, išnagrinėjusi civilinę bylą pagal atsakovo apeliacinį skundą, 2004 m. spalio 21 d. nutartimi jį tenkino, pakeitė Panevėžio miesto apylinkės teismo 2004 m. gegužės 14 d. sprendimo dalį, kuria iš atsakovo priteista po 250 Lt periodinių išmokų kas mėnesį, ir sumažino šią sumą iki 150 Lt, neatsižvelgdama į byloje esančius rašytinius įrodymus apie atsakovo gaunamas pajamas ir pelną iš veiklos, į tai, kad atsakovui nuosavybės teise priklauso

¹⁶⁸ LAT CBS teisėjų kolegijos 2006 m. lapkričio 22 d. nutartis civ. b. Nr. 3K-3-628/2006 m. A.B. v. V.U. Bylų kategorija 78.2.1.

¹⁶⁹ LAT CBS teisėjų kolegijos 2006 m. gegužės 17 d. nutartis civ. b. Nr. 3K-3-341/2006 m. E.M. v. I.M. Bylų kategorija 78.2.1.

¹⁷⁰ Mikelėnas V., Kaserauskas Š., Smirnovienė Z. ir kiti. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Trečioji knyga. Šeimos teisė. Vilnius: Justitia, 2002. P. 383.

¹⁷¹ LAT CBS teisėjų kolegijos 2008 m. gegužės 26 d. nutartis civ. b. Nr. 3K-3-303/2008 m. V.L. v. A.L. Bylų kategorija 78.2.1.

45/100 dalys dviejų kambarių buto ir į tai, kad atsakovas moka kas mėnesį po 150 Lt nepilnamečiam sūnui iš pirmosios santuokos išlaikyti, taip pat gyventojų turto ir pajamų deklaracijas, kuriose atsakovas nurodė faktiškai turimas dideles piniginių lėšų sumas bei kitus įrodymus. Teismo darytina išvada dėl išlaikymo dydžio klaidinga. Nagrinėtinu atveju teismas netaikė CK 3.192 straipsnio 2 dalyje įtvirtintą proporcingumo tarp vaiko poreikių ir tėvų turtinės padėties principą. Atsakovo turtinė padėtis leido teikti sūnui teismo nustatytą 250 Lt sumą kas mėnesį.

Aplinkybės, susijusios su vaiko (vaikų) poreikių pasikeitimu – padidėjimu ar sumažėjimu. Vaiko poreikiai yra kintantys, priklausantys nuo amžiaus, sveikatos būklės, gabumų ir kt., todėl išlaikymo dydis gali būti keičiamas iš esmės pasikeitus vaiko poreikiams (CK 3.201 straipsnis). Paprastai išlaidos vaikui išlaikyti didėja augant vaikui, tačiau teismas, spręsdamas, ar egzistuoja pagrindas keisti išlaikymo dydį, turi nustatyti ar padidėjimas vaiko poreikių yra esminis. Esminis vaiko poreikių pasikeitimas galėtų būti vaiko fiziologiškai būtinų poreikių (maisto, rūbų, avalynės ir kt.), vystymosi, kultūrinių, ugdymo (vaiko pradėjimas lankyti mokyklą, papildomo lavinimo būrelį ir kt.) ir kitų vaiko poreikių tenkinimo išlaidų padidėjimas. LAT konstatavo, jog „nuostatą, įtvirtintą CK 3.201 straipsnio 1 dalyje, kad išlaikymas gali būti peržiūrimas tik tada, kai iš esmės pasikeitė šalių turtinė padėtis, sistemiškai aiškinant su CK 3.192 straipsnio 2 dalimi, darytina išvada, kad išlaikymo dydžio peržiūrėjimas galimas ir iš esmės pasikeitus *nepilnamečių vaikų poreikiams*“.¹⁷²

Tais atvejais, kai išlaikymo dydis pakeičiamas, iškyla klausimas, nuo kada skaičiuoti padidintas ar sumažintas periodines išmokas, t. y. nuo kurio momento atsiranda tėvų pareiga mokėti padidintą ar sumažintą išlaikymo dydį. LAT pabrėžė, jog „sistemiškai aiškinant ir taikant nurodytų CK straipsnių teisės normas, darytina išvada, kad teismas, pripažindamas pagrįstu ieškinį dėl išlaikymo vaikui padidinimo, kartu konstatuoja (pripažįsta) ir tai, jog ieškinio dėl išlaikymo vaikui padidinimo pareiškimo metu jau egzistavo teisės požiūriu (CK 3.192, 3.201 straipsniai) reikšmingos faktinės aplinkybės, dėl kurių vaikas turėjo teisę gauti didesnę negu jam buvo priteistas išlaikymą, tačiau jo negavo. Vadinasi, pažeista vaiko teisė turi būti ginama nuo jos *atsiradimo dienos* (CK 3.200 straipsnis), ir tokia diena šiuo atveju laikytina ieškinio dėl išlaikymo dydžio padidinimo pareiškimo, bet ne teismo sprendimo dėl tokio ieškinio patenkinimo įsiteisėjimo diena“.¹⁷³

Tačiau Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktikoje galima rasti atvejų, kada pripažįstama, jog pakeistas išlaikymo dydis priteisiamas nuo to momento, kada realiai pasikeitė

¹⁷² LAT senato 2005 m. birželio 23 d. nutarimu Nr. 54 patvirtinta „Lietuvos Respublikos teismų praktikos taikant įstatymus, reglamentuojančius tėvų pareigą materialiai išlaikyti savo vaikus, apibendrinimo apžvalga“ // Teismų praktika. 2005, Nr. 23.

¹⁷³ LAT CBS teisėjų kolegijos 2005 m. spalio 10 d. nutartis civ. b. Nr. 3K-3-464/2005 m. *A.Dragūnienė v. J.Dragūnas*. Bylų kategorija 78.2.1.

skolininko gaunamos pajamos. Vienas iš pavyzdžių yra LAT 2005 m. gegužės 11 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-306/2005, kurioje buvo konstatuota, jog Šiaulių apygardos teismo civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija 2004 m. gruodžio 23 d. sprendimu netinkamai nustatė, jog ieškovo teikiamas sūnui Justui išlaikymas sumažinamas nuo teismo sprendimo priėmimo (ir įsiteisėjimo) dienos – 2004 m. gruodžio 23 d. Teisėjų kolegija sprendė, kad pagal byloje nustatytas aplinkybes teismas neteisingai nustatė sumažinto išlaikymo išieškojimo pradžią. Ieškovas, 2003 m. lapkričio 14 d. atleidžiamas iš darbo AB „Lietuvos Telekomas“, gavo 15 mėnesių vidutinio darbo užmokesčio dydžio vienkartinę išmoką; tai reiškia, kad visą šį laikotarpį ieškovo turtinė padėtis dar nebuvo iš esmės pablogėjusi, ieškovas disponavo tokio dydžio alga, į kurią atsižvelgiant buvo nustatytas 500 Lt kas mėnesį išlaikymas sūnui. Vadinas, ieškovo darbo pajamos iš esmės sumažėjo ir išlaikymo sūnui Justui dydis galėjo būti sumažintas nuo to laiko, kai praėjo 15 mėnesių nuo ieškovo gautos vienkartinės išmokos. Dėl teismo klaidos taikant materialinės teisės normą (CK 3.200 straipsnis) skundžiamas sprendimas pakeistinas – nustatyta, kad apeliacinės instancijos teismo 2004 m. gruodžio 23 d. sprendimu iki 250 Lt kas mėnesį sumažintas išlaikymas nepilnamečiam ieškovo sūnui Justui Kazlauskui išieškotinas nuo 2005 m. kovo 1 d. iki vaiko pilnametystės. Tačiau šis momento konstatavimas priešingas LAT 2005 m. birželio 8 d. nutartimi civilinėje byloje Nr. 3-K-3-337/2005 nustatytam pakeisto išlaikymo atsiradimo momentui. Šioje byloje LAT konstatavo, jog „pagrindas sumažinti išlaikymo dydį pagal principinį proporcingumo reikalavimą buvo jau ieškovo kreipimosi su atitinkamu ieškiniu momentu, sumažintas išlaikymas skaičiuojamas nuo šio momento, išskyrus, po šios datos jau sumokėtas didesnio dydžio išlaikymo sumas (CPK 762 straipsnio 3 dalis)“.¹⁷⁴

Specialios išlaikymo dydžio pakeitimo aplinkybės - aplinkybės, susijusios su papildomomis vaiko priežiūros išlaidomis. Šių aplinkybių atsiradimą suponuoja papildomų vaiko priežiūros išlaidų atsiradimas. „Priteisus išlaikymą kas mėnesį mokamomis periodinėmis išmokomis ar tam tikru turtu ir nustačius CK 3.201 straipsnio 2 dalyje įtvirtintus pagrindus, išlaikymas gali būti padidintas priteisiant papildomas vaiko priežiūros išlaidas viena kartine pinigų suma ar periodinėmis išmokomis tam tikrą laiką. Prireikus teismas gali priteisti atlyginti ir būsimas vaiko gydymo išlaidas. Aptartų papildomų vaiko priežiūros išlaidų priteisimas neturi įtakos priteistam pagrindiniam išlaikymui“.¹⁷⁵ Papildomos vaiko priežiūros išlaidos priteisiamos nepriklausomai nuo to, kokia forma yra priteistas vaikui išlaikymas – periodiniais mokėjimais, konkrečia suma ar tam tikru turtu. Papildomos vaiko priežiūros išlaidos tarp tėvų paskirstomos proporcingai jų turtinei padėčiai (CK 3.192 straipsnio 3 dalis). „Išnykus aplinkybėms, dėl kurių

¹⁷⁴ LAT CBS teisėjų kolegijos 2005 m. birželio 8 d. nutartis civ. b. Nr. 3K-3-337/2005 m. S.T. v. V.T. Bylų kategorija 78.2.1.

¹⁷⁵ LAT senato 2005 m. birželio 23 d. nutarimu Nr. 54 patvirtinta „Lietuvos Respublikos teismų praktikos taikant įstatymus, reglamentuojančius tėvų pareigą materialiai išlaikyti savo vaikus, apibendrinimo apžvalga“ // Teismų praktika. 2005, Nr. 23.

atsirado papildomos vaiko priežiūros išlaidos, asmuo, iš kurio buvo priteistas papildomas išlaikymas periodinėmis išmokomis, gali kreiptis į teismą dėl papildomo išlaikymo išieškojimo nutraukimo, jeigu teismo sprendimu nebuvo nustatytas tokio išieškojimo terminas“.¹⁷⁶ LAT pažymėjo, jog „papildomų vaiko priežiūros išlaidų priteisimas neturi įtakos priteistam pagrindiniam išlaikymui“.¹⁷⁷ LR CK 3.201 straipsnio 2 dalis numato galimybę priteisti atlyginti ir būsimas vaiko gydymo išlaidas.

Sprendžiant išlaikymo dydžio pakeitimo klausimą, turi būti laikomasi vieno iš pagrindinių šeimos teisinių santykių reglamentavimo principų – prioritetinės vaikų teisių ir interesų apsaugos ir gynimo principo, įtvirtinto CK 3.3 straipsnio 1 dalyje. LAT pažymėjo, jog „tuo atveju, kai sprendžiant išlaikymo dydžio klausimą gali būti paliesti ir pačių tėvų interesai, dėl priteisto išlaikymo gali sumažėti ar padidėti jų patenkinimas, turi būti randama protinga pusiausvyra tarp tėvų ir vaikų interesų, tačiau prioritetiškai atsižvelgiant į vaikų interesus (CK 3.3 straipsnio 1 dalis)“.¹⁷⁸ Šis principas taip pat leidžia daryti išvadą, jog tais atvejais, kai „sprendžiant ginčą dėl išlaikymo dydžio pakeitimo, tėvų turtinė padėtis objektyviai leidžia priteisti būtinų vaikui vystytis sąlygų sudarymą atitinkantį išlaikymą, toks pakankamas vaikų išlaikymas ir turi būti priteisiamas“.¹⁷⁹

Teikiamo materialinio išlaikymo dydžio pakeitimas yra būtinas siekiant išsaugoti proporcingumo principą tarp tėvų turtinės padėties bei vaiko poreikių. Šio pakeitimo pagrindai – tai aplinkybės, rodančios tėvų turtinės padėties bei vaiko poreikių esminius pokyčius, bei specialios aplinkybės, patvirtinančios papildomų išlaidų vaiko priežiūrai buvimą. Taigi iš esmės pasikeitus šalių turtinei padėčiai, bei vaiko poreikiams, atsiradus papildomoms vaiko priežiūros išlaidoms, priteisto išlaikymo dydis gali būti keičiamas. Mažinti priteistą išlaikymą galima esant esminiams vaiko poreikių bei skolininko turtinės padėties pasikeitimams, taip pat nustačius, jog ši padėtis pablogėjo tiek, jog, atsisakius sumažinti išlaikymo dydį, skolininkas negalėtų tenkinti būtinų, gyvybiškai svarbių savo poreikių, bei įvertinus turtinės padėties pasikeitimo priežastis.

¹⁷⁶ LAT senato 2005 m. birželio 23 d. nutarimas Nr. 54 „Dėl įstatymų, reglamentuojančių tėvų pareigą materialiai išlaikyti savo nepilnamečius vaikus, taikymo teismų praktikoje“ // Teismų praktika. 2005, Nr. 23.

¹⁷⁷ LAT senato 2005 m. birželio 23 d. nutarimu Nr. 54 patvirtinta „Lietuvos Respublikos teismų praktikos taikant įstatymus, reglamentuojančius tėvų pareigą materialiai išlaikyti savo vaikus, apibendrinimo apžvalga“ // Teismų praktika. 2005, Nr. 23.

¹⁷⁸ LAT CBS teisėjų kolegijos 2006 m. kovo 22 d. nutartis civ. b. Nr. 3K-3-216/2006 m. D.G., V.G. v. K.G. Bylų kategorija 78.2.1.

¹⁷⁹ LAT CBS teisėjų kolegijos 2005 spalio 10 d. nutartis civ. b. Nr. 3K-3-464/2005 m. A.D. v. J.D. Bylų kategorija 78.2.1.

IV. TĖVŲ PAREIGOS IŠLAIKYTI SAVO VAIKUS VYKDYMO KONTROLĖ

Išlaikymo atveju „tėvai, siekdami garantuoti, jog vaikas turėtų materialines sąlygas fiziškai ir socialiai vystytis, realizuoti ir tenkinti savo įgimtus ir įgytus gebėjimus, privalo šias pareigas vykdyti tinkamai“.¹⁸⁰ Tačiau ne visada šios pareigos vykdomos efektyviai, dažnai prireikia suinteresuotų asmenų įsikišimo, tame tarpe ir valstybės. Išlaikymo pareigos įvykdymo užtikrinimui būtinas kontrolės mechanizmas bei apibrėžtas subjektų ratas, įgyvendinantis šios kontrolės paskirtį.

Įstatyme nustatyta, kad asmeninę prievolę išlaikyti savo nepilnamečius vaikus tėvai vykdo geruoju arba priverstiniu būdu (CK 3.192 - 3.194 straipsniai). Vykdytas bendrąja prasme – tai atlikimas veiksmų, kuriais teisinių santykių dalyviai įgyvendina iš prievolių atsirandančias savo subjektes teises ir pareigas. Taigi galima išskirti dvi išlaikymo vykdymo rūšis:

1. *Savanoriškas išlaikymo vykdymas.* Tėvas ar motina, kuriam priteistas išlaikymas, šią pareigą vykdo be kitų subjektų įsikišimo, atsižvelgdami į teismo sprendimą ar nutartį, kurioje numatyta ši pareiga, išlaikymo dydį bei paskirtį. Šio vykdymo vienas iš aspektų yra tas, jog svarbus bendradarbiavimo momentas, kuris reiškia, jog „pasikeitus vaiko poreikiams ar atsiradus kitam pagrindui pakeisti vaikui priteisto išlaikymo dydį, vaiko išlaikymo lėšas tvarkantis asmuo turi apie tai informuoti kitą išlaikymą teikiantį asmenį“.¹⁸¹ Darytina išvada, jog „pats geriausias, operatyviausias ir ekonomiškiausias teismo sprendimo realizavimo kelias – savanoriškas jo įvykdymas, be prievartinio valstybės įsikišimo“.¹⁸² „Tačiau šiandieninės Lietuvos ir daugelio kitų valstybių aktualijos liudija, jog savanoriškas teismo sprendimo įvykdymas dar nėra tapęs neatskiriama teisinės kultūros dalimi“¹⁸³, todėl turi būti sukuriamas efektyvus teisinis kontrolės mechanizmas, užtikrinantis tinkamą bei operatyvų priimtų teismo sprendimų vykdymą.

2. *Priverstinis išlaikymo vykdymas.* „Jei skolininkas nevykdo teismo sprendimo savanoriškai, pradedamas priverstinio teismo sprendimo vykdymo procesas“.¹⁸⁴ Tai valstybės prievartinės galios naudojimas vykdytiniams reikalavimams įgyvendinti, t. y. teisinių priemonių visuma, kurią antstolis turi teisę taikyti jeigu skolininkas sprendimo neįvykdo gera valia. Įstatymų leidėjas valstybės įgaliotam asmeniui - antstoliui - suteikia teises priemones vykdyti vykdomuosius dokumentus priverstinai, jeigu asmuo, kompetentingos institucijos įpareigotas

¹⁸⁰ LAT CBS teisėjų kolegijos 2005 m. balandžio 15 d. nutartis civ. b. Nr. 3K-3-193/2005 m. Ž. K. v. V.V. Bylų kategorija 75.8, 78.2.1.

¹⁸¹ LAT CBS teisėjų kolegijos 2008 m. vasario 8 d. nutartis civ. b. Nr. 3K-3-77/2008 m. Ž. V. v. D.V. Bylų kategorija 78.2.1.

¹⁸² Stauskienė E. Teismo vaidmuo vykdymo procese: daktaro disertacija. socialiniai mokslai: teisė (01s)/ LTU. - Vilnius, 2006. P. 64.

¹⁸³ Ten pat.

¹⁸⁴ Laužikas E., Mikelėnas V., Nekrošius V. Civilinio proceso teisė. Vilnius: Justitia, 2005. T. 2. P. 168.

įvykdyti prievolę, jos nevykdo gera valia. Taigi šio vykdymo atveju įtraukiamas tretysis asmuo – antstolis, kuris remdamasi LR CPK 624 straipsnio nuostatomis, turi teisę nukreipti išieškojimą į skolininko darbo užmokestį, turtą bei turtines teises ir taip užtikrinti išlaikymo pareigos vaikui vykdymą.

Teisės normose tėvų pareigos išlaikyti savo vaikus įtvirtinimas dar neužtikrina vaiko teisės į išlaikymą tinkamo realizavimo. Tam būtina kontrolė, kuri garantuotų visapusišką nepilnamečio vaiko išlaikymo teisės realizavimą bei užtikrintų tėvų išlaikymo pareigos tinkamą bei operatyvų vykdymą. Svarbu valstybėje sukurti šios kontrolės mechanizmą bei apibrėžti jį įgyvendinančių subjektų ratą. Galima išskirti šiuos tėvų pareigos išlaikyti savo vaikus vykdymo kontrolės subjektus:

1. *Vaiko atstovai.* „Tėvai pareigą išlaikyti savo vaikus privalo vykdyti, nepriklausomai nuo jų bendro gyvenimo su vaiku. Kiekvienas iš jų, atsižvelgiant į jų turtinę padėtį, privalo teikti vaikui atitinkamą materialinį išlaikymą, todėl jie turi teisę kontroliuoti vienas kitą, kaip tokia pareiga yra vykdoma, nepriklausomai nuo to, ar išlaikymas teikiamas geruoju, ar vykdant teismo sprendimą“.¹⁸⁵ Vaiko atstovas tais atvejais, kai tėvas, kuriam priteistas išlaikymas geruoju nevykdo išlaikymo pareigos vaikui, turi teisę inicijuoti priverstinį šios pareigos vykdymą, t. y. kreiptis į teismą dėl vykdomojo dokumento išdavimo, o vėliau į antstolį dėl teismo sprendimo priverstinio vykdymo. Atkreiptinas dėmesys, jog šiuo atveju efektyvus bei operatyvus kontrolės mechanizmas priklauso nuo vaiko atstovo apdairumo, nes vykdymo procesas negali būti pradedamas skolininko iniciatyva. Teismo sprendimo priverstinio vykdymo proceso metu išieškotojo įstatyminis atstovas turi teisę kontroliuoti, kaip vykdoma išlaikymo pareiga. Šią teisę suteikia LR CPK 638 straipsniu įtvirtintos kreditoriaus teisės. Tais atvejais, kai vykdomasis dokumentas išsiunčiamas priverstinai vykdyti į skolininko darbovietę, t. y. išlaikymą išskaičiuoti iš skolininko darbo užmokesčio, teisingą išskaičiavimą iš darbo skolininko darbo užmokesčio bei jam prilygintų išmokų, taip pat jų pervedimą kontroliuoja išieškotojo įstatyminis atstovas, o nesant galimybei, jo prašymu tai patikrina antstolis (LR CPK 743 straipsnis).

2. *Valstybinės vaiko teisių apsaugos institucijos.* Lietuvoje vaiko teisių apsaugos institucijos yra rajonų (miestų) savivaldybių vaiko teisių apsaugos tarnybos. Vaiko teisių apsaugos tarnybų svarbiausi uždaviniai yra užtikrinti vaiko teisių apsaugą, vaiko teisių apsaugą reglamentuojančių įstatymų ir kitų teisės aktų įgyvendinimą ir priežiūrą, ginti vaiko teises bei šalinti aplinkybes, dėl kurių pažeidžiamos vaiko teisės. „Teismas, spręsdamas klausimą dėl nepilnamečio vaiko išlaikymo ir nustatęs, kad vaikas ilgiau kaip mėnesį negauna išlaikymo iš asmenų, privalančių jį išlaikyti pagal įstatymą (CK 3.192 straipsnio 1 dalis, 3.236–3.237

¹⁸⁵ LAT CBS teisėjų kolegijos 2003 m. rugsėjo 29 d. nutartis civ. b. Nr. 3K-3-874/2003 m. *J.Varpnickaitė – Mažylienė v. F.A.Stanis*. Bylų kategorija 78.2.

straipsniai), praneša Valstybinei vaiko teisių apsaugos institucijai, kad ši imtųsi įstatyme įtvirtintų priemonių, jog būtų apgintos vaiko teisės (Konstitucijos 38 straipsnio 2 dalis, Vaiko teisių konvencijos 4 straipsnis, CK 3.163 straipsnio 4 dalis, Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymo 58–60 straipsniai)¹⁸⁶. Mūsų nuomone, visų pirma, įstatymas galėtų suteikti teisę teismui, nagrinėjančiam išlaikymo bylą bei nustatančiam, jog tėvai nevykdo pareigos išlaikyti savo vaikus daugiau kaip mėnesį be pateisinančių priežasčių, skirti baudą pažeidėjui, o paskui įpareigoti valstybines vaiko teisių apsaugos institucijas imtis veiksmų, jog būtų apgintos vaiko teisės.

3. *Prokuroras*. Įstatymas numato, jog prokuratūra – tai viena iš ikiteisminio tyrimo institucijų, kuri turi teisę kreiptis į teismą, gindama vaikų teises, kadangi vaiko teisių gynība yra susijusi su viešojo intereso apsauga. LR BK 164 straipsnis nustato atsakomybę, kada tyčia vengiama išlaikyti vaiką, pavyzdžiui, skolininkas tyčia nedirba arba dirba nelegaliai, simuliuoja ligą, slepia savo pajamas, jas išvaisto ir pan. Prokuroras yra vienas iš subjektų, turinčių teisę incijuoti šios atsakomybės taikymą.

4. *Vaikų išlaikymo fondo administracija*. LR vaikų išlaikymo fondo įstatymas įtvirtina nuostatą, jog tais atvejais, kai Fondų administracija, nustačiusi, kad asmuo turi pajamų ir turto, bet piktybiškai vengia grąžinti skolą valstybei bei teikti išlaikymą savo vaikams, įgys teisę reikalauti pradėti ikiteisminį tyrimą dėl skolininko baudžiamosios atsakomybės nustatymo už vengimą mokėti išlaikymą vaikams.

5. *Antstolis*. LR antstolių įstatymo 4 straipsnis numato, jog „antstolis, vykdydamas vykdomuosius dokumentus, privalo imtis visų teisėtų priemonių tinkamai apginti išieškotojo interesus, nepažeisdamas kitų vykdymo proceso dalyvių teisių ir teisėtų interesų“¹⁸⁷. Teismo sprendimai išlaikymo bylose yra skubaus vykdymo, todėl antstolis turi imtis visų teisinių priemonių, jog sprendimas būtų kuo greičiau bei realiai įvykdytas, ir aktyviai padėti šalims ginti jų teises bei įstatymų saugomus interesus (CPK 634 bei 661 straipsniai.). Antstolis, atlikdamas priverstinio vykdymo veiksmus, kartu įgyvendina ir vykdymo kontrolės funkciją, t. y. kontroliuoja, kaip skolininkas vykdo išlaikymo pareigą vaikui. Skolininkui gali būti leidžiama pervesti periodines išmokas į antstolio depozitinę sąskaitą (Sprendimų vykdymo instrukcijos 43 punktas) arba tiesiogiai į kreditoriaus (dažniausiai išlaikymo atveju į kreditoriaus įstatyminės atstovės) konkrečiai atidarytą sąskaitą, nurodytą vykdomajame dokumente. Šių pavedimų atlikimą kontroliuoja antstolis. Tais atvejais, kai vykdomasis dokumentas išsiunčiamas priverstinai vykdyti į skolininko darbovietę, t. y. išlaikymą išskaičiuoti iš skolininko darbo užmokesčio, teisingo išskaičiavimo iš skolininko darbo užmokesčio bei jam prilygintų išmokų,

¹⁸⁶ LAT senato 2005 m. birželio 23 d. nutarimas Nr. 54 „Dėl įstatymų, reglamentuojančių tėvų pareigą materialiai išlaikyti savo nepilnamečius vaikus, taikymo teismų praktikoje“ // Teismų praktika. 2005, Nr. 23.

¹⁸⁷ LR antstolių įstatymas // Valstybės žinios. 2002, Nr. 53 – 2042.

taip pat jų pervedimo atsilieję kontrolę atlieka antstolis, t. y. tik išieškotojo įstatyminės atstovės prašymu (CPK 743 straipsnis). Pažymėtina, jog įstatymas turėtų nustatyti tiesioginę antstolio pareigą kreiptis į ikiteisminio tyrimo institucijas dėl baudžiamosios atsakomybės taikymo piktybiškai nevykdančiam išlaikymo pareigos skolininkui.

Apibendrinus galima teigti, jog kontrolė būtina, jog tėvų pareiga išlaikyti savo vaikus būtų tinkamai įvykdyta. Valstybės teisinėje sistemoje turi būti sukurtas apibrėžtas subjektų ratas, kuriam atitektų šios kontrolės įgyvendinimo funkcijos. Dabartinėje nacionalinėje teisinėje sistemoje nėra konkrečios teisės normos, įtvirtinančios tėvų pareigos išlaikyti savo vaikus vykdymo kontrolę bei šios kontrolės subjektus, tai netiesiogiai išplaukia iš atskirų teisės aktų. Tėvų pareigos išlaikyti savo vaikus vykdymo kontrolės subjektai galėtų būti vaiko atstovas, valstybinės vaiko teisių apsaugos institucijos, prokuroras, vaikų išlaikymo fondo administracija, antstolis.

IŠVADOS IR REKOMENDACIJOS

1. Tėvų pareiga išlaikyti savo vaikus atsiranda giminystės bei įvaikinimo santykių pagrindu. Tai išlaikymo pievolės sudedamasis elementas, kurio pagrindinis įgyvendinimo tikslas – garantuoti vaiko teisę turėti materialines sąlygas fiziškai ir socialiai vystytis, realizuoti ir tenkinti savo įgimus ir įgytus gebėjimus. Tėvų pareigos išlaikyti savo vaikus nevykdymas pateisinamas tik išimtiniais, nepriklausančiais nuo tėvų valios, atvejais.

2. Tėvų pareiga išlaikyti savo vaikus *atsiranda* nuo vaiko gimimo dienos. Šios nuostatos turi būti laikomasi ir tais atvejais, kada nuginkijama tėvystė (motinystė) bei patvirtinama kito asmens tėvystė (motinystė). Tačiau jeigu vaiko kilmė iš tėvo ar motinos yra nustatoma ne šiam gimus, o esant vyresniam, pati išlaikymo pareiga atsiranda nuo vaiko gimimo, tačiau išlaikymo priteisimo terminas ribojamas trejais metais iki ieškinio pareiškimo dienos. Kitas svarbus momentas yra tas, jog išlaikymas yra *priteisiamas* nuo tos dienos, kada atsirado teisė jo reikalauti, t. y. kada tėvas ar motina nebevykdo savo pareigos materialiai išlaikyti vaikus. Laikinas išlaikymas, kaip laikinoji apsaugos priemonė, turi būti taikomas nuo teismo nutarties priėmimo iki teismo sprendimo priėmimo dienos.

3. Išlaikymo įsiskolinimas gali atsirasti dėl to, kad išlaikymas neteikiamas iš viso ar jeigu jis neteikiamas iš dalies, t. y. teikiamas tik tokio dydžio aprūpinimas, kuris nepatenkina vaiko visų būtinų poreikių. Teismas, kilus ginčui dėl išlaikymo įsiskolinimo priteisimo, siekdamas priimti teisėtą ir pagrįstą sprendimą, turi imtis priemonių, kad būtų nustatytos šios reikšmingos faktinės aplinkybės: (a) vaiko poreikiai, (b) kiekvieno iš tėvų turtinė padėtis, (c) būtinas išlaikymo dydis, proporcingas vaiko poreikiams ir tėvų turtinei padėčiai, (d) kokią dalį reikalingo išlaikymo teikė kiekvienas iš tėvų ginčijamu laikotarpiu, (e) nuo kurio momento vaiko tėvas ar motina nebevykdė savo pareigos materialiai išlaikyti savo vaikus. Lietuvos teismų praktikoje retai galima rasti pavyzdžių, kada priteisiant išlaikymo įsiskolinimą, kartu taikomas pievolės įvykdymo užtikrinimo būdas – delspinigiai.

4. Vaikui sulaukus pilnametystės išnyksta tėvams teisinė pareiga išlaikyti vaiką. Tai yra tik bendroji taisyklė, nurodanti, jog tėvų išlaikymo pareiga baigiasi vaikui sulaukus pilnametystės, tačiau teismas gali priteisti išlaikymą pilnamečiams vaikams pagal CK 3.19 straipsnio 3 dalį esant šioms sąlygoms: sunki vaikų turtinė padėtis; tėvai turi turėti galimybių išlaikymui teikti; negalima iš esmės pabloginti paramą teikiančių tėvų ir kitų šeimos narių turtinės padėties; išlaikymo priteisimas turi nedaryti esminės žalos jį teikiantiems tėvams ar kitiems asmenims; priteistą paramą turi būti įmanoma įvykdyti; tėvams patiems turi būti nereikalinga parama, globa ir pan.; paramos reikalingas pilnametis vaikas turi būti išnaudojęs visas protingas galimybes pats pasirūpinti mokytis reikalingomis lėšomis ir kt.

5. Vaikų išlaikymo prievolė priklauso vaiko tėvams, tačiau jiems dėl objektyvių ar subjektyvių priežasčių negalint išlaikyti savo vaikų, išlaikymo prievolė yra nukreipiama į artimuosius asmenis. Tačiau Lietuvos teismų praktikoje normos, nustatančios išlaikymo gavimą iš kitų artimųjų giminaičių, yra netaikomos.

6. Vaikas yra savarankiškas teisės subjektas, turintis atskirą nuo savo tėvų turtą. Vaiko ir jo tėvų turto atskyrimo principas įpareigoja teismą priteisti išlaikymą vaikui, o ne jo turto uzufruktoriui. Todėl išlaikymo prievolės kreditorius yra vaikas, o skolininkais laikytini abu vaiko tėvai. Motina ar tėvas, reikalaujantys priteisti vaikui išlaikymą, yra ne vaiko išlaikymo prievolės subjektas, o teisėtas nepilnamečio vaiko atstovas. Todėl rekomenduotina pakeisti LR CPK 631 straipsnio 1 dalies 1 punktą, kuris nustato, jog vykdomasis dokumentas grąžinamas išieškotojo prašymu. Kadangi vaiko motina (tėvas), reikalaujanti(-is) išlaikymo priteisimo, nėra kreditorius(-ė), o įstatyminis atstovas(-ė), įgyvendinantis(-i) vaiko – išlaikymo prievolės kreditoriaus - interesus. Taigi vykdomasis dokumentas išlaikymo atveju turėtų būti grąžinamas išieškotojo įstatyminio atstovo(-ės) prašymu.

7. CK 3.204 straipsnyje įtvirtinta valstybės pareiga išlaikyti nepilnamečius vaikus, ilgiau kaip mėnesį negaunančius išlaikymo, apima socialinės paramos teikimą. Ši socialinė parama savo prigimtimi negali būti prilyginama vaiko išlaikymui, kadangi šeimose, kuriose vaikai yra išlaikomi abiejų tėvų, papildomai skiriama ir socialinė parama. Valstybė regreso tvarka gali išieškoti vaikui suteiktas lėšas iš nepilnamečių vaiką išlaikyti privalėjusių asmenų. Praktikoje ši regreso teisė gali susidurti su tokiais problemomis - kaip skolininkų nemokumas, vengimas grąžinti lėšas valstybei, piktnaudžiavimas ir pan. Vienas iš būtinų regreso teisės efektyvaus įgyvendimo pagrindų – regreso teisės modelio sukūrimas.

8. Prioritetinis vaiko teisių ir interesų apsaugos principas teismų praktikoje taikomas gan plačiai. Juo vadovaujamosi sprendžiant klausimus dėl išlaikymo dydžio ir formos nustatymo, nagrinėjant įrodymų pakankamumą, sprendžiant kitus su vaiko išlaikymu susijusius klausimus. LAT ne kartą, spręsdamas išlaikymo ir dydžio klausimus bei siekdamas išlaikyti balansą tarp vaiko poreikių ir tėvų galimybių, pažymėjo, jog šių kriterijų pusiausvyrą padeda išlaikyti prioritetinis vaiko teisių ir interesų apsaugos principas, kuriuo visais atvejais privalo vadovautis teismas, spręsdamas ne tik vaikų išlaikymo, bet ir kitus su vaiku susijusius klausimus.

9. Proporcingumo principas arba „pagal poreikius ir galimybes“ principas – vienas svarbiausių kriterijų siekiant išlaikyti protingą vaiko interesų ir tėvų galimybės teikti išlaikymą pusiausvyrą. Šio principo svarba pasireiškia dviem aspektais – nustatant išlaikymo dydį, paremtą vaiko interesais bei tėvų turtine padėtimi, bei paskirstant išlaikymo pareigą tarp tėvų. Teismai turi vadovautis šiuo principu tam, kad būtų užtikrintas teisingas, protingas bei sąžiningas

išlaikymo nustatymas. Tačiau Lietuvos teismų praktikoje dažnai klystama neteisingai paskirstant išlaikymo pareigą tarp tėvų bei priteisiant vienam iš tėvų neprotingo dydžio išlaikymą.

10. Lygiateisiškumo principas išlaikyme pasireiškia dviem aspektais: tėvų lygiateisiškumu bei vaikų lygiateisiškumu. Šiais kriterijais dažnai remiasi ir Lietuvos teismai, sprenddami išlaikymo klausimus bei paskirstydami išlaikymo pareigą. Taigi lygiateisiškumo principas apima tėvų lygias teisas teikti išlaikymą bei vaikų lygias teises gauti jį. Šio principo nesilaikymas galimas tik išimtiniais atvejais, įvertinus subjektyvias bei objektyvias priežastis, liečiančias vaiko bei jį išlaikančių tėvų interesus.

11. Nuosavybės teisę į tam tikrą turtą nepilnametis gali įgyti įvairiais būdais: paveldėti, gauti kaip dovaną, kaip darbo užmokestį, stipendiją, laimėti loterijoje ir pan. Vienas iš jų yra išlaikymo gavimas. Vaiko ir jo tėvų turto atskyrimo principas įpareigoja teismą priteisti išlaikymą vaikui, o ne jo turto uzufruktoriui (vaiko motinai ar tėvui, su kuriuo lieka gyventi vaikas). Todėl teismai privalo sprendimo rezoliucinėje dalyje aiškiai nurodyti, jog išlaikymas priteisiamas vaikui, o ne tėvui, su kuriuo lieka vaikas.

12. Materiali tėvų pareigų vaikams atlikimo išraiška yra tinkamo išlaikymo forma ir dydis, tai yra esminiai vaiko išlaikymo pareigos vykdymo tinkamumo vertinimo kriterijai. Todėl vaiko išlaikymui užtikrinti turi būti parinktas vaikui naudingiausias išlaikymo būdas, kuris turėtų užtikrinti nuolatinį lėšų tiekimą.

13. Tinkama išlaikymo forma – tai naudingiausias išlaikymo būdas, kuriuo garantuojamas vaiko poreikių įgyvendinimas. Todėl suinteresuotų asmenų, o dažnai ir teismo iniciatyva turi būti parinkta tokia išlaikymo forma, kuri maksimaliai patenkintų vaiko poreikius, atsižvelgiant į vaiko interesus ir tėvų turtinę padėtį. Išlaikymo formos parinkimo kriterijai yra šie: vaiko poreikiai, jo amžius, sveikatos būklė, tėvų turtinė padėtis, tėvų turto struktūra, gaunamų pajamų dydis, periodiškumas, tėvo (motinos) gebėjimas tinkamai tvarkyti turtą ir kita. Išlaikymo formos pakeitimo pagrindų įstatyme tiesiogiai nenustatyta, todėl teismas, sprenddamas išlaikymo formos pakeitimo klausimą, turi vadovautis bendraisiais šeimos santykių teisinio reglamentavimo principais, taip pat atsižvelgti į vaikų išlaikymo instituto paskirtį. Nustatant bei pakeičiant išlaikymo formą svarbus teismo vaidmuo. Tačiau Lietuvos teismai retai savo iniciatyva nustato ar pakeičia išlaikymo formą.

14. Išlaikymo dydis – tai viena iš priemonių, leidžiančių įgyvendinti vaiko poreikius, bei įtakojančių vaiko vystymuisi. Teismų praktikoje nustatant išlaikymo dydį remiamasi dviem orientaciniais kriterijais – MMA ir bazine socialine išmoka. Išlaikymo dydis turi atitikti MMA dydį, tačiau atsižvelgiant į bylos aplinkybes, neturėtų būti mažesnis už bazinę socialinę išmoką. Vaiko poreikiai ir tėvų turtinė padėtis turi būti nustatinėjami kiekvieną kartą sprendžiant

išlaikymo priteisimo ar jo dydžio pakeitimo klausimą. Tik nustačius šiuos reikšmingus kriterijus, galima nustatyti proporcingumo principą atitinkantį išlaikymo dydį.

15. Teikiamo materialinio išlaikymo dydžio pakeitimas yra būtinas siekiant išsaugoti proporciją tarp tėvų turtinės padėties bei vaiko poreikių. Šio pakeitimo pagrindai – tai aplinkybės, rodančios tėvų turtinės padėties bei vaiko poreikių esminius pokyčius, bei specialios aplinkybės, patvirtinančios papildomų išlaidų vaiko priežiūrai buvimą. Taigi iš esmės pasikeitus šalių turtinei padėčiai, bei vaiko poreikiams, atsiradus papildomoms vaiko priežiūros išlaidoms, priteisto išlaikymo dydis gali būti keičiamas. Mažinti priteistą išlaikymą galima esant esminiams vaiko poreikių bei skolininko turtinės padėties pasikeitimams, taip pat nustačius, jog ši padėtis pablogėjo tiek, jog, atsisakius sumažinti išlaikymo dydį, skolininkas negalėtų tenkinti būtinų, gyvybiškai svarbių savo poreikių, bei įvertinus turtinės padėties pasikeitimo priežastis.

16. Teisės normose tėvų pareigos išlaikyti vaikus įtvirtinimas dar neužtikrina vaiko teisės į išlaikymą tinkamo realizavimo. Tam būtina kontrolė, kuri garantuotų visapusišką nepilnamečio vaiko išlaikymo teisės įgyvendinimą bei užtikrintų tėvų išlaikymo pareigos efektyvų bei operatyvų vykdymą. Svarbu valstybėje sukurti šios kontrolės mechanizmą bei apibrėžti jį įgyvendinančių subjektų ratą. Lietuvos teisinėje sistemoje nėra konkrečios teisės normos, įtvirtinančios tėvų pareigos išlaikyti savo vaikus vykdymo kontrolę bei šios kontrolės subjektus, tai netiesiogiai išplaukia iš atskirų teisės aktų. Tėvų pareigos išlaikyti savo vaikus vykdymo kontrolės subjektai galėtų būti vaiko atstovas, valstybinės vaiko teisių apsaugos institucijos, prokuroras, vaikų išlaikymo fondo administracija, antstolis.

17. Darbo metu hipotezė – tėvų pareiga išlaikyti savo vaikus kyla iš tėvų prigimtinės išlaikymo prievolės būti atsakingiems už jų padėtį iki jų pilnametystės - pasitvirtino iš dalies. Tėvų pareiga išlaikyti savo vaikus – tai prigimtinės išlaikymo prievolės elementas, kurio pagrindinis tikslas – suteikti pakankamą materialinį aprūpinimą vaikui, patenkinti jo svarbiausius poreikius. Tačiau ši tėvų pareiga neapsiriboja vaikų pilnametyste. Todėl teismai, įvertinę visetą faktinių aplinkybių, gali priteisti išlaikymą pilnamečiui vaikui.

NAUDOTOS LITERATŪROS SĄRAŠAS

Norminiai teisės aktai

1. Lietuvos Respublikos Konstitucija // Valstybės žinios. 1992, Nr. 31 – 953.
2. Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas // Valstybės žinios. 2000, Nr. 89 – 2741.
3. Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas // Valstybės žinios. 2000, Nr. 54 - 1556.
4. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso patvirtinimo, įsigaliojimo ir įgyvendinimo įstatymas // Valstybės žinios. 2000, Nr. 74 – 2262.
5. Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodeksas // Valstybės žinios. 2002, Nr. 36 - 1340.
6. LR antstolių įstatymas // Valstybės žinios. 2002, Nr. 53 – 2042.
7. Lietuvos Respublikos gyventojų pajamų garantijų įstatymas // Valstybės žinios. Nr. 1990, Nr. 30 - 711.
8. Lietuvos Respublikos neįgaliųjų socialinės integracijos įstatymas // Valstybės žinios. 2005, Nr. 127 - 4534.
9. Lietuvos Respublikos išmokų vaikams įstatymas // Valstybės žinios. 2004, Nr. 88 - 3208.
10. Lietuvos Respublikos prokuratūros įstatymas // Valstybės žinios. 1994, Nr. 81 - 1514.
11. Lietuvos Respublikos piniginės socialinės paramos mažas pajamas gaunančioms šeimoms (vieniems gyvenantiems asmenims) įstatymas // Valstybės žinios. 2003, Nr. 73 - 3352.
12. Lietuvos Respublikos Santuokos ir šeimos kodeksas // Valstybės žinios. 1969, Nr. 21 - 186.
13. Lietuvos Respublikos Santuokos ir šeimos kodekso 81 straipsnio pakeitimo įstatymas // Valstybės žinios. 1997, Nr. 99 - 2507.
14. LR socialinės apsaugos išmokų atskaitos rodiklių ir bazinio bausmių ir nuobaudų dydžio nustatymo įstatymas // Valstybės žinios. 2008, Nr. 149 – 6013.
15. Lietuvos Respublikos tarptautinių sutarčių įstatymas // Valstybės žinios. 1999, Nr. 60 - 1948.
16. Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymas // Valstybės žinios. 1996, Nr. 33 – 807.
17. Lietuvos Respublikos valstybinių šalpos išmokų įstatymas // Valstybės žinios. 2004 Nr. 21 - 619.
18. LR vaikų išlaikymo fondo įstatymas // Valstybės žinios. 2006, Nr. 144 - 5464.

19. Lietuvos Respublikos Seimo nutarimas „Dėl vaiko gerovės valstybės politikos koncepcijos patvirtinimo“ // Valstybės žinios. 2003, Nr. 52 - 2316.
20. LR teisingumo ministro 2005 m. spalio 27 d. įsakymu Nr. 1R-352 patvirtinta Sprendimų vykdymo instrukcija // Valstybės žinios. 2005, Nr. 130 – 4682.
21. 1975 m. Europos konvencija dėl nesantuokinių vaikų teisinio statuso // Valstybės žinios. 1997, Nr. 60-1404.
22. Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija // Valstybės žinios. 1995, Nr. 40-987.
23. 1989 m. Jungtinių Tautų vaiko teisių konvencija // Valstybės žinios. 1995, Nr. 60 – 1501.

Teismų praktika

24. Europos žmogaus teisių teismo byla *Marckx v. Belgija*, Nr. 6833/74, 1979.
25. LR Konstitucinio teismo 1996 m. sausio 24 d. nutarimas „Dėl LR akcinių bendrovių įstatymo 10 straipsnio pirmosios dalies bei 501 straipsnio pirmosios dalies normų ir LR valstybinio turto pirminio privatizavimo įstatymo 2 straipsnio antrosios dalies bei 14 straipsnio šeštosios dalies nuostatų atitikimo LR Konstitucijai“ // Valstybės žinios. 1996, Nr. 9 - 228.
26. LAT senato 1999 m. gruodžio 31 d. nutarimas Nr. 24 „Įstatymo taikymo teismų praktikoje nagrinėjant įvaikinimo bylas“ // Teismų praktika. 1999, Nr. 12.
27. LAT CBS teisėjų kolegijos 2000 m. balandžio 19 d. nutartis civ. b. Nr. 3K-3-471/2000 m. *V.Ž. v. R.Ž.* Bylų kategorija 19.
28. LAT CBS teisėjų kolegijos 2002 m. gegužės 29 d. nutartis civ. b. Nr. 3K-3-790/2002 m. *E. Andriuškienė v. A. Andriuška*. Bylų kategorija 72.2.
29. LAT senato 2002 m. birželio 21 d. nutarimas Nr. 35 „Dėl įstatymo taikymo teismų praktikoje, nustatant nepilnamečių vaikų gyvenamąją vietą, tėvams gyvenant skyrium“ // Teismų praktika. 2002, Nr. 17.
30. LAT CBS teisėjų kolegijos 2003 m. sausio 17 d. nutartis civ. b. Nr. 3K-7-96/2003 m. *J. Jakimavičienė v. P. Jakimavičius*. Bylų kategorija 78.2.
31. LAT CBS teisėjų kolegijos 2003 m. rugsėjo 29 d. nutartis civ. b. Nr. 3K-3-874/2003 m. *J. Varpnickaitė – Mažylienė v. F. A. Stanis*. Bylų kategorija 78.2.
32. LAT CBS teisėjų kolegijos 2004 m. balandžio 26 d. nutartis civ. b. Nr. 3K-3-259/2004 m. *V. Sinkevič v. M. Sinkevič*. Bylų kategorija 78.2.

33. LAT CBS teisėjų kolegijos 2005 m. sausio 12 d. nutartis civ. b. Nr. 3K-3-37/2005 m. *R.Z. v. A.J.* Bylų kategorija 78.2.1.
34. LAT CBS teisėjų kolegijos 2005 m. sausio 26 d. nutartis civ. b. Nr. 3K-3-36/2005 m. *R.Bogvilaitė v. M.Urbonas*. Bylų kategorija 78.2.1.
35. LAT CBS teisėjų kolegijos 2005 m. kovo 30 d. nutartis civ. b. Nr. 3K-3-208/2005 m. *R.L. v. V.L.* Bylų kategorija 78.2.1.
36. LAT CBS teisėjų kolegijos 2005 m. balandžio 15 d. nutartis civ. b. Nr. 3K-3-193/2005 m. *Ž.K. v. V.V.* Bylų kategorija 75.8, 78.2.1.
37. LAT CBS teisėjų kolegijos 2005 m. gegužės 11 d. nutartis civ. b. Nr. 3K-3-306/2005 m. *I.K. v. A.K.* Bylų kategorija 78.2.1.
38. LAT CBS teisėjų kolegijos 2005 m. birželio 8 d. nutartis civ. b. Nr. 3K-3-337/2005 m. *S.T. v. V.T.* Bylų kategorija 78.2.1.
39. LAT senato 2005 m. birželio 23 d. nutarimu Nr. 54 patvirtinta „Lietuvos Respublikos teismų praktikos taikant įstatymus, reglamentuojančius tėvų pareigą materialiai išlaikyti savo vaikus, apibendrinimo apžvalga“ // Teismų praktika. 2005, Nr. 23.
40. LAT senato 2005 m. birželio 23 d. nutarimas Nr. 54 „Dėl įstatymų, reglamentuojančių tėvų pareigą materialiai išlaikyti savo nepilnamečius vaikus, taikymo teismų praktikoje“ // Teismų praktika. 2005, Nr. 23.
41. LAT CBS teisėjų kolegijos 2005 m. spalio 10 d. nutartis civ. b. Nr. 3K-3-464/2005 m. *A.D. v. J.D.* Bylų kategorija 78.2.1.
42. LAT CBS teisėjų kolegijos 2005 m. lapkričio 14 d. nutartis civ. b. Nr. 3K-3-575/2005 m. *A.S. v. A1.S.* Bylų kategorija 75.4.1; 78.2.1.
43. LAT CBS teisėjų kolegijos 2005 m. lapkričio 30 d. nutartis civ. b. Nr. 3K-3-620/2005 m. *D.V. v. G.V.* Bylų kategorija 75.4.3; 75.8; 78.2.1.
44. LAT CBS teisėjų kolegijos 2006 m. vasario 1 d. nutartis civ. b. Nr. 3K-3-79/2006 m. *D.D. v. R.V.* Bylų kategorija 78.2.1.
45. LAT CBS teisėjų kolegijos 2006 m. kovo 29 d. nutartis civ. b. Nr. 3K-3-236/2006 m. *L.S. v. V.S.* Bylų kategorija 78.2.1.
46. LAT CBS teisėjų kolegijos 2006 m. kovo 22 d. nutartis civ. b. Nr. 3K-3-216/2006 m. *D. G., V.G. v. K.G.* Bylų kategorija 78.2.1.
47. LAT CBS teisėjų kolegijos 2006 m. balandžio 26 d. nutartis civ. b. Nr. 3K-3-302/2006 m. *I.J.(L) v. V.U.* Bylų kategorija 30.10; 32.2; 77.3; 77.4.2; 78.2.1
48. LAT CBS teisėjų kolegijos 2006 m. gegužės 17 d. nutartis civ. b. Nr. 3K-3-341/2006 m. *E.M. v. I.M.* Bylų kategorija 78.2.1.

49. LAT CBS teisėjų kolegijos 2006 m. birželio 5 d. nutartis civ. b. Nr. 3K-3-368/2006 m. *M.O. v. V.M.* Bylų kategorija 76.4; 78.2.1.
50. LAT CBS teisėjų kolegijos 2006 m. birželio 14 d. nutartis civ. b. Nr. 3K-3-401/2006 m. *D.B. v. R.B.* Bylų kategorija 78.2.1.
51. LAT CBS teisėjų kolegijos 2006 m. rugsėjo 13 d. nutartis civ. b. Nr. 3K-3-469/2006 m. *A.S. v. R.S.* Bylų kategorija 78.2.
52. LAT CBS teisėjų kolegijos 2006 m. lapkričio 22 d. nutartis civ. b. Nr. 3K-3-628/2006 m. *A.B. v. V.U.* Bylų kategorija 78.2.1.
53. LAT CBS teisėjų kolegijos 2007 m. sausio 29 d. nutartis civ. b. Nr. 3K-3-21/2007 m. *Z.T. v. R.T.* Bylų kategorija 77.4.2, 78.2.1.
54. LAT CBS teisėjų kolegijos 2007 m. vasario 7 d. nutartis civ. b. Nr. 3K-7-6/2007 m. *G.K. v. G.S.* Bylų kategorija 75.4; 75.9; 78.2.1; 83.5; 83.6.
55. LAT CBS teisėjų kolegijos 2007 m. vasario 19 d. nutartis civ. b. Nr. 3K-3-47/2007 m. *D.P. v. G.P.* Bylų kategorija 77.1; 77.4.3; 77.6; 78.2.1.
56. LAT CBS teisėjų kolegijos 2007 m. kovo 13 d. nutartis civ. b. Nr. 3K-3-95/2007 m. *J.A. v. A.U.* Bylų kategorija 78.2.1; 113.6.1.7.
57. LAT CBS teisėjų kolegijos 2007 m. kovo 14 d. nutartis civ. b. Nr. 3K-3-104/2007 m. *N.J. v. G.J.* Bylų kategorija 78.2.1; 113.6.2.7.
58. LAT CBS teisėjų kolegijos 2007 m. kovo 19 d. nutartis civ. b. Nr. 3K-3-98/2007 m. *Z.S. v. V.S.* Bylų kategorija 34.4.10; 34.5; 34.6; 78.2.1.
59. LAT CBS teisėjų kolegijos 2007 m. gegužės 2 d. nutartis civ. b. Nr. 3K-3-177/2007 m. *S.B. v. R.B.* Bylų kategorija 75.4.3.; 75.8; 78.2.1.
60. LAT CBS teisėjų kolegijos 2007 m. spalio 8 d. nutartis civ. b. Nr. 3K-3-365/2007 m. *N.R. v. Ž.Ž.* Bylų kategorija 78.2.1.
61. LAT CBS teisėjų kolegijos 2007 m. gruodžio 11 d. nutartis civ. b. Nr. 3K-3-564/2007 m. *I.A. T.A. v. V.A.* Bylų kategorija 78.2.1; 93.2.4.
62. LAT CBS teisėjų kolegijos 2007 m. gruodžio 18 d. nutartis civ. b. Nr. 3K-3-574/2007 m. *E.K. v. A.K.* Bylų kategorija 50.11.4; 78.2.1.
63. LAT CBS teisėjų kolegijos 2008 m. sausio 28 d. nutartis civ. b. Nr. 3K-3-14/2008 m. *A.B. v. A.B.* Bylų kategorija 75.4.3; 75.8; 78.2.1.
64. LAT CBS teisėjų kolegijos 2008 m. gegužės 26 d. nutartis civ. b. Nr. 3K-3-303/2008 m. *V.L. v. A.L.* Bylų kategorija 78.2.1.
65. LAT CBS teisėjų kolegijos 2008 m. lapkričio 10 d. nutartis civ. b. Nr. 3K-3-495/2008 m. *M.S. v. A.B.* Bylų kategorija 78.2.1.

66. LAT CBS teisėjų kolegijos 2008 m. lapkričio 10 d. nutartis civ. b. Nr. 3K-3-531/2008 m. *J.K. v. A.S.* Bylų kategorija 78.2.1.
67. LAT CBS teisėjų kolegijos 2008 m. gruodžio 9 d. nutartis civ. b. Nr. 3K-3-569/2008 m. *S.S. v. R.K.* Bylų kategorija 78.2.1.
68. LAT CBS teisėjų kolegijos 2008 m. gruodžio 9 d. nutartis civ. b. Nr. 3K-3-584/2008 m. *D.M. v. M.M.* Bylų kategorija 75.6.2; 78.2.1; 99.9.
69. LVAT teisėjų kolegijos 2009 m. birželio 9 d. sprendimas administracinėje byloje Nr. A¹⁴³ – 743/2009 m. *V.S. v. Garantinio ir vaikų išlaikymo fondų administracija prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos.* Bylų kategorija 38.

Kitų teismų praktika

70. Vilniaus m. 1 – ojo apylinkės teismo 2007 m. liepos 4 d. nutartis civ. b. Nr. N2-7284-541/2008 m. *E.P. v. Š.P.*
71. Vilniaus m. 1 – ojo apylinkės teismo 2008 m. birželio 3 d. nutartis Nr. N2-1714-600/2009 m. *D.J. v. R.J.*
72. Vilniaus m. 1 – ojo apylinkės teismo 2008 m. rugpjūčio 7 d. nutartis Nr. N2-12837-501/2008 m. *A.U. v. E.U.*
73. Klaipėdos miesto apylinkės teismo 2008 m. rugsėjo 18 d. sprendimas Nr. N2-1895-328/2008 m. *V.P. v. M.P.*
74. Vilniaus m. 1 – ojo apylinkės teismo 2009 m. vasario 23 d. sprendimas civ. b. Nr. N2-2726-55-2009 m. *D.S. v. E.S.*

Specialioji literatūra

75. Andriulis V. Lietuvos statutų (1529, 1566, 1588 m.) Šeimos teisė. Vilnius: Justitia, 2003.
76. Berger V. Europos žmogaus teisių teismo jurisprudencija. Vilnius: Pradai, 1997.
77. Dabartinės lietuvių kalbos žodynas. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidykla, 2000.
78. Dičius P., Rasimavičius P., Staskonis V. ir kiti. Lietuvos TSR santuokos ir šeimos kodekso komentaras. Vinius: Mintis, 1985.
79. Kiršienė J., Pakalniškis V., Ruškytė R. ir kiti. Civilinė teisė. Bendroji dalis. Vilnius: Justitia, 2004. T. 1.

80. Mikelėnas V., Kaserauskas Š., Smirnovienė Z. ir kiti. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Trečioji knyga. Šeimos teisė. Vilnius: Justitia, 2002.
81. Mikelėnas V., Prievolių teisė. Vilnius: Justitia, 2002.
82. Rasimavičius P. Tarybinė šeimos teisė. Vilnius: Mintis, 1981.
83. Sagatys G. Vaiko teisė į šeimos ryšius Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijoje ir Lietuvos teisėje: daktaro disertacija. socialiniai mokslai: teisė (01s)/ LTU. - Vilnius, 2004.
84. Sagatys G. Vaiko teisė į šeimos ryšius. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2006.
85. Stauskienė E. Teismo vaidmuo vykdymo procese: daktaro disertacija. socialiniai mokslai: teisė (01s)/LTU. - Vilnius, 2006.
86. Vaikų teisės. Nuostatų įgyvendinimas. Vilnius, 2002.
87. Vaišvila A. Teisės teorija. Vilnius: Justitia, 2004.
88. Visuotinė lietuvių enciklopedija. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas, 2005.
89. Vitkevičius P. S. Šeimos narių turtiniai teisiniai santykiai. Vilnius: Justitia, 2006.
90. Lévi-Strauss C. Textes de et sur Lévi-Strauss, coll. Idées. Paris: Gallimard, 1979.
91. Saulle M.R., Kojance F. The Rights of the child. International instruments. New York, 1995.
92. Standey K. Family law. London, 1993.
93. Антокольская М.В. Семейное право institutiones. Москва: Юристъ, 2000.

Straipsniai

94. Jačkonienė J. Ar šeimos sąvoka privalo būti legalizuota? // Justitia. 1996, Nr. 4.
95. Kudinavičiūtė I. Nepilnamečių emancipacija: nuolatinis ar eksperimentinis statusas // Jurisprudencija. 2002, Nr. 31(23).
96. Sagatys G. Vaiko atskyrimas nuo tėvų ir alternatyvioji globa Europos Žmogaus Teisių Teismo jurisprudencijoje // Jurisprudencija. 2003, Nr. 41(33).
97. Sagatys G. Tėvų pareiga išlaikyti nepilnamečius vaikus: aktualūs subjektų klausimai // Jurisprudencija. 2005, Nr. 67(59).
98. Sagatys G. Aktualūs išlaikymo dydžio nustatymo klausimai // Jurisprudencija. 2005, Nr. 71(63).
99. Stripeikienė J. Vaiko, kaip savarankiško teisės subjekto, problema // Jurisprudencija. 2003, Nr. 42(34).

100. Šimonis M., Januškienė J. Vaiko teisės Lietuvos Respublikos teisės sistemoje // Teisės problemos. 2001, Nr. 4.

101. Vasnevičius S. Šeimos santykių teisinis reguliavimas pagal Lietuvoje galiojusius Rusijos imperijos civilinius įstatymus // Teisė. 2000, Nr. 34.

Internetinės svetainės

102. http://ec.europa.eu/civiljustice/maintenance_claim/maintenance_claim_lit_lt.htm; prisijungimo laikas: 2009-05-10.

103. http://ec.europa.eu/civiljustice/maintenance_claim/maintenance_claim_lat_lt.htm; prisijungimo laikas: 2009-05-12.

104. http://www.lrkt.lt/APublikacijos_20071211a.html; prisijungimo laikas: 2009-10-02.

105. <http://vilniaus.diena.lt/naujienos/lietuva/kokia-dabar-vaiko-kaina212942>; prisijungimo laikas: 2009-10-13.

SANTRAUKA

TĖVŲ PAREIGA IŠLAIKYTI SAVO VAIKUS – LIETUVOS TEISMŲ PRAKTIKOS ANALIZĖ

Pagrindinės sąvokos: tėvų pareiga išlaikyti savo vaikus, išlaikymo prievolė, kreditorius, skolininkas, tėvų ir vaikų turto atskyrimo principas, vaiko poreikiai, tėvų turtinė padėtis, išlaikymo dydis ir forma, išlaikymo pareigos vykdymo kontrolė.

Šio darbo tikslas – išnagrinėti teisės normas, reglamentuojančias tėvų pareigą išlaikyti savo vaikus, bei jų praktinio taikymo problematiką. Darbe teorinių ir empirinių metodų pagalba yra analizuojama tėvų pareigos išlaikyti savo vaikus realizavimas, akcentuojant šio pareigos vietą išlaikymo prievolėje bei svarbą įgyvendinant vaiko teises bei poreikius, subjektus, pagrindinius principus, išlaikymo dydžio ir formos nustatymo bei pakeitimo kriterijus bei šio pareigos vykdymo kontrolės problemą. Baigiamajame darbe nagrinėjama mokslinė literatūra, teisės aktai, Lietuvos Aukščiausiojo Teismo bei žemesnės instancijos teismų praktika, pateikiamos klaidos, daromos vykdomosiuose dokumentuose. Atlikto tyrimo rezultatai patvirtino iškeltą hipotezę iš dalies – tėvų pareiga išlaikyti savo vaikus kyla iš tėvų prigimtinės išlaikymo prievolės būti atsakingiems už jų padėtį iki jų pilnametystės. Tėvų pareiga išlaikyti savo vaikus – tai išlaikymo prievolės elementas, kurio pagrindinis įgyvendinimo tikslas – garantuoti vaiko teisę turėti materialines sąlygas fiziškai ir socialiai vystytis, realizuoti ir tenkinti savo įgimtus ir įgytus gebėjimus. Tačiau ši tėvų pareiga neapsiriboja vaikų pilnametyste. Todėl teismai, įvertinę visetą faktinių aplinkybių, gali priteisti išlaikymą pilnamečiui vaikui.

Tėvų pareiga išlaikyti vaikus atsiranda giminytės bei įvaikinimo santykių pagrindu. Tai imperatyvi, asmeninė, turtinio pobūdžio pareiga, kurios atsiradimo momentas – vaiko gimimas. CK įtvirtino nuostatą, kad vaikas yra savarankiškas civilinės teisės subjektas, turintis atskirą nuo savo tėvų turtą, todėl išlaikymo prievolės kreditoriaus – vaikas, o skolininkai – vaiko tėvai. Tėvams negalint išlaikyti vaiko, išlaikymo pareiga yra nukreipiama į artimuosius giminaičius (brolius, seseris, senelius) ir tik šiems asmenims negalint išlaikyti vaiko, vaikui teikia socialinę paramą valstybė, kuri nėra išlaikymo prievolės skolininkas.

CK, skirtingai nei SŠK, yra įtvirtinta vaikų išlaikymo dydžio nustatymo poreikių ir galimybių sistema, todėl vaikui priteisiamo išlaikymo dydis priklauso nuo vaiko poreikių bei tėvų turtinės padėties, tačiau visada privalo užtikrinti būtinas vaikui vystytis sąlygas. Teisės normose tėvų pareigos išlaikyti vaikus įtvirtinimas dar neužtikrina vaiko teisės į išlaikymą tinkamo realizavimo. Tam būtina kontrolė, kuri garantuotų visapusišką nepilnamečio vaiko išlaikymo teisės realizavimą bei užtikrintų tėvų išlaikymo pareigos tinkamą bei operatyvų vykdymą. Svarbu valstybėje sukurti šios kontrolės mechanizmą bei apibrėžti jį įgyvendinančių subjektų ratą.

SUMMARY

ANALYSIS OF LITHUANIAN COURT PRACTICE ABOUT THE PARENTAL DUTY TO MAINTAIN THEIR CHILDREN

Basic concepts: the parents 'duty to keep their children, the maintenance obligation, the creditor, the debtor, the parent-child separation principle, the child's needs, parents' financial situation, maintaining the size and shape, the enforcement of maintenance obligations.

The aim - to examine the laws governing parental duty to maintain their children, and their practical application of topics. The work of theoretical and empirical support methods are analyzed parental obligation to maintain their children therein, the obligation to place emphasis on maintaining obligation and the importance of implementing children's rights and needs of actors, the basic principles, maintaining the size and shape and setting the criterion of change and its performance of this control problem. In the final paper, we consider the scientific literature, legislation, LAT and the lower court practice, given the error made in the Executive documents. Study confirmed the hypothesis raised in part - the parents duty to keep their children stems from the innate parental maintenance obligations to be responsible for their situation to their majority - has proved to be amended. Parental duty to keep their children - is an element of maintenance obligations and therefore should be avoided assimilation of these concepts. However, this parental duty to children is not limited to minors. Therefore, the courts, having assessed the viseta facts may award maintenance for adult children.

Parental duty to keep children in the family and there adoption relationship. This obligation maintenance of their components, the main purpose of implementing - to ensure the child's right to hold the material conditions of physical and social development, implement and fulfill their innate and acquired skills. It is imperative, personal, pecuniary obligation, the occurrence of torque - the child's birth. CC made provision that the child is an independent civil law entity having separate from his parents' property, because the creditor's maintenance obligations - child, and the borrowers - the child's parents. Parents unable to keep the child maintenance obligation is directed to close relatives (brothers, sisters, grandparents), and only those persons unable to maintain the child, the child shall provide social assistance to a State which is not a maintenance obligation of the debtor. CC, as opposed to SSK, the maintenance of children is enshrined in the magnitude of the needs and opportunities, it is therefore awarded child maintenance depends on the child's needs and parents' property, but must always ensure the necessary conditions for child development. Legal norms of parental obligation to maintain children in the consolidation is not yet on the child's right to the maintenance of proper disposal. This requires monitoring to ensure full maintenance of the minor child's rights and to ensure the realization of parental care responsibilities and the proper operational performance.